ناوه‌روک:

١_ سه روتار.. ٢

٢_ ناسیونالیزم و شاعیره کانی _ حاجی قادری کویی _ \ سلیمان قاسمیانی........... ٣

٣_ له سه فه ریک دا \ به کر ئه حمه د.. ١٧

۴_ دوو نامه ی جه وهیل \ ئه سعه د حاج حه سه نی... ٢٣

۴_ به بونه ی سالروژی مه رگی "ئوژن پوتیه" \ لینین \ فه ره یدون نازری................ ٢٦

٦_ له سه ر مه سه له ی نه ته وه \ مصلح شیخ الاسلامی (ریبوار)............................ ٢٨

٧_ له دارته رمه وه بو دوزه خ \ حه مه سه عید حه سه ن.. ٣۴

٨_ گورانیه کی له یادکراو و سیداره ی یاده وه رییه ک \ سه ردار عبدالله.................. ٣٦

٩_ شیعر \ ئالفرید ئیتایس، بژار، حه مه عه لی حه سه ن، ریباز محمود.................. ۴١

١٠_ شیعری ئه نترناسیونال به کوردی لاتین.. ۴٩

١١_ جه هه ننه م \ ره فیق شامی \ محمود سه لیمی.. ٥٠

١٢_ که له پیاویکی به شه ره ف \ عرفان که ریم.. ٥۴

١٣_ مه سه له ی کورد له تورکیا و سیاسه تی پ. ک. ک.\ حسین مرادبه یگی....... ٥٦

١۴_ بانگه واز بو کوردایه تی \ سلیمان قاسمیانی... ٦۴

١٦_ ریباز، دیالکتیک و متافیزیکا \ ئافاناسیف \ حه مه عه لی حه سه ن............ ٦٦

١٧_ بیست و سی سال \ رانانی کتیب، به کر ئه حمه د.. ٦٨

١٨_ هه واله کان \ سه ردار عبدالله.. ٧١

١٩_ داوای لیبوردن و راست کردنه وه ی هه له یه ک... ٧٣

***

هه‌ولێنامه‌ی کیبر

سەروتار

سەرنووسەر

خوینەرانی بەریز!

ئەوا دوای سالیک جاریکی‌تر "هانا" دەگاتەوە دەستتان. بەداخەوە بە هوی موشکیلەی تکنیکی و مالی ئیمکانی هاتنەدەری هانا لەو سالەی کە بەسەردا چوو نەبوو. موشکیلە تکنیکی‌یەکە چارەکراوە بەلام موشکیلەی مالی هەروا بەردەوام لە سەر جیگەی خوی پەلی داکوتاوە! دەرچوونی هانا لە ماوەی چوار سالی رابردوودا بە بی یارمەتی هاوریکان و خوشەویستەکانی هانا ئیمکانی نەدەبوو. ئیمە جاریکی‌تر دەستی ئەو هاورییانە و تەواوی ئەوانەی بە خەمی "هانا"وە بوون، بە گەرمی دەگوشین و هیوادارین کە لە داهاتووشدا بەردەوام هاوکار و پشتگیر و هاندەری هانا بن.

هانا گوڤاری هەمووی ئەو کەسانەیە کە دلیان لیدەدا بو دنیایەکی نوی، بو دنیایەک بەری لە چەوسانەوەی ئینسان، بو دنیایەکی ئازاد و بەرابەر بو هەموو دانیشتوانی سەرزەوی، بو دنیایەکی یەکسان و مروڤپاریز.

لەم ریگایەدا هانا پیویستی بە یارمەتی هەمە لایەنەی ئیوە هەیە. هەر جورە هاوکاری‌و یارمەتیدانیکی ئیوە بو ئیمە جیگەی ریزە. یارمەتی مالی، یارمەتی لە بلاوکردنەوەدا، نووسین و تەرجەمەی بەرهەمی جوراوجور، ئاگادارکردنی هانا لە چالاکی‌یە ئەدەبی، هونەری و فەرهەنگی‌یەکان و رووداوە کومەلایەتی‌یەکان، ناساندنی هانا بە دوست و ئاشنا... ئەو مەیدانانەن کە "هانا" چاوەروانی دیداری ئیوەیە.

لەم ژمارە بەدواوە "هانا" زیاترین هیزی خوی تەرخان دەکا بو دوان و نووسین و لیکولینەوە لە مەیدانەکانی ئەدەبی، هونەری، کولتوری و کومەلایەتیدا. هانا ئیتر کەمتر خوی لە مەسەلە راستەوخو سیاسی‌یەکان دەدا، نەک بەهوی ئەوەی کە بڕوامان بە سیاسەت نەبی، بەلکو بە هوی ئەوەی کە "هانا" ناتوانی بە هوی قەوارەی بچووکی خویەوە، خو لە هەموو مەیدانەکان بدا.

بو ئاگاداریتان هانا ئیستا ئیتر "سایت"ی خوی هەیە. ئەم "سایت"ە ئیستا بە تەواوی ئامادە نەبووەوە و تەنیا ژمارەکانی **١٣**، **١۴** و **١۵** لە ئارشیڤەکەیدا دەست دەکەوی. ئادرەسی "سایت"ەکە و ئادرەسەکانی‌تری پیوەندی گرتن بە "هانا"وە لە لاپەرەی **٣** و دوالاپەرەی هانادا هاتوون. ئاگادارتان دەکەینەوە کە ئادرەسی "ئی‌مایل"ی هانا گوراوە.

***

ناسیونالیزم و شاعیرەکانی

_ حاجی قادر کویی _

نووسینی: سلیمان قاسمیانی

چیروکی لە دایک بوونی نە تە وە تە مە نیکی هیندە دریژی نیە. هاتنە دنیای ئە م دیاردە یە پە یوە ندی راستە خوی هە یە بە سە رهە لدانی بورژوازی لە ناو جە رگی نیزامی دە رە بە گایە تی واتە د ە یە کانی کوتایی دە سە لاتی فیودالیزم. شتیکی سە یر نیە ئەگەر زور کەس بە بیستنی ئەم قسەیە بپرینگینەوە و بە ناباوەڕی‌یەوە سە یری خاوە نی قسە کە بکە ن. هوی کاردانەوەیەکی بەم جورە دەگەڕیتەوە سەر پروپاگەندەی دەیان سالەی بورژوازی و تیوریسیەنەکانی و هەروەها کاردانە وە ی تیوری ستالینیستی لە سە ر بوونی نە تە وە وە کو دیاردە یە کی سە ربە خو و (قائم بالذات). لە سە ردە مە کانی پیش سەرمایەداریدا، دەولەت هیچ کات نوینەری قەومیک یان ئایینیک نەبووە. دەولەت لەو سەردەمەدا هیزی بەرگری لە بەرژەوەندی فیودالەکان بوو و هەر فیودالەی خوی خاوەنی دەسەلات لە ناوچە ی ژیر رکیفی خویدا بووە. دە ولە تی مە رکە زی لە راستیدا پیکهاتبوو لە هە زاران حکومە تی ناوچە یی، هە زاران جەزیرە و ئە میرنشینی بچووک بە یاسا و کولتور و زمان و زاراوە و جل و بە رگ و داب و نە ریتی تایبە ت بە خو. پە یوە ندی گرینگ لە م سیتە مە دا "خوین" و پیوە ندی عە شیرە یی بوو. نە زمان، نە ئایین، نە جل و بە رگ هیچ کامیان ناسنامە یە کی گشتی بو خە لک نە بوون و گرینگی یە کی ئە وتویان لە ژیانی خە لک لە و سیستە مە دا نە بووە بە هوی ئە وە ی کە سیستە می ئابووری ئە و سە ردە مە کە بریتی یە لە بە رهە مهینانی بچووکی ناوخویی، ئینسانە کان بە و جورەی کە دە بی بە یە کە وە گری نادا و ئاسویەکی فراوانتری ئابووری و کولتوری‌یان پیشکەش ناکا. جوولانەوەی ناسیونالیستی لە سەرەتادا جوولانەوەی بورژوازی تازەسەرهەلداو بوو لە دژی فیودالیزم و رە سم و یاسای ئابووری و رامیاری و فە رهە نگی یە کە ی کە ریگە ی گەشەی چینی بورژوازی دەگرت. بورژوازی ئەو کاتە خوازیاری لە بەین‌چوونی دەسەلاتی ئەمیرنشین و حوکمە ناوچە یی یە کانی دە رە بە گە جوراوجورە کان بوو کە بە ریان دە گرت لە هات و چوی ئاسانی سەرمایە. بورژوازی ئە و کات و جوولانە وە ی ناسیونالیستیە کە ی دژی ئایین و دە سە لاتی ئایین بە تایبە ت لە مە یدانی سیاسە ت و پە روە دە و زانستدا بوو. بورژوزای ئالای نە تە وە ی بە رز کردە وە تا بە کوکردنە وە ی خە لک لە ژیر دروشمی یە ک ناسنامە؛ کوتایی بە هە زار پارچە بوونی دە سە لات و تە نگ و چە لە مە ی وە گیرهینانی هیزی کاری ئازاد کە تا ئە و کاتە بە زە وە ی و ئاغاواتە وە بە ستراببونە وە، کوتایی بینیت. نە تە وە بو بورژوازی بە رگیک بوو بو رزگاربوون لە قە ید و بە ندە کانی ئابووری و سیاسی و حقوقی و ئایینی سە ردە می دە رە بە گایە تی.

کومە لناسی بە ناوبانگ "ئیریک هابزبام" دە لی:

"ئە وە ناسیونالیسم و دە ولە تن کە نە تە وە دروست دە کە ن نە ک بە پیچە وانە." ﴿١﴾

نە تە وە ساختە ی دە ستی جوولانە وە ی ناسیونالیستی یە و جی خستنی ئە و کاری دە ولە تە. بو ساز کردنی نە تە وە یە ک دەبی میژوویەک دروست بکری، دەبی خەلکیک سەلیقە و هەست و داب و نەریتی هاوبە شی بو دابنری؛ هە ستی یەکبوون و جیاوازی ئەوان لە خەلکانی‌تری، لەلا دابین بکری. خەباتی سیاسی تە نیا یە کیک لە مە یدانە کانی بە ئەنجام‌گەیاندنی ئەم پروژەی دروست کردنی نەتەوەیە. مەیدانی فەرهەنگ و هونە ر مە یدانیکی بە هە مان ئە ندازە گرینگ و تەنانەت کاریگەرتریشە! هەر لیرەشەوەیە کە جیگەی حاجی قادری کویی بو ئە م نووسینە مانا پە یدا دە کات.

حاجی قادر کویی یە کیک لە و شاعیرانە یە کە جوولانە وە ی ناسیونالیستی کورد وە کو مروفیکی پیروز ناوی دینی و بایە خیکی تایبە تی بو دادە نی. ئە وە ی کە تایبە تمە ندی یە کی وا دە دا بە حاجی لە لایە ن ئە م جولانە وە یە وە، نە ک چەند و چونی لایەنی ئەدەبی و پوخت و پاراوی شیعرەکانی، بەلکوو زوربەی بە هوی بیری نە تە وە یی شیعرە کانی حاجی و کوششی ئەو بو ساغکردنەوە و دامەزراندنی نەتەوەیە. حاجی قادر بە دوای "خانی"دا یە کە م شاعیری

کورده که به ئاشکرا له هه ستی نه ته وایه تی ده دوی، هه لویستی سیاسی ده گری و خه لک هان ده دا بو دامه زراندنی ده وله تیکی کوردی.

شاعیریش وه ک هه ر دیارده یه کی تری کومه لایه تی په روه رده ی ئه و سه رده مه یه که تییدا ده ژی و هه لگری ئایدولوژیا و بیر و بوچوونی چینیکی کومه لگایه. به لام هه ر وه ک چون نه ته وه، (به مه عنای هاوچاره نووس بوون و هاوبه رژه وه ندبوونی هه موو ئه ندامانی کومه لگایه ک سه ره رای جیاوازی چینایه تی) ساخته و ده ستکردی جوولانه وه ی ناسیونالیستی یه، بویه ناسیونالیسم ده یگه یینیته پله ی به پیروزبوون، بو ئه وه ی قسه هه لنه گری و وه ک بت لیدوان له سه ری ببیته کفر؛ هه ر به م جوره ش قاره مانه کانی جوولانه وه که به پیروز ده کرین تا که س بوی نه بی هیچ گومانیک بکات له سه ر راستی و دروستی ده ستکرده که و ناسیونالیسم به گشتی بخاته ژیر پرسیار.

هه لسووراوان و رابه رانی جوولانه وه ی نه ته وایه تی سه ره رای هه ر به لایه ک که به سه ر جوولانه وه که و جه ماوه ری خه لکی کوردیان هینابی، ئیستاش هه ر وه کوو وینه ی پیروز و به ریز ناویان لی ده بری و ریگه ی ئه وه به که س نادری به چاویکی ره خنه گرانه وه سه یری ئه م "پیروزانه" بکات.

حاجی قادرکویی ش یه کیک له و وینه و که سایه تی یه به پیروز دانر اوانه یه له شیعری کوردیدا.

"حاجی قادر راستگوی مه حزه، په یکه ره ی خوبه خت کردنه.... سه رده فته ری گه رده ن فیرازانه له عاستی ترس و ته ماعدا... له و هه موو په یوه ندی یانه ی خه لق ده به ستیته وه به دونیا و جموجوولیان پیده کا وه ک پووره هه نگ، حاجی قادر له تاکه یه ک په یوه ندی زیاتر به دونیاوه ی نه بووه، ئه ویش په یوه ندی خولیای وه ته ن په روه ریییه له هه موو رویکه وه: خوشه ویستی خاکی کوردستان و خه لقی کوردستان و ... هه موو شتیکی کورد... خولاسه به خو ویران و نه فس به زاندن پاله وانییه ، قاره مانییه، گه وره یی یه." ﴿٢﴾

ئا به م شیوازه ئایینی یه مه سعود محه مه د له کتیبه که یدا حاجی قادر به نه وه ی ئه مرو ده ناسینی؛ هه ر به وجوره ی مه لاکان باس له پیغه مبه ر و ئه سحابه کانی ده که ن. ئیدیعا کان تا بته وی گشتین، نه بو ره دکردنه وه ده بن و نه بو پشتگیری لیکردن. "راستگویی مه حز" چییه و چون به راورد ده کری و به هوی کامه به لگه به ده سته وه نه دراوانه دا که سیک ئه م سیفه ته ده خریته پال؟! تازه ئه مه چی داوه به شیعر و شاعیری حاجی قادره وه؟! ئه م پرسیاره به هه مان جور "په یکه ره ی خوبه خت کردنه"ش ده گریته وه. "خوبه خت کردن" له فه لسه فه ی ئایینی و بورژواییدا به مانای شتیکه که په یوه ندی راسته وخوی به ژیان و خودی ئینسانه وه نیه و "خوبه خت که ر" وه ک شتیکی زیاده له خوی ده یکا. هه ر بویه ش ئه م "خوبه خت که ر"انه منه ت ده که نه سه ر ئه و که سانه ی که خوبه ختکردنه که رووی له وان بووه. هه رله م روانگه وه یه که جوولانه وه ی نه ته وه یی له لایه که وه خه لک بانگه واز ده کا گیانیان فیدا بکه ن بو جوولانه وه که ی ئه وان و دواییش منه ت ده که ن به سه ر خه لکه که دا به ناوی ئه وه ی که ئه وان فیداکاری یان کردووه بو خه لک نه ک بو نان و نه وای خویان یان هیوای گه یشتن به ده سه لاتی ناوخویی و به و مانایه ژیانیکی خوشتر و ده وله مه ندتر بو خویان.

"به خو ویران، نه فس به زاندن" که ده برینه پله ی قاره مانی و گه وره یی، ئه و بوچوونه ی له سه ر خوبه ختکردن باسی کرا، ئیسبات ده کا. ئه مانه ش هه ردوویان خه سله تیکن ئایینی و له روانگه ی ئایینی یه وه مانا په یدا ده که ن. ئه مانه له ئه سلدا ره بتیکیان به پله و بایه خی شیعری و ئه ده بی حاجی قادر نه داوه. ئه م دوو خه سله ته ش هه روه کوو ئیدیعاکانی پیشوو هه م شه خسین و هه م گشتین. ئه گه ر قسه که له سه ر به راوردی شه خسیه تی حاجی وه کوو "موسلومانیکی راسته قینه" بووایه، ئه وکات ده کرا ئه م خه سله تانه له به رچاوبگیرین و دوانیان له سه ر کرابایه.

به لام ئه وه ی که لیره دا گرینگه ئه وه یه که پیشتر باسی لیکرا، ئه ویش به پیروزکردن و به "بت" کردنی که سایه تی یه که یه تا ئیتر مه یدانی قسه له سه رکردن، مه یدانی خستنه ژیر پرسیار و مه یدانی ره خنه و ره دکردنه وه نه مینیته وه.

"ده بی وه ک بو کاریکی مقدس ده کری، بو نووسین له باره ی حاجی یه وه ده ستنویژیکی پیشه کی بشوری و توبه و استغفار بکری. ده بی ئه و زمانه لال بی که له ئاست حاجی دا به خوار بگه ری. ده بی ئه و په نجه یه بشکی و ریسوا و ریسوا بی له باره ی حاجی یه وه به بی ئه ده بی شت بنووسی. ده بی میلله ت شه رم بکاته وه له خوی که هوشی به وه

نه شکی قه رزی حاجی بداته وه و چاکه ی بکاته وه." ﴿۳﴾
مەسعود محەمەد زور بە ئاشکرا و بە راهاتوویی فتوای ئیسلامی و نەتەوەیی یەکەی رادەگەیەنی. فتوایەکەی ئه وه نده روونه که ئیتر ریگه ی هه ر جوره گومان و سه رلیشیواوی له له شکری به ریوه به ری فرمانی مه رگی شک که ر و لاده ر ناهیلیته وه. هه ر وه ک وترا حاجی قادر ده چیته ریزی مقدسه کانه وه و "ئینسانی پیروزی" ئاواهی، دیاره ئه و کات بو ئەوە نابی قسەی لی بکەی. بەلام نوسخەکەی مەسعود محەمەد کاریگەرییەکی وای نامینی کاتیک که ره خنه گر نه بروای به مقدساتی ئاییني بی و نه به نویژ و ده ستنویژ گرتن! نه وه ی تازه به خویندنه وه ی فتوای مه سعود محه مه د که نزیک به ۳۰ سال له وه پیش د راوه، پیده که نی و به پیچه وانه ی ئامانجی ماموستا، له سه ر لیکولینه و ه له به رهه می شیعری حاجی قادر و جیگه و ریگه کومه لایه تی یه که ی سوورتر ده بی.

حاجی قادر به پیی لیکولینه وه ی ورد و دوور ودریژی مه سعود محه مه د له سه ده ی ۱۹ی زاییني، نزیکه ی ۱۸۲۴ له دایک بووه و سالی ۱۸۹۷ کوچی دوایی کردووه. حاجی قادر ده رسی مه لایه تی ده خوینی و فیری زمانی عه ره بی و فارسی و تورکی دەبی. دوای تەواوکردنی دەرسی مەلایەتی دەگەریتەوە شاری کویە و چەند سال دواتر ریگەی ئیسته مبول ده گریته به ر و تا سالی مردنی واته ۱۸۹۷ له وی ده مینیته وه.
حاجی قادر پیاویکی ئاییني یه و دیاره وه کوو مه لایه ک شیعره کانی پرن له سیمبولی ئاییني و بیروبوچوونی ئیسلامی و به ته واوی وه فادار بووه به ئایینه که ی. به لام هه ستی نه ته وایه تی حاجی به هیزتر له هه ستی ئاییني یه که یه تی. هه ر ئەوەشە کە ریگە بە حاجی دەدا دژی دەسەلاتی خەلیفەکانی عوسمانی دەنگی بەرز بکاتەوە و هاودین و هاوئایین بوون به رله نه ته وه خوازی یه که ی ناگریت. حاجی قادر سه ره رای ئاییني بوونی، دژایه تی بووه له گه ل شیخ و صوفی و خانه قا و ده رویشه کانیشدا:
خانه قا و شیخ و ته کیه کان یه کسه ر \ پیم بلین نه فعیان چییه ئاخر
غه یری ته علیمی ته نبه لی کردن \ جه معی ئه ملاک و خه زنه کو کردن ﴿۴﴾

حاجی قادر وه ک هه ر نه ته وه په رستیک به سه ر نه ته وه و ره گه زه که ی خویدا هه لده لی و له و باره وه هیچ له وانی تر که م ناهینیت:
"خو ده زانن سولاله یی ئه کراد \ لیره وه بگره تا ده گاته قوباد
هه موو عالیم، هه موو شیخ و میبرن \ زیره ک و ژیبر و ئه هلی ته دبیرن
شه هسوارن، پیاده یان ئازان \ به ردی نیشان و کولکی مه یدان
به شوجاعه ت هه موو وه کوو روسته م \ به سه خاوه ت هه موو وه کوو حاته م
گوردی شانامه پاکیان کورده \ کافی ئه م صافه کافی ئه و وورده"
(دیوانی حاجی قادر، لاپه ره ی ۲۱۱_۲۱۲)
حاجی قادر لیرەدا خەریکە بە ئاشکرا میژوویەک بە ناوی"کورد"ەوە دروست دەکا کە هە ر نە بووە. ئه و میژووه ی که حاجی قادر بە هەلکوتان بە سەر "فیردەوسی" شاعیری ئیرانی و "شاهنامە"کەیدا خە ریکە دروستی دە کا بە قە د میژووه که ی فیرده وسی ده ستکرده. ئه وانه ی که چه ند هه زار سال له وه پیش به ناوی "ماد"، یان به زور ناوی دیکه، له جوغرافیای تایبەتی کوردستان ژیاون، قەوم، قەبیلە، تایەفە و عەشیرەی جواروجوربوون کە بە زە حمە ت زمانیکی هاوبەشیشیان بوویت. "کورد" و "نەتەوەی کورد" بەو مانایەی ناسیونالیسمی کورد باسی دە کا، شتیکی تازە یە و هه روه ک هه موو "نه ته وه کانی"تری دنیا به رهه میکی نوییی ئه م دوو سه ده ی دوایی ژیانی کومه لگای ئینسانن.
هابزبام وته نی:
"ناسیونالیسم واده کا که ئینسان به ده ره جه یه کی ئیجگار زور باوه ر بکا به شتیک که به ئاشکرا راست نیه. به وته ی (رنان) هه لبه ستنی میژوو، به شیکه له هونه ری به نه ته وه بوون" ﴿۵﴾

له شیعری "له گاوان و شوانی کورده کان یه ک"دا حاجی قادر له وه ش زیاتر تیهه لده چی:
"له گاوان و شوانی کورده کان یه ک \ به سه بو له شکری صه د که رره دوو له ک
فیدای جوتیارتان بی حاته می ته ی \ به قوربانی سه پانتان ئالی به رمه ک
مریشکی ئیوه صه ییادی شه هینه \ له کن عه نقا فرووجه حاجی له ک له ک
شوانی میگه لی کوردان له شه ردا \ وه کو قه صصابه، دوژمن میگه لی شه ک"
(دیوانی حاجی قادر، لاپه ره ی ۷۱)
ئه وه ی شیعره ی سه ره وه پیشانمان ده دا ت، له خوهه لکیشانیکی ته واو فیودالی و به هیچ دانانی خه لکانی "غه یره کورد" زیاتر نیه. سیمبوله‌کان به ته‌واوی دواکه‌وتووانه و ته‌نانه‌ت دژی ئینسانین. حاجی قادر کوشتنی دوژمنانی نه ته وه ده ست کرده که ی، به سه ربرینی شه ک، تازه ئه ویش میگه له کانی ده چوینی!
یان:
ناگه ن به حیز و ریگری ئیمه له مولکی روم \ عه للامه یی ویلایه ت و شیخی ویلایه تی
(هه مان سه رچاوه، ل ۵۷)
له نه ته وه که ی حاجی قادردا "حیز و ریگر" ئیتر پله نزمترین و بی بایه خترین ئینسانه کانن، به لام ته نانه ت ئه مانه ش له عه للامه کانی "دوژمن" به ریزتر و پر بایه خترن! تو بلیی له ریزی خه لکانی ده ره وه ی ئه م نه ته وه ده ستکرده، وه کوو هه‌موو نه‌ته‌وه ده‌ستکرده‌کانی‌تر، لانی که‌م هیندیک مروفی به نه‌رختر له "حیز و ریگره‌کانی" کورد هه‌بوونیان نه بیت؟!
ئامانجی حاجی سه ربه خویی کورده و ده رچوونه له ژیر ده سه لاته کانی عوسمانی و ئیرانیدا، بویه ش بانگه وازی خه لک ده کا بو یه کگرتن:
"تا ریک نه که ون قه بیلی ئه کراد \ هه روا ده بنه خه رابه ئاباد
ئه نواعی میله ل له گه وره تا چووک \ خه ملیوه مه مالیکی وه کوو بووک
هه ر کوردن ئه گه رچی پاکی مه ردن \ پامالی زه مانه، میسلی گه ردن
گه ر باعیثی ئه م ده پرسی کامه \ شه رتیکه که بو هه موو ته مامه
ئه و شه رته به کوللی ئیتتیفاقه \ گه ر مه رعه ش و وانه گه ر عیراقه"
(دیوانی حاجی قادر، ل ۱۹۹)

ئه و کوردستانه ی حاجی بوی تیده کوشی، کوردستانیکی پاشایه تی یه له ژیر ئالای ئاغا و میره کانی کوردا.
"کوا والی یی سه نه ندوج، به گزاده یی ره واندوز \ کوا حاکمانی بابان، مییری جزیر و بوتان
کوا ئه و ده مه ی که کوردان ئازاد و سه ربه خو بوون \ سولتانی مولک و میلله ت، صاحیبی جه یش و عیرفان
ئه م مه سئه له مه شهووره گه ر قور ده که ی به سه رتا \ ئیکسیره خاک و خولی ده رمالی گه وره مالان
(هه مان سه رچاوه لاپه ره ی ۸۶)
دیسان هه وای سه رده می کون له سه ری حاجی ده دات و بو ئه میره کانی کون حه سره ت ده خوات. هه روه ک له پیشتردا باسی کرا، شاعیر خه ریکه میژوویه ک دروست ده کا که ته نیا په یوه ندی یه ک که به ئه مروه ی هه بی، په یوه نده ی قه ومی و عه‌شیره‌یی ئه‌میره‌کانی سه‌رده‌می کون به ئاغاواته‌کانی ئه‌مروی "کورده"وه‌یه. حاجی ده‌یه‌وی ئه‌و سه‌رده‌مه تاریکه ی میژووی مروفایه تی به سه رده میکی رووناک و ئازاد و خوش و بی کیشه و بینه و به ره ی کومه لایه تی به ئیمه بقه بلینی! لیره دا هیچ باسیک له کوشت وبری فیوداله کان یا کویله دارانی به ناو "کورد" یان "گورد"ی ئه و سه رده مه وه نیه! دنیا گوایه به هه شت بووه و گورگ و مه ری "کورده کان" له خیرو خوشیدا له گه ل سه روکه کان و ئه میره کانیاندا ژیاون! ئه مه له درویه کی میژوویی واتر نیه و حاجی له م ناراستی یه دا ته نیا نیه و به لکو وه ستاکانی نه ته وه سازکه ری

باقی میلله تانی دیکه یشی له گه لدایه.
گیلنر کومه لناسیکی تر ده لی:
"نه ته وه کان وه کوو شیوازیکی سروشتی و ئه زه لی بو دابه شکردنی ئینسانه کان، وه کوو چاره نووسیکی سیاسی دیاریکراو و زاتی، هه ر چه ند وه دره نگ که وتوو... نه بووه و ئه فسانه یه. به لام ناسیونالیسم که هه ندیک جار که لک وه رده گری له و کولتورانه ی که له پیش خویه وه هه بوون و ده یانکاته هی خوی، یان هه ندیک جار نه ته وه ده دوزیته وه ، وه زور جاریش کولتوره کانی پیشووتر له به ین ده بات... به لی ئه مه یان هه یه و واقعی یه". ﴿٦﴾

شیعری "له روما که‌وته به‌رچاوم" ئاخ و داخ هه‌لرشتنه بو سه‌رده‌می ئیمپراتوری ماده کان، ئه و کاته ی "کورد" به خه یالی حاجی، ده سه لاتی بووه، شا و کاخ و ئه رته ش و بره و بیای بووه. حاجی له کوتایی شعیره که دا هیوا و ئومید ده دا به خوینه ره کانی و "ئه میریکی بابان" ده کا به و شای هیوایه له سه رده می نویدا:
"ئه میریک ماوه پاشایه . گوتی: کی یه؟ گوتم شیره \ گوتی لیره؟ گوتم لیره! هه تا تاران و هیندستان
به خوی شیره وه کوو ناوی، له شه ردا دوشمن ئه ندازه \ ته مایان هه ر به ئه و ماوه جه میعی خاکی کوردستان
هه چی جیگه ی ئومیدمانه و ئه وی دل خوش ده کا ئه مرو \ که سی دی له و به ده ر نابیته غه مخوری گه لی کوردان"
(هه مان سه رچاوه، ل ۹۲)
یان :
"عه جه با بوچی ئه هلی مولکی عیراق \ ئیتتیفاقی به ده ل ده که ن به نیفاق
بو ئه میرانی غه یره ده بنه گزیر \ نه ک له خویان یه کیکی بیته ئه میر"
(هه مان سه رچاوه، ل ۲۳۷)

حاجی قادر مه دحی ئاغاکان ده کا به هوی ده له ومه ندی و ده ست و دلبازی یان:
"که سی پیاوه که دانی وه ک حه ماغا \ له بو ئه بنایی جینسی نان و خوانی
وه یا خود وه ک ئه میناغا به هیممه ت \ بکا بو قه صری میلله ت پا سه بانی"
(هه مان سه رچاوه، ل ۱۴۷)
یان:
"حاکم و میره کانی کوردستان \ هه ر له بوتانه وه هه تا بابان
یه ک به یه ک حافیظی شه ریعه ت بوون \ سه ییدی قه وم و شیخی میلله ت بوون
سه یید و شیخه کان له ترسی ئه وان \ مونزه وی بوون و زاکیری ره حمان"
(هه مان سه رچاوه، ل ۲۱۳)
ئه‌م شیعره‌ی سه‌ره‌وه لانی که‌م یه‌ک راستیمان بو ده‌رده‌خات ئه‌ویش یه‌کبوونی ده‌سه‌لاتی ده‌ره‌به‌گ و ئایینه. حاکمه کانی سه رده می دلخوازی حاجی قادر، حافیظی شه ریعه ت و ئیسلام بوون و سه یید و شیخه کانیش خواپه رست و زاکیری خوا بوون!
حاجی به لین ده دا که ئه گه ر کوردیش یه کگرتوو بوونایه ده یانتوانی وه کو ولاتانی تر دنیا بگرنه ژیر رکیفی خویان. بو نموونه باسی ولاتی چین ده کات که چوارسه د ملیون بوون به لام ژاپون که به زه حمه ت ده گاته چل ملیون، ولاتی چین داگیر ده کات و ده یکاته خاک و دواییش ده لی:
"ئیتتحادی به ئیتتیفاقی ئه نام \ سوپه ره بو حه وادیثی ئه ییام
کوردی ئیمه نه زان و پاشکه وتن \ پیکه وه پووش و ئاگر و نه وتن
بی ئه گه ر ده ستی یه کتری بگرن \ وه ک سکه نده ر جیهان هه موو ده گرن"
(هه مان سه رچاوه، ل ۱۸۸)

حاجی جیهان گرتنی ئه سکه نده ری به لاوه خراپ نیه، گله ییه که ی ته نیا ئه وه یه که بوچی ئه سکه نده ر "کورد" نه بووه! داگیرکردن و کوشت وکوشتار و "به تران دان"ی دنیا له لایه ن ده وله ته کان و ده سه لاته کانی ئه و کاته، دلی شاعیر ناسووتینی و هه ستی هاوده رده ی ئینسانی ئه و نابزوینی. موشکیله ی حاجی زیاتر ئه وه یه که بوچی "کورد" له و "دنیا به تران دان" و دابرین و دنیاخواردنه دا ، "کورد" وه کوو کورد ده ستی نیه؛ بو ده بی ژاپونی بتوانن چین داگیر بکه ن و ته فر و تونای بکه ن به لام، "کورد" ئه م توانایه ی نه بیت.

"ئه نواعی میله ل له گه وره تا چووک \ خه ملیوه مه مالیکی وه کوو بووک

دنیا به تران ده خون و ده یده ن \ هه ر چوونی مه رامیانه ده یکه ن

هه ر کوردن ئه گه رچی پاکی مه ردن \ پامالی زه مانه، میسلی گه ردن"

(هه مان سه رچاوه، ل ۱۹۹)

راسیسزم و بەکەم دانانی خەلکانیتر!

حاجی شاعیری نەتەوەپەرستە. بە سووک گرتن و بە هیچ دانانی نەتەوەی تر و هه لگوتن به سه ر و بالای نه ته وه و ره گه زی خو دا، بەشیکی جیانەکراوەی رەوتە ناسیونالیست و رەگەزپەرستەکانە. حاجی قادریش له م باره وه که می نه هیناوه و به تیکه لکردنی خورافه ی ئایینی و به رچاوته نگی نه ته وه یی، شوینیکی تایبه تی بو خوی له شیعری کوردیدا و لە رەوتی میللی_مذهبیدا دەستنیشان کردووە. نموونە بو ئەم ئیدیعایە بوچوونی حاجی قادر سەبارەت بە رومییەکان، واتە تورکەکانی عوسمانییە. حاجی بە هوی نەفرەت و بیزاری خوی له ده سه لاتدارانی تورک، هه رچی عوسمانلی یه ده داته به ر تیری توانج و بیزاری:

"مه لین بیکاره بوو حاجی له روما \ ئه من پیاوم له نیو شاری ژنانم"

(هه مان سه رچاوه، ل ۷۶)

دیارە حاجی "ژنبوون" لە بەر گەورەیی و ریز و حورمەتی ژنان بە کار نابا، بە پیچە وانە لە روانگە ی فیودالی و ئیسلامی یه وه که ژن به هیچ و پووچ و بی نرخ داده نری. حاجی تورکه کان به ژن حیساب ده کا بو ئەوە ی جنیوی دابی. رومه کان له وه ش خراپتر، ده کرینه جه ماعه تی ئاره قخور و خوشگوزه ران، کوونی و به گشتی زول:

"موقته زای ئاب و هه وای خاکی دیاری رومه \ ئه هلی سووتاوی مه یه، به سته یی ئاوازی نه یه

سالیکی ریخه ئه گه ر شیخه ئه گه ر میخه، له وی \ شیخه هه ر کامی نه دا تا ده مری هه ر ده ده یه

هه ر له شا تا به گه دا تووشی یه کیکی نابی \ لیی بپرسی به حه قیقه ت بلی: جه ددم ئه مه یه

(هه مان سه رچاوه، ل ۱۴۱)

ناگه ن به حیز و ریگری ئیمه، له مولکی روم \ عه للامه یی ویلایه ت و شیخی ویلایه تی (ل **۵۷**)

له بیرمان نه چی ئه وه ی که مه به ستی حاجی ته نیا لایه نی نیگه تیفی مه سه له که یه. ئه مرو ئیتر ئارق خواردنه وه و گوی له موسیقا راگرتن به شیک له ژیانی مروفه و له خویدا نیگه تیف نیه.

شیعری "قسه بیکم" (لاپه ره ی ۱۴۱) ره خنه گرتنه له تورکه کان له روانگه ی ئیسلامی یه وه. حاجی لیره دا رومه کان به سووتاوی مه ی، شه یدای موسیقا و خوشگوزه رانی ده داته به ر هیرش.

ئه وه هه ر تورکه کان نین که ده که وه نه به ر پلاری توانج و نه فره تی حاجی یه وه. ئه م قینه، نه ته وه ی تریش ده گریته به ر:

چینی ئاته ش په رستن ئیستاکه ش \ گه بری بی دین و هیندووی رووره ش

(هه مان سه رچاوه، لاپه ره ی ۱۸۶)

خه لکی هیندوو روو ره شن، چون ره ش پیستن و هیندوو. پیستی ره ش ده بیته هوی به سووکی چاولیکردن.
یه کیک له و خه لکانه ی بار و بارگنه ی ژیانیان هه میشه به کوله وه بووه و له وپه ری هه ژاریدا ژیاون، دوم و قه ره جه ن.
ئه م شیعره ی خواره وه نیشان ده دا که حاجی چه نده به چاویکی سووک سه یری ئه م خه لکه هه ژاره و مال به کوله وه گرتووه ده کا.

"مونقادی عه جه م، موطیعی رومن \ مه حکوومی خه رات و حیز و دومن"

(هه مان سه رچاوه، ل ۱۹٦)

ئیرانیش حیسابیکی چاکتریان له گه ل ناکری.

"یانه ئیرانی یه ک که مه علوومه \ دایکی موتعه، باوکی مه وهوومه"

(هه مان سه رچاوه، ل ۲۲۷)

واته ئیرانی یه کان دایکیان قه حبه یه و باوکیان نه ناسراوه و هه ر بویه ش زولن! هه مان به لا به سه ر جووه کانیش دیت هه ر چه ن جووه کان نه ک وه کوو نه ته وه به لکو گروپی دینی ده ژمیردرین. هه رچه ن جووه کانی کوردستان که متر له باقی خه لک خویان به کورد نازانن به لام مامه له ی ئیسلامیانه ی حاجی له گه ل ئه وان هه ر وه ک مامه له که ی له گه ل نه ته وه کانی تردایه:

"جوو چ قه دری هه یه له نیو کوردان \ غه یری لیدان و جوین و تیهه لدان

حاله تی ژیرده ستی هه روایه \ نوکه ری کاری چاکی بو نایه"

(هه مان سه رچاوه، ل ۲٦۵)

هەواڵنامەی گشتێ

قه تل وعامی ئه رمه نیه کان

ئه مرو ئیتر کوشتاری به ملیونی ئه رمه نیه کان له ساله کانی ۱۹۴_۱۹۱۸ی زایینیدا له ژیر ده سه لاتی ئیمپراتوری عوسمانی له لاپه ره کانی میژوودا نه قشی به ستووه و نه فره تی گشتی کومه لگای ئینسانی سه باره ت به و کاره ساته وه حشیانه هه لخراندووه. له ئاخری ساله کانی ده سه لاتداری عوسمانیدا که هاوکات بوو له گه ل شه ری جیهانی یه که م، جینوسایدیک دژی مه سیحی یه کانی ژیر ناوچه ی ده سه لاتی خه لیفه ئیسلامیه کانی عوسمانی به ریوه چوو که ئاسه واری تا جه رگی ناوچه کانی کوردستانیش په لی کیشا. قوربانیه کانی ئه م کوشتاره له پله ی یه که مدا ئه رمه نیه کان و دواییش ئاسوری یه کان بوون. هه لبه ت کوشتاره که ی سالی ۱۹۱۴_۱۹۱۸ ته نیا کاره ساتی خولقاو دژی ئه م خه لکانه نه بووه. له وه پیشتریش چه ندین جار گری ئاگری دژایه تی کویری ئایینی دژ به م دوو خه لکه خوشکرابوو و به سه دان قوربانی وه رگرتبوو. کوشتاری ۱۹۱۴_۱۹۱۸ به رزترین پله ی ئه م کاره ساته سه رسوورهینه ره بوو. ئه وه ی که به سه ر ئه رمه نیه کان له ژیر ده سه لاتی ئیسلامی عوسمانی یه کان چوو، شتیکی وا که متر له جینوساید و کوشتاری به کو مه لی یه هوودی یه کان له شه ری جیهانی دووهه م له لایه ن نازیسته کانی هیتله ری یه وه نه بوو!
راسته که حاجی قادر له سه رده می قه تل و عامی ۱۹۱۴_۱۹۱۸ دا ئیتر فه وتی کردبوو به لام نابی له بیرمان بچی که رووداوه کومه لایه تی یه کان له ناکاو ناخولقین و ریشه که یان ده گه ریته وه بو کونتر و ئه و ریخوشکه ری یه ی که زور له پیشتر بویان کراوه و ئه و مه یدانه ی که بوی فه راهه م کراوه. کوشتاری ئه رمه نیه کان کوشتاریکی قه ومی بوو که جه وازه که ی له ئایین و مه زهه ب وه رگرت. حاجی قادر وه ک که سایه تی یه کی ئایینی پر به پر ئه م ئه رکه ئایینی یه ی خوی به جی گه یاندووه و له شیعره کانیدا زور به روونی تووی ئه م دوژمنایه تی و رق و بیزاری یه ی دژی ئه رمه نیه کان به تایبه تی و مه سیحی یه کان به گشتی چاندووه. شیعری "خاکی جزیر و بوتان" نموونه یه که له و شیعرانه ی که حاجی قادر هاوکات قامک له سه ر هه ستی کویری ئایینی و هه ستی نه ته وایه تی داده نی بو ئه وه ی کورده کان دژی ئه رمه نی یه کان و عوسمانی یه کان هه لخرینی:

"خاکی جزیر و بوتان، یه عنی وولاتی کوردان \ صه د حه یف و صه د مخابن ده یکه ن به ئه رمه نستان
کامی کچ و هه تیوی شیرین بی رای ده کیشن \ هاوار ده به نه به ر کی، په شمه ده خیل و ئامان
مه سجید ده بیته دیره، ناقووسیان موئه ذذین \ مه تران ده بیته قازی، موفتی ده بیته ره هبان"
(هه مان سه رچاوه، ل ۸۵)

هه روه ک ده بینین حاجی له لایه ک داخی ئه وه ی هه یه که ریگه ی خونواندن به مه سیحی دراوه له خاکی ئیسلامدا. ترسی ئه وه ی هه یه که مه یدان به مزگه وت و ئیسلام ته نگ بیت و سفره ی ئیسلام و مه لا ته سک بیته وه. له لایه کی تر هه رای حاجی بو ئه وه یه که ئه رمه نیه کان، که موسلمانیش نین، گوایه ده سه لاتی سیاسی کوردستانیان دراوه ته د ست به لام کورده کان خویان هیچیان نیه. هه ر بویه ش نامووس و شه ره ف به رز ده کریته وه، کوردایه تی ده خریته وه بیر و له ته پلی ئیسلام ده دری تا "هه ره شه"ی ئه رمه نیه کان نابووت بکری. حاجی خوی ئه وه نده نه ژیا تا به چاوی خوی ببینی که ئیمپراتوری عوسمانی و ئاغاواته کانی کورد چون بانگه وازه ئیسلامی و ناموسی و نه ته وه یی یه که ی ئه ویان کرده ئالایان و نزیک به یه ک ملیون و نیو ئه رمه نی یان به وپه ری بیره حمی و بی به زه یی یه وه له به ین برد.
شیعری "وا دیاره" هه ر له سه ر هه مان مه وزووع ده روا. حاجی له عوسمانی یه کان تووره یه بو ئه وه ی که له جیاتی کوردیک که سیکی ئه رمه نی یان بو مقامیک دیاری کردووه و هه ربویه ش سه رزه نشتی کورده‌کان ده کا که بوچی ئه م "حیزی و بی نامووسی و بی دینی "یه قبوول ده که ن:
"بو که یه نامووس و عار و، بو چی یه ئیمان و دین \ خاچ و ئینجیلی له جیی ته فسیر و قورئان داده نی
مه دره سه ده یکاته جیی قیسسیس و ره هبان و که شیش \ بانگه ناقووسی، له ته کیه ش پیری مه تران داده نی
بو کوری چاک و کچی شیرینی رایکیشی به زور \ کوللی شار و دیهکه ده جاسووسی په نهان داده نی"
(هه مان سه رچاوه، ل ۱۷۸)

هه‌وال‌نامه‌ی کتێب

فه‌رهه‌نگی فیئودالی

ئه هلی جه ننه ت نه شوان وگاوانه \ صاحیبی فه نن و عیلم و عیرفانه (ل ۱۸۶)
شوان و گاوان فه قیرترین به شی کومه لگای فیودالیین و دیاره له چوارچیوه ی ئه م نیزامه نه رخی کومه لایه تیان زور نزم ده بی. شیعره که ی سه ره وه شایه د شتیکی زور نه لی به لام لانی که م ئه وه مان پی راده گه یینی که جه ننه تی سیمبولیکی خواوه‌ندی، جیگه‌ی شوان و گاوان نیه چونکه ده‌بیت له‌وه زیاتر بیت تا ده‌روازه‌ی به هه شتت بو بکریته وه. له وانه یه بوتری که حاجی مه به ستی ئه وه نیه و ده یهه وی بلی به هه شتی ئه م دنیایه به "گاوان و شوان" ساز نابی. هه رچه ند ئه گه ر ئه وه ش قبوول بکه ین دیسان له ناشیرین بوون و دواکه وتووانه بوونی بیره که که م ناکاته وه، چونکه ئه وه خه تای گاوان و شوانی بیچاره نیه که دنیا نه بووه ته ئه و به هه شته ی حاجی داخوازی ده کا. گاوان و شوانه که له و دنیایه شدا به شیکی زور زیاتریان نادریتی.
شیوه ی به رهه مهینانی زال له کومه لگای کورده واری له سه رده می ژیانی حاجی قادر کویی دا فیودالی بووه. ئایین له و سه‌رده‌مه‌دا به‌شیکی لیک‌نه‌پساوی ده‌سه‌لاتی فیودالی بووه و مه‌لاکان ئایدیولوگه‌کانی زه‌وینی و رووحانی ئه‌و سیسته مه بوون. هه ر بویه شه که ئایین به و به ربلاوی یه خوی له ژیانی کومه لگا و کولتوره که یدا ده نوینی. له میژووی ژیانی مروف تا به ئه مرودا کولتوری زال له کومه لگادا هه میشه کولتوری چینی ده سه لاتداره بووه. حاجی قادریش له م راستی یه به ده ر نیه و موری کولتور و به رژه وه ندی چینایه تی به شیعره کانیه وه زه ق و ئاشکرایه.
حاجی شاعیری ره عیه ت و سه پان و ژیرده سته کانی کوردستان نیه، ده نگی ئاه و ده رد و ره‌نج و بی به شی ئه وان له ژیر سایه ی ئاغا و ده ره به گ و میره کانی کوردستاندا نیه. حاجی ئه م ده رده هه ر ناناسی، نه ک به هوی ئه وه ی که ئه و ده رده نه بووه، به لکو به هوی ئه وه ی که حاجی ئه و ده رده به ره سمی ناناسی و پیی وایه که ژیان ده بی وابی. به

لای ئه وه ره عیه ت ده بی ره عیه ت بیت و ئاغاش ئاغا. به پیی کولتوری فیودالی و بوچوونی ئایینی ئه مه قه ده ر و خواستی خوایه و خواستی خواش قسه کردن هه لناگری!
حاجی قادر نه ک هه ر له باری فیکری یه وه دوستی ئاغاواته کانی کوردستان بووه به لکو دوست و خه مخوره کانیشی هه ر له و چینه بوون. حاجی قادر ده ست و دلبازی به پیشه ی ئاغاکان ده زانی:
که سی پیاوه که دانی وه ک "حه ماغا" \ له بو ئه بنایی جینسی نان و خوانی
وه یا خود وه ک "ئه میناغا" به هیممه ت \ بکا بو قه صری میلله ت پاسه بانی (ل ۱۴۶)
ئه م شیعره ش که خوی به زمانی خوی هاوار ده کا:
ئه م مه سئه له مه شهووره گه ر قور ده که ی به سه رتا \ ئیکسیره خاک و خولی ده رمالی گه وره مالان (ل ۸۶)
"ره سمیکی قه دیمه، ده وری گه ردوون \ خه صمی نوجه بایه، هه مده می دوون" (ل ۱۹۶)
واته ئه وانه ی که له ره گ و ریشه وه ئاغا و به گزاده نه بن ئه گه ر به شتیک بگه ن دوونن واته بی نرخن. دونیا گوایه هه ر ئی نوجه بایه و "نانوجه با" بی نرخ و بی پایه ن!
"ته نبه لی کاری حییز و بی خیره \ ده ستی ماندوو له سه ر زگی تیره" (ل ۱۸۷)
ئه وی موحتاجی نان و پیوازه \ یا هه تیوبازه یانه می بازه (ل ۱۸۹)
به قسه ی ساده برسی تیر نابی \ عه مه له عیززی دین و دنیا بی (ل ۲۳۵)
له بیرمان نه چی که هه م له سه رده می ژیانی حاجی قادردا و هه م زور پیشتر له سه رده می ژیانی ئه ودا جوولانه وه ی گه رم و فراوانی دژی فیودالی ناوچه کانی ژیر ده سه لاتی عوسمانی یه کان و له ئیراندا له ئارادا بوون. حاجی وه ک مه لایه ک ناتوانی له جوولانه وه کانی جوتیاری و دژی فیودالی، "مه رعه شی یه کان"، "حروفی "یه کان، "بکتاشی" یه کان «۷» بی خه به ر بیت چون ئه م جوولانه وانه وه ک باوه ر ئالای ئایینی یان بووه و هه ر رووحانی یه ک هیچ نه بی به ناوی جوولانه وه ی "کوفر و ئیلحاد" له خویندنی مه لایه تیدا له گه ل وجوودی ئه م جوولانه وانه و بیر و بوچوونیان ئاگادار بووه. حاجی قادر یان ده بی زور له دنیا بی خه به ر بیت که ئه م جوولانه وه به هیزه جووتیاری و دژی ده ره به گایه تی یه ی نه دیبی یان ده بی به ئاشکرا خوی لی گیل کردبیت.

ژن له شیعری حاجیدا

بوچوونی حاجی قادر سه باره ت به پله و نرخی ژنان، بوچوونیکی مه زهه بی و فیودالی و ته واو دواکه وتوانه یه. له م روانگه یه وه ژن نه فام و بی عه قله:
عه قله کی خوا داوی یه گه ر پیره ژن سه رفی بکا \ ده ستی روسته م با ده دا، توران له ئیران داده نی (هه مان سه رچاوه، ل ۱۸۰)
له م فه رهه نگه دا هه ر ئیهانه یه کیش ئه گه ر بتهه وی بکه ی به دوژمنه که ت، له ریگه ی ئیهانه ت به ژنه وه ده کریت:
ئه گه ر کوردیک قسه ی بابی نه زانی \ موحه ققه ق داکی حییزه، بابی زانی (هه مان سه رچاوه، ل ۱۴۶)
له بو ژن دی له کولان وه ک سه گی هار \ له ژن هه لدی به میثلی که ر له خانی
بلی به و سه ر کزوله ی کوزپه رسته \ به چاوی کلدراو و ریشی پانی (ل ۱۴۷)
ئه وانه ی مولکی خویان کرده ده وله ت \ وه کوو بت ده یپه رستن جه معی میلله ت
میثالی ئیوه بوون یا خود وه کوو من \ ئه وان بوچی پیاو بوون، ئیمه وه ک ژن (هه مان سه رچاوه، ل ۲۶۰)
بووکی دنیا وه ک ده لین وا بی حه یا و بی فه ر نه بوو \ هینده دامه ن هه لکراو و حییز و مالانگه ر نه بوو (هه مان سه رچاوه، ل ۱۰۴)
بو حاجی قادر ژن ته نیا کونیکی نه رمه که خوی پیدا بکات و نیازی جینسی یه که ی پی دابمرکینی یان کالایه کی جنسی و مولکیکه که بو سه رکوت کردن و "سه رشورکردنی" خاوه نه که ی ده توانی لاقه ی بکه یت. حاجی قادر لانی که م

به ده‌یان سال له سه‌رده‌می خوی له‌م باره‌وه دواکه‌وتووتره. حاجی به هیچ جوریک پیویستی نه‌بوو بو بیریکی ئینسانی تر سه باره ت به ئینسان به گشتی و ژن به تایبه تی له ئورووپا ژیابایه . جوولاونه وه ی "حروفیه" که به ده یان هه زار شه هیدی له عیراق و تورکیا و ئیرانی ئه و کاته دابوو، له بن گویی حاجی قادر رووی دابوو.

حاجی و موسیقا

حاجی هه ر له هه مان روانگه ی ئیسلامی یه وه به توندی دژی موسیقا، دژی شه راب و مه ی، دژی خوشگوزه رانی و دژی ئه و کردارانه یه که له گه ل ده قی قورئان و ئایین نایه نه وه. هه ر له م روانگه یه شه وه یه هیرش ده باته سه ر موسیقاژه ن و گورانی بیژ و به "لوتی" ناویان ده با:

"ئه وانه ی بی شعور و گیژ و ویژن \ موطیعی لوتی خویری و هه رزه بیژن" (هه مان سه رچاوه، ل ۲۳۱)

عوسمانی‌یه‌کان به بروای حاجی خراپن چونکه له دین لایان داوه و به بروای حاجی دژی دینن. هه روه ها سه رکوتی عوسمانی یه کان ده کا چونکه بوونه فه ره نگی و ری و ره سمی فه ره نگ واته ئه ورووپایان گرتووه ته به ر:

موقته زای ئاب و هه وای خاکی دیاری رومه \ ئه هلی سووتاوی مه یه، به سته یی ئاوازی نه یه

هینده بیگانه له ئیسلامن و ئه حبابی فه ره نگ \ موتته قی دیوه له لایان، موته شه رریع شه وه یه (هه مان سه رچاوه، ل ۱۴۰)

شیعری "ئه و روژه" به ره ی مروفایه تی ده باته وه سه ر کورد و ده لی کورد بنه چه ی هه موو ئینسانه و ده یگه یینیته وه سه ر که شتی نوح:

"هه ر سی کوری کردیانه مه سکه ن \ ئه و جی و مه کانه میثلی گولشه ن

ئیستاکه جزیره بی موحابا \ مه عمووره یی ئه ووه له دونیا

ئه ولادی صه حیحیان به بورهان \ کوردن له مه کانی جه ددی خویان

سوککانی بیلادی روبعی مه سکوون \ (بالجمله) له مانه مونشه عیب بوون (ل ۱۹۵)

ئایا ده‌کری به پیوانه‌ی ئه‌مرو له رابردوو ره‌خنه بگیری؟

مه‌سعود محه‌مه‌د هه‌روه‌ک له سه‌ره‌تای ئه‌م نووسینه‌دا باسی کرا له پیشه‌وه فه‌تواى خوی داوه و ره خنه گرتنی له حاجی قادر به کفر له قه له م داوه و خوینی ره خنه گری حه لال کردووه! به لام هیچ شتیک ناتوانی به ر به چاوی تیژبین، تیروانین به پیی به رژه وه ندی چینایه تی و بیری نوی بگری، مادام که ئه م جیاوازی یه چینایه‌تییه له کومه لگادا له ئارا دابی و دانیشتوان و ئه ندامانی ئه و کومه لگایه به شیان له ناز و نیعمه ت و داهات و به رهه می کومه لگا وه کوو یه ک نه‌بی. سرووشتییه که به چه‌ندین چاو سه‌یری هه‌ر دیارده‌یه‌ک له کومه‌لدا بکری. میژوو لانی که‌م به دوو جور ده‌وتریته‌وه، یه‌ک له روانگه‌ی داراکانی کومه‌لگاوه و یه‌کی‌تریش له روانگه‌ی نه داراه داران و به‌رهه‌م‌هینه‌رانی نیعمه ته کانی سه رزه وییه وه.

ئاشکرایه که له کاتی لیکولینه وه و هه لسه گاندنی به رهه می نووسه ریک ده بی ئه و سه رده مه ی نابراو تییدا ژیاوه و هه ل و مه رجه کومه لایه تی یه کان له به ر چاو بگیرین.

حاجی قادر به پیی شیعره کانی شاعیریکی فیودال_ناسیونالیست_ئیسلامی یه. حاجی قادر ئینسانیکی نویخواز نیه و ته‌نانه‌ت شنه‌یه‌کیش له بیری نویی بورژوایی و دیموکرات وه بالای به‌رهه‌مه‌کانی نه‌که‌وتووه. حاجی سه‌رخوشی رابردووی قه وم و عه شیره ی "کورد"ه، ئه و رابردووه ی که له خانخانی و ئه ماراتی عه‌شیره یی و ئاغاواتی واتر نه بووه.

داخ و سوز و فرمیسکی حاجی قادری شاعیر بو ئه و ده ورانه له ده ست چووه یه و هیچ شتیکی تازه تری ناوی به لکو ته نیا دووباره وه دیهینانه وه ی هه مان سیسته م و هه مان ده سه لاتی کونی ئه ماراتی عه شیره یی و قه ومی کوردی یه.

"کوا والی یی سه نه ندوج، به گزاده یی ره واندوز \ کوا حاکمانی بابان، میری جزیر و بوتان

کوا ئه و ده مه ی که کوردان ئازاد و سه ربه خوبوون \ سولتانی مولک و میلله ت، صاحیبی جه یش و عیرفان" (ل ٨٦)

بانگه وازی حاجی بو راپه رینی خه لکه له دژی ئیمپراتوری عوسمانی و پیکهینانی حوکومه تیکی پاشایه تی و فیودالی یه به سه روکایه تی "خانی بابان". ئایا ده کری لومه ی حاجی قادر بکری بو ته بلیغ کردنی پاشایه تی و خانخانی له لایه ن ئه وه وه؟ مه سعود محه مه د ته نیا یه کیکه له وانه ی که جوابی ره د به م پرسیاره ده داته وه:

"هیشتا کورده واری به هوی فه لسه فه ی تازه داهاتوو فیری جنیودان نه بووبوو به ده ره به گ و بورجوازی و کونه په رستی تاکو حاجی قادریش له و به ره که ته هه ندیکی پی گه یشتبا" ﴿٨﴾

مه سعود محه مه د له هه لویست گرتن ته نیا جنیودان ده زانی. پیی وایه ره خنه گرتن و ره دکردنه وه ی شتیک هه ر به جنیو ده کری! حاجی مندالی سه رده میکی زور تایبه تی له میژووی مروفه. ئه و سه رده مه سه رده می شورشه به رده وامه کانی بورژوازی و کریکاری بوو. په نجا سال پیش له مه رگی حاجی مانیفستی کومونیست بلاو ببوه وه. ئه رووپا مه یدانی خه باتی نوی له گه ل کون بوو. فیودالیزم له هه موو مه یدانه کانی ژیاندا، له مه یدانی به رهه مهینان و بازار، سیاسه ت، هونه ر، فه لسه فه، سیسته می حقوقی و قضایی و... له حالی گیانداندا بوو. نه ته نیا جولانه وه ی دژی پاشایه تی و کومارخواز به لکو جوولانه وه ی سوسیالیستی و کریکاری له ته واوی ئه ورووپادا له گه شه دا بوو و به ره نگاری بورژوازی ئه و کاته ده کات. حاجی قادر له و سه رده مه دا ژیاوه و له کویره دیبه کی تورکیا یان کوردستاندا نه بوو به لکو له جه رگی ئیمپراتوری عوسمانی واته ئیسته مبول ده ژیا که خوی ناوه ندیکی زور گرینگی سیاسی و ئابووری بوو و ده روازه ی روژهه لات بوو به ره و ئه رووپا.

حاجی قادر نائاگا نه بووه له ژیان و بیری نوی و ئه وه ی که له باقی دونیادا له کایه دا بوو.

"صه د قائیمه و قه صیده که س نایکری به پوولی \ روزنامه و جه ریده که وتوته قیمه ت و شان

بو فه ننی حه رب و صه نعه ت، بو ضه بط و ره بطی میلله ت \ ده ینیرنه ئورووپا گه وره و بچووکی خویان" (ل٨٨)

حاجی ده زانی له ئورووپا چ خه به ره و خه لک بوچی گه وره و بچووکی خویان ده نیرینه ئه وی. موشکیله ی حاجی نه زانین نیه به لکوو ئه و هه لبژاردنیکی ئایدیولوژیکی و سیاسی ده کا و له به رانبه ر به ره ی نویخوازیدا راده وه ستی. "شیعری ئوده با چاکه" (ل ١٨٥) نیشان ده دا که حاجی ئاگای له دونیا هه یه، له بورجی ئیفل، له سه نعه ت و تکنیک و خوینده واری و عیلم و زانست ده گات به لام حاجی قادر هه لبژاردنی خوی کردووه و به ره ی ئیسلامی و فیودالی کردووه ته مه ئوای خوی. ئه وه ی که حاجی وه ک "به سته ی ئاوازی نه ی" و "سووتاوی مه ی" و "ئه حبابی فه ره نگ" هیرشی ده باته سه ر، ئه وه پیشان ده دا که بیری غه یره دینی و شیوه ی ژیان و گوزه رانی غه یری دینی له پال ده ستی حاجیدا هه بووه، و خه لکانی واهه بوون که "فه ره نگ" و شیوه ی ژیانی "فه ره نگی"یان، واته شیوه ی ژیانی نویی دژی فیودالیان، ره چاوکردووه.

ته نیا شتیکی "فه ره نگ" که حاجی قادر به باشی ده زانی و خه لکی بو هان ده دا، فیری صه نعه ت بوون و "یه کگرتن"ه:

ئه ی خه ریکی رمووز و ناز و نیاز \ ئه ورووپا فه ننی گه یوه ته ئیعجاز

قولله یی "ئیفل"ی له ئه فلاکه \ عه کسی ئه و گه ردشی له ژیر خاکه

ئه هلی جه ننه ت نه شوان وگاوانه \ صاحیبی فه نن و عیلم و عیرفانه (ل ١٨٦)

حاجی ته نانه ت یه ک وشه له سه ر مافی یه کسانی مروف، ئازادی بیرورا، هه لوه شاندنه وه ی سیسته می کونه په رستانه ی ئاغا و ره عیه تی، جودا کردنه وه ی دین له ده وله ت که هه مووی خواستی ته واو بورژواییین و له و سه رده مه دا له هه موو کوچه و کولانه کانی ئه رووپادا ده نگیان ده دایه وه، ناکا چونکه باوه ری پی نین. حاجی وه ختیک ده یهه وی خه لک دژی عوسمانی یه کان هان بدا پییان ده لی که ئه وان فه ره نگی یان خوش ده وین و دژی موتته قی و موته شه ریع، واته وشکه مه لاکانن:

"هینده بیگانه له ئیسلامن و ئه حبابی فه ره نگ \ موتته قی دیوه له لایان، موته شه رریع شه وه یه" (ل ۱۴۰)

هه ر وه ک وترا حاجی قادر مه جبوور نه بوو زمانیکی فه ره نگی بزانی و زور دوور بروا بو ئه وه‌ی که میک له بیری نوی و شورشگیرانه‌تر به‌هره ببات. "شیخ بدرالدین" ﴿۹﴾ چوارصه‌د سال پیش له دایک‌بوونی حاجی‌قادر به هوی رابه‌ری‌کردنی جوولانه‌وه‌ی دژی فیودالی له بازاری "سرز" له تورکیای ئه‌و کاتدا له دار درا. جوولانه‌وه‌کانی "سه ربه داران"، "پسخانیان"، "حروفیه کان" و "مه رعه شی" یه کان، هه ر له پال ده ستی حاجی قادر له ئارادابوون. شاعیرانی به ناوبانگ و ئینسان په رستی وه ک "حافظ"ی شیرازی و "عبیدزاکانی" زیاتر له ۳ سه ده پیش حاجی قادر ده ژیان و له باری فیکری و ئینسان‌دوستی‌یه‌وه لانی که‌م هه‌زار سال له حاجی له پیشتر بوون. حاجی پیویست نه‌بوو ببیته "هاینه "ی کوردستان (که له سه رده می حاجی دا ده ژیا) ، به لام ته بیعی یه که چاوه روانی ئه وه ی لی بکه ین که لانی که م له شاعیرانی ۳۰۰_۴۰۰ سال پیش له خویه وه له باری نرخه ئینسانیه کان دواکه وتووتر نه بیت! ته نیا سه یریکی شیعره کانی "حافظ" بکه ن بو ئه وه ی ته فاوه تی ئه م دوو شاعیره تان بیته ده ست. "حافظ" ئا به م جوره باسی ته فاوه تی ئاییینی مروفه کان ده کات:

"همه کس طالب یار است، چه هوشیار چه مست \ همه جا خانۀ عشق است، چه مسجد چه کنشت"

واته "هه مـوو که س به شوین خوشه ویسته که یه تی، چ وریا و چ سه رخوش \ هه موو شوینیک مالی خوشه ویستی یه ، چ مزگه وت بیت و چ کنیسه ی یه هوودیه کان"

جا وه ره و ئه وه له گه ل بوچوونی حاجی قادر سه باره ت به مه سیحیه کان به گشتی و ئه رمه نی یه کان به تایبه ت له کوردستان له شیعری "میری جزیر و بوتان" دا به رئاورد بکه! یان:

"یکیست ترکی و تازی درین معامله حافظ \ حدیث عشق بیان کن بدان زبان که تو دانی" ﴿۱۰﴾

واته له‌م مه‌سه‌له‌یه‌دا تورکی و عه‌ره‌بی هه‌ر یه‌که، که‌وایه حافظ تو حدیثی خوشه ویستی به ر هه ر زمانیک که ده زانی بیلیوه.

ئه گه ر بو به رئاوردکردنیش بووبیت سه یری بوچوونی حاجی بکه ین سه باره ت به مه سه له ی زمان. حاجی قادر به توندی هیرش ده باته سه ر ئه و شاعیر و نووسه ره کوردزمانانه ی پیش خوی که به زمانی فارسی یان عه ره بی شتیان نووسیوه:

ئاخر ئه م عه قله یان هه بوو بویه \ گه ر سوله یمانی یه وه یا کوی یه

بوونه ئوستادی فارسی و تازی \ تا گه یشتن به فه خره که ی رازی

چونکه سه رمایه مالی خه لقی بوو \ وه قتی مردن هه موو به هیچ ده رچوو

وه ک مریشکی که عه قلی نه یهینی \ بیت و هیلکه ی مراوی هه لبینی

وه ک بگاته که ناری جوگه له یه ک \ نایه ته شوینی، بمری، جوجه له یه ک

جیی ئه مه ووشکه، جیی ئه وی ئاوه \ تیده گا قینگ درانی پی ماوه

(هه مان سه رچاوه، ل ۲۴۳)

حاجی قادر هیچ ئه رزش و نرخیک بو نووسینی ئه و نووسه رانه دانانی و راست و ره وان کاره که یان به "قینگ دران" داده‌نی. بو حاجی هیچ گرینگ نیه که ناوه‌روکی نووسینی ئه‌م شاعیر و نووسه‌رانه چی بووه. ئه سله ن ئه وه ی که به رهه مي نووسه رانی کوردزمان که به عه ره بی و فارسی یان نووسیبی، خزمه تیکی به مروف به گشتی کردبی به لایه وه پووشیک ناهینی. موهیم به کوردی نووسینه و خزمه ت کردنه به کورد. حاجی به ئه ندازه ی تاله موویه کی "حافیظ"ی شیرازی بوی ئینسان په رستی و خوشه ویستی مروف به گشتی له میشکی نه داوه.

لیره دا حه یفه باسی شاعیری پایه به رز، شورشگیر و ئینسان دوست "عمادالدین سید علی نسیمی" نه که ین که له سالی ۸۳۷ی زایینی به وه حشیانه ترین شیوه گیانیان لی ئه ستاند. ﴿۱۱﴾ "نسیمی"یان به نیوی کافر و زندیق له به ین برد. ئه و یه کیک له هه لسووراوانی جوولانه وه ی "حروفی" بوو که "ئینسان" به لایانه وه پیروزترین شت بوو که هیچ شتیک

ناتوانی پاکانه بکات بو ئه‌زیه‌ت و ئازار و ژێرده‌سته‌بوونی ئه‌و. "نسیمی" مه‌حکوم به مه‌رگ کرا. له پیشدا به زیندوویی پیستی هه لده که نن، ئه مجار ده ست و پیی یه ک به یه ک ده برن تا گیانی له ده ست ده دا. دواییش ئاگر به رده ده نه له شی له ت له ت کراوی، به لام "نسیمی" تا کاتی گیاندانیشی ناله ی لی نایه وه و له باوه ره ئینسانی یه کانی پاشگه ز نابیته وه! حاجی قادر هه ر نه بی له خانه قاکاندا ده بی ناوی ئه م ئینسانه گیانبه ختکردووه ی بیستبیت هه ر وه ک چون ناوی "حافظ" و "سعدی" و "فیرده وسی" بیستووه و شاره زای به رهه مه کانیانه!

مومکینه بوتری که حاجی قادر زور لایه‌نی پیشکه‌وتووشی هه‌بوون وه‌کو دژایه‌تی زور توندی ئه و له گه ل شیخ و صوفی:

ووشکه صوفی بلی به شیخی ته ره س \ با به سه رما نه یی میثالی هه ره س (ل ٦٦)

خانه قا و شیخ و ته کیه کان یه کسه ر \ پیم بلین: نه فعیان چییه ئاخر (ل ١٨٥)

به سه یرکردنیکی دیوانی شیعره که ی حاجی قادر بومان ده رده که وی که ئیدیعایه کی له م چه شنه زور ده ست کورته. ئه م شیعرانه ی خواره وه نیشان ده دا که دوژمنایه تی حاجی له گه ل شیخ و صوفی هه ر له چوارچیوه ی بیری ئایینی دایه و شه ره که شه ری ناوخویی یه. حاجی بویه شیخ و صوفی خوش ناوین چونکه پیی وایه ئه وان دژی دین و خوان، پیی وایه ئه وان موسولمانی ته واو نین و ترسی ئه وه ی هه یه که ئایین به هوی ئه وانه وه بی قه در و قیمه ت بیت:

"حه زده که ی تی بگه ی له بی دینی \ ببه ده رویشی شیخه کان به هه وه س (ل ٦٦)

له م هه موو شیخ و موریدانه ی ریا \ فه رده کی ناچیته مزگه وتی خوا

مه سجید و میحراب و مینبه ر بی که سه \ هه ر مه پرسه حالی چونه مه دره سه" (ل ٢٠٢)

هه روه ها ده بینین که ئه م دوژمنایه تی یه نه ک له گه ل شیخه کان به گشتی به لکو له گه ل تاقمیکی تایبه تی یه چونکه حاجی قادر له شوینی تردا مه دحی شیخ ده کات:

ئه من شیخم، سه رم شاخه، هه ناسه م \ نه سیمه، دیده کانی، میزه ره م ته م (ل ٧٣)

مه لا و شیخ و میر و پادشامان \ هه تا مه حشه ر ده ما ناو و نیشانی (ل ١٤٦)

مه م و زین و دیوانی شیخی جزیر \ گه لی چاکن به سه هلی بیننه گیر (ل ٢٠٩)

هه موو عالیم، هه موو شیخ و مییرن \ زیره ک و ژیير و ئه هلی ته دبیرن (ل ٢١١)

یه ک به یه ک حافیظی شه ریعه ت بوون \ سه ییدی قه وم و شیخی میلله ت بوون (٢١٣)

دواقسه

له کومه لگای ئه مروی کوردستاندا چه نده ها جوولانه وه ی کومه لایه تی له مه یدان دان که هه ر کام به شیوه ی خویان خه‌ریکی وه‌لامدانه‌وه‌ن به کیشه‌ی تا به‌ئه‌مرو چاره‌سه‌رنه‌کراوی نه‌ته‌وایه‌تی. ئه م جوولانه وانه هه ر کامه ی به پیی به‌ره‌ژه‌وه‌ندی چینایه‌تی‌یانه‌وه سه‌یری مه‌سه‌له‌که ده‌که‌ن و هه‌ر له‌و روانگه یه شه بوی ده چن. هیزه ئیسلامیه کانی کوردستان به‌شیکی جوولانه‌وه‌ی ناسیونالیستی ئه‌مروی کوردستانن. جیاوازی سه‌ره‌کی ئه‌مانه له گه‌ل هیزه ترادیسیونال_ناسیونالیستی یه کانی تری کوردیدا، وه کوو حیزبی دیموکرات و یه کیه تی نیشتیمانی، له پله ی یه که مدا پشت به‌ستن به ئایینه‌وه‌یه. یه‌کیه‌تی نیشتیمانی و حیزبی دیموکراتی کوردستان هیچ کات خوازیاری کورتکردنه وه ی ده‌ستی ئایین له ده‌وله‌ت و له سه‌ر ژیانی کومه‌لایه‌تی مروف نه‌بوون و به هه‌زار شیوه پشتگیری هیزه ئایینی و سوننه ته کونه په رستانه ئایینی یه کانیان کردووه.

حاجی قادر، شاعیری ئه م جوولانه وه یه، نه ک به هوی ئه وه ی که له سه رده می ژیانی ئه ودا، بیر له وه تیژتر نه چووبی، به‌لکو ئه‌و ریک و ره‌وان لایه‌ن هه‌لده‌بژیری و ده‌چیته به‌ره‌ی ناسیونال_فیوداله کانه وه. هه رچه ند حاجی قادر ١٠٣

له وه پیش ئیمه ی به جی هیشت به لام بوچوونه کومه لایه تی و سیاسی یه کانی ئه و جیاوازییه کی له گه ل بوچوونه کانی ئه و هیزه ناسیونالیستانه ی سه ده یه ک دوای ئه و له مه یدان دان، نیه. له راستیدا ئه وه زیاتر پیشانده ری دواکه وتوویی له راده به ده ری ناسیونالیسمی ئه مرویه. حاجی قادر ته بیعی یه که شاعیری ئه م جوولانه وه یه بی و دیاره که له لای ئه وان و به تایبه ت له لای جه ماعه تی ئیسلامی خوشه ویست و به ریز بی. بو کریکار و زه حمه تکیشی کورد و بو ئینسانی پیشره وی ئه مرو، حاجی قادر هه ر ئه و حیسابه ی بو ده کری که بو باقی قسه که ران و بیره و انانی چینه داراکان ده کری: تیکدانی دونیای چه وسانه وه ی مروف به ده ست مروف و بنیادنانی دونیایه کی ئازاد و به رابه ر که هیچ که س له که س سه رتر نیه و هه موو مروفیک وه کوو یه ک به ریزه .

دونیای ئاره زوی کریکاری کورد له گه‌ل ئه‌و دنیایه‌ی حاجی قادر و هاوچینه‌کانی ئه مروی ئه و ده یبینن عه رز و ئاسمان فه رقی هه یه. ئاسوی ناسیونالیزمی ئه مروی کورد فراوانتر له ئاسوی جورج بووش، صدام حسین، ئاتاتورک یان مه‌لاکانی ئیران و ئه‌فغانستان نیه! ئه‌وه‌ی کریکاری کورد و ئینسانی ئه مروی کورد به گشتی بوی تیده کوشی ئه و دنیایه یه که "هاینه"ی ئالمانی و "ریبوار"ی شاعیری کومونیست له کوردستان بوی ده خوینن.

په‌راویزه‌کان:

﴿۱﴾_ "نه ته وه کان و نه ته وه گه ری"، ئیریک هابزبام Eric J. Hobsbawm، به زمانی سویدی، چاپی ۱۹۹۸

﴿۲﴾_ "حاجی قادری کویی"، به شی یه که م، نووسینی مه سعود محه مه د، سالی ۱۹۷۲، لاپه ره ی **۵۸_۵٦**

﴿۳﴾_ "حاجی قادر..." به شی یه که م، نووسینی مه سعود محه مه د، لاپه ره ی **۵۹**

﴿۴﴾_ "دیوانی حاجی قادری کویه"، لیکولینه وه و لیکدانه وه ی سه ردار حمید میران، که‌ریم مسته فا شاره زا، ۱۹۸٦، لاپه ره ی **۱۸۵**

﴿۵﴾_ "نه ته وه کان و ناسیونالیسم"، ئیریک هابزبام، چاپی ۱۹۹۸ به زمانی سویدی، ل ۲۳

﴿٦﴾_ "ده وله ت، نه ته وه و ناسیونالیسم"، ئیرنیست گیلنر، چاپی ۱۹۹۷، به زمانی سویدی، ل ۷۰

﴿۷﴾_ "حروفیه، تاریخ، عقاید و آرا"، روشن خیاوی، چاپ ۲۰۰۰، تاران.

﴿۸﴾ "حاجی قادر..." به شی یه که م، نووسینی مه سعود محه مه د، ل ۳۳)

﴿۹﴾_ "حروفیه، تاریخ، عقاید و آرا"، لاپه ره ی ۲۴۸

﴿۱۰﴾_ "حافظ" غه زه لی ژماره ۴٦۹

﴿۱۱﴾_ "حروفیه، تاریخ، عقاید و آرا"، لاپه ره ی ۲۷۰

***

هەواڵنامەی کێبر

کومەلیک وینەی سەفەریکی کوردستان

بەکر ئەحمەد (ئاسو)

ئە وە ی لیرە دا دە یخويننە وە، کومە ليک وينە ن کە لە کاتی گە رانە وە مدا بو کوردستان گيراون. زوربە ی ئە و ناوانە ی کە لە م نووسينەدا هاتوون، ناوی راستەقينەی ئەو ئازيز و ئاشنايانەن، کە بەبی ئە وان زوريک لە م برووسکە خيرايانە نە دە گيران. هە ر بويە ش ناوە کانيان وە ک خويان دە نووسمە وە.

دە گە مە بە ردە م دوا سە يتە رە ی پارتی ديموکراتی کوردستان لە ناوچە کانی ژير دە سە لاتی خويدا. گە نجيک کە تە مە نی لە بيست سال تيناپە ڕيت، ديتە بە ر پە نجە رە ی لای شوفيرە کە وە و دە پرسيت: لە کويوە دين و بو کوی دە چن؟ من لەوەلامدا دەليم: لە دەرەوە هاتوومەتەوە و بەرە و سليمانی دەروين. کەميک دەچيتە دواوە و دەليت: «فەرموون! بەخيرچن بو ئەو شارەی کە لە خەويشمدا وازم ليناهينيت.» ئەو گەنجە دانيشتووی شاری سليمانييەو بەوەی کە لايە نگری پارتی و چە کداری ئە و حيزبە بووە، ئيستا ناتوانيت سە ردانی شوين ژيانی خويی و کە س و کارە کە ی بکات. ئەم خەونە بو چەکداری سەيتەرەکەی تر کە خەلکی هەوليرە و لايەنگری يەکيتی يە، بەهەمان زمان و بە دەستەواژەيەکی کەميک جياوازتر ديتەگو. پاش ئەوەی لەوی دەردەچين، دەکەومە يادی خەونيک کە بربرەی شيعريکی جەلالی مەلەکشا پيکدەهينيت؛ «ئاخو دەبی ئەو روژە بی \ کاوەی کورم جانتای سەفەر کاتە شانی \ دەلالانی بەر گەراژی شاری سنە \ هاواربکەن \ سليمانی، سليمانی». ئاخو شيعر لە چ نەهامەتييەکی روحیدا بژی، کاتيک خەونی بەزاندنی سنوورەکانی نيوان دەولەتەکانی ليدەسينريتە وە و بچووکتر دەکريتەوە بو بە زاندنی سنوورە کانی نيوان دوو شار کە دە کە ويتە چوارچيوە ی هە مان ولاتە وە؟

سەريکی ئەو گەرەکە دەدەم، کە هەموو منداليمی لەناو کوچە و کولانەکانيدا حە شارداوە. دە ستيک لە و عە موودە دە دە م کە زور جاران لە گە ل مندالانی تری گە رە کدا پيايدا هە لدە گە راين. تە نها هە ست بە گە رمی شوين پە نجە کانی خوم دە کە م. لە وشياری دوکاندار دە پرسم: کوران و کچانی گە رە ک چييان ليهات؟ : لە من و خاليد بە ولاوە کە سی تيا نە ماوە. مالە کانی گە رە ک پرن لە کريچی تازە. حە ساری ئيقتصادی مالی.... رە وانە ی ئيران کرد و ئيستاش هە ر لە بەندەر عەباس دەژين. کورەکانی... لە شەرەکانی يەکەمی يەکيتی و پارتيدا کوژران. کچەکانی.. شويان کرد و ئيستاش لە هەولير دەژين. پيرەکانی گەرەکيش يەک بە دوای يەکدا و بە چولبوونی کولانە کانی گە رە ک، مردن. دراوسيکانی ئەو ديوتان بە مالەوە لە ئەلمانيان. کورەکەی .... لە ئاوی نيوان توركيا و يونان‌دا خنکا. روخساری ووشيار؛ تومـاری رووداوە کانی گە رە کيکە کە لە ماوە ی هە شت سالدا سە ری پی سپی کردووە و لە دە م و چاويشيدا؛ کە لە بيست و نو سال تيناپە ريت، پيريتی نيشتە جی کردووە.
کاتيکيش دوکاندار ی کولانە کە ی ئە و ديو گە رە کی خومان دە بينم، کە لە گە ل وشياردا جياوازيە کی ئە وتويان نييە، نا کە ومە هە والپرسينی کوران و کچانی ئە وی.

لە «گونا» دە پرسم: رووناک بو شووی نە کردووە؟ : خالە! ئيستا موديلی هە شتا و سی دە بە ن. رووناک «موديل» ی سالەکانی شەستە و پرچی سپی ژير لەچکەکەی، بيرخەرەوەی «موديل»يکە کە لە بازاردا دەميکە بەسەرچووە.. ئوتوموبيليک لەبەر دەرگاکەی مالی خوشکمدا دەوەستيت و مناليک رادەکاتە ژوورەوە و بانگم دەکات کە هاوريیە کی خوم بە «ليلی علوی» يە کە وە لە بە ر دە رگا راوە ستاوە. کاتيک منالان لە زمانی گەورە کانە وە ئوتوموبيليک بە ليلی علوی ناودە بە ن؛ ئاسايی تر ديتە بە ر گوی کە تە مە نی رووناک بە موديلی سە يارە کان بپيوريت.

لەبەردەرکی سەرادا، دوو پولیس کەسیکیان پیش خویانداوە و دارە ئەستوورەکانی دە ستیان کە لە ئامادە باشدان بو بەکارهینان لە پشتی کابراکەوە، سەرنجی من بو لای خویان رادەکیشن. من لەو دیمە نە ورد دە بمە وە، وە ک چون هەموو ریبوارانی دیکەی شەقام وا دەکەن. منالیکی بویاخچی؛ بە خویی و سندوقی بویاخکردنەکەیەوە، سەرنجی دیمەنەکە دەدات و رووەدەکاتە من: جا خو ماموستا، هەرکەسی لەو دارا نەی بە رکەویت، یەک هە فتە گورانی بو ناوتریت. من لیی دە پرسم: بو تو هە موو روژیک گورانی دە لییت؟: ئاخر ئە گە ر هە موو روژیک گورانی نە لییت، لە م ولاتە دا زووتر دە مریت.

لە بە ردە م ئوتیلی ئاشتی یە وە سواری تاکسییە ک دە بم و دە مە ویت بگە مە لای مالە کانی ئیصلاح. شوفیرە کە کابرایە کی تە مە ن چل سالانە یە و تە واو مە ستە. ئوتوموبیلە کە ی، زیاتر لە عە رە بانە دە چیت وەک لە ئوتوموبیل. من بە گومانم لە وە ی بمگە یینیتە شوینی خوم. ئە و دە لی: پە لە مان چییە؟ شە یتان پە لە ی کرد چاوی کویر بوو. بویە منیش کوتایی بە وە دە هینم کە بلیم: توزیک خیرا لیبخورە. پیی دە لیم: بیرت لە وە نە کردوتە وە کاریکی تر پە یدا بکە یت و واز لە م سە رە تانە بهینیت؟ : بە شە رە فم هیندە نە گبە تم، ئە گە ر ماستاویش بخومە وە دانم دە شکینیت. لە گە رمە ی شە رە کاندا، بریارمدا ببمە گورهەلکەن؛ بەلام لە بەختی مندا، شەریش وەستا. پاش بیست و پینج دە قیقە، کە بریار بوو پینج دە قیقە بخایە نیت، دە گە مە شوینی مە بە ست. شوفیرە کە زە ردە خە نە یە کم بو دە کات و دە لی: نە مووت هە ر دە گە ین.

لە گە ل کومە لیک هاوریمدا، لە شە قامی مە ولە وی رادە وە ستین. کە سیک کە بە جل و بە رگە کە یدا لە «شیت» دە چیت لە ناو جە رگە ی شە قامە کە دا راوە ستاوە. ریبواریک کە بە و بە ردا تیدە پە ریت، هاواریک دە کات: شیتە چە قی ریگاکە بەردە! ئەگینا وەک کاکە شیتەکەی‌ترت، ئوتومومبیلیک دەتشیلیت. روخساری وەستاوی سە ر چە قی ریگاکە بو من ئاشنا نییە. ئاخر وەک چون سلیمانی گەورەتر دیتە پیش چاو و ئالوگوریکی گەورەشی بەسەردا هاتووە، ئاواش شیتە کانی شار لە زیاد بووندان. حە مە؛ ئە و کە سە ی کە لە ناوە راستی شە قامە کە دا راوە ستاوە و لە ئیمە دە روانیت، یە کیک لە و روخسارە نوییانە یە. سالاری هاوریم بانگی دە کات و جگە رە یە ک و لە فە یە ک گە سی بو دە کریت. سالار کە پیشتریش ئاشنایە تی لە گە ل حە مە دا هە یە، چاوە ریی دە کات تا هیمن بیتە وە. حە مە د ە لیت: کاک سالار ئیزعاجیان کردووم، دوکاندارە کان پیم رادە بویرن. جنیوم پی دە دە ن. ئە زانی چی کاک سالار، من حە زدە کە م لە گە ل ژناندا دانیشم، ئاخر ئەوان گالتەم پیناکەن. ئەوان پر لە ئیحساسن. لە کوردستاندا، روژانە چە ندە ها ئافرە ت دە کوژرین و کە س و کارە کانیان خویان ناکە ن بە خاوە نیان. دە کری لە سە ر گورە بیناوە کانیان بنوسریت: ئە وان پر لە ئیحساس بوون، بویە کوژران.

کاتی بە ربوونی قوتابخانە یە و شوینیش نزیک قوتابخانە یە کی ناوە ندی کچانی گە رە کی سە رچنارە. ژمارە ی ئە وکچانە ی بی حیجابن، لە ژماردن نایەت. حیجاب و جبە لەبەریش دانە دانە. پەیوەندییەکانی نیوان بازار و دین لە گە رە کی هە واری تازە و سە رچناردا دە کریت تیشکیک بخاتە سە ر حیجاب و جبە و جل و بە رگی ئاسایی تر. لە و شویننانە دا کە ریفاهی کومە لایە تی ئامادە یی هە یە، لە کوردستاندا نە ک وە ک بە رپرسیاریتی دە ولە ت بە رانبە ر بە هاولاتیان، بە لکو وەک شوین پیی ئینسان لە پروسەی نزیکایەتی بوون لە پلەی خاوەن سەرمایە بوونەوە؛ ئەوا ئامادەیی دین و کاریگە ری دانان لە سە ر ئینسانە کان، تا لە شیوە ی رە فتار و چونیتی خو پوشینی ئە واندا، ژمارە کانی جبە و حیجاب دە کاتە دانە دانە. ئە م هاوکیشە یە، لە نە بوونی ریفاهی کومە لایە تی و نیشتە جیبوونی هە ژاری لە مالە کاندا پیچە وانە دەبیتەوە و ژمارەی حیجاب و جبەکان دەکاتە هەزاران. کاتیکیش بوونی چەندەها کادیری مووچە بە دولاری یەکگرتووی ئیسلامی لە گەرەکە هەژارنشینەکاندا لەبەر چاو بگرین، ئەوا ئیتر بوونی حیجاب و جبە، دەبیتە سیمبولی سیاسی بو رە وتیک.

نه سرین له مالی ئاشنایه کدا ده بینم. ئافره تیکی ته مه ن سی سالانه یه و بیوه ژنه و خاوه‌نی دوو منداله. گیرانه وه ی زور یادگاری خوش و نوکته که هه ندیکیان بونی سیکسیان لیده هات، پیکه نین ده کاته شادییه کی ساته‌وه ختی کوره که. من رووده که مه نه سرین: ده کری قه ناعه تیکی مه زهه بی له پشت حیجاب و جبه که ی به رته وه هه‌بیت؟: نا ، به لام له سه ری ده ژیم. منیش خوم هینده گیل نیشان ناده م تاکو بپرسم: ئاخر چون؟

له مالی ئاشنایه کدا داده نیشم و ته ماشای ئه و ئه لبومه ده که م که میژوویه ک له ژیانی کوردستانی له خوی گرتووه. هه‌ندیک وینه‌ی ناو ئه‌لبومه‌که که هاوسه‌ری ئاشناکه‌می تیایه و له ناو زانکوی سلیمانیدا گیراوه؛ رووم پیده کاته گیلاس: ته ندووره وه ک "مینی جوب" دیته کوردستان. ته نانه ت کچانی مه لاکه ی گه ره کی ئیمه و کچانی حاجی خاوه ن دوکانیش مینی جوبیان ده‌پوشی. ئیستا ته‌نووره‌کان به گشتی زور دریژن، چ پیوه‌ریک ئه‌م کورتی و دریژییه‌ی ته ندووره کان ده خوینیته وه؟ گیلاس ده لیت: ئه و کاتانه هوها نه بوو.

ئه وروپا خه ونیکه و مال به مال ده گه ری. که سیک لیم ده پرسیت: راسته ده لین له وی سه د ساله کاره با نه کوژاوه ته وه؟ دیلمان ده لی: دراوسیی براده ریکم گه یشتوته نه رویج و ره سمیکی ناردووه که له دوکانی میوه فروشیکدا گرتوویه تی. به ده ستیکی ده موزی هه لگرتووه و به ده سته که ی تریشی له و ژماره یه زیاتر؛ له پشتی وینه که شدا نووسراوه: ئه ها من چون ده‌ژیم؟! له سه‌ر شه‌قامی پیره‌میرد دوکانیکی وینه‌گری لییه و به جامخانه‌ی دوکانه‌که‌یدا چه‌ندین وینه هه لواسراوه که خاوه نی دوکانه که یه و له ژیریشیدا نووسراوه:...... گه یشتوته هوله ندا.

له نامه یه کدا که له ئه سته مبوله وه هاتووه: "تا ئیستا هه شت جار خوم له ده ریای ئیجه داوه و گیراوم. هه ر جاریکیش ده چمه سه ر ئاو، به ده نگی به رز هاوار ده که م و گورانییه که ی ناسر ده خوینم و ده لیم: پیت ناخنکینریم گومه شین! تو فه ره ج کول له پشت و شاسوارت قوت دا. به لام له به رانبه ر مندا هیچت پیناکریت. گومه شین گویت لی بیت! یان گورستان یاخود یونان."

دیارده ی کوچ سه رتاپاگیره. سه نته ری لاوان و گه نجان له راپرسییه کی گه وره دا که به سه‌ر زوریک له گه نجان و لاواندا دابه‌شی کردووه ده‌پرسیت: تو پیت وایه هوی کوچی گه‌نجان بو هه‌نده‌ران ده‌گه‌ریته‌وه بو که‌مبوونه‌وه‌ی هه‌ستی نه ته وایه تی لای ئه وان؟ دوو گه نج له پاسدا له پیش منه وه داده نیشن. یه کیکیان ده لیت: به گوری شه هیدان به یانی کاسیته که ت بو ده هینمه وه. ئه وی دیکه ش ده لیت: کام شه هیدان؟ شه هیدانی سه رچنار یان زه رگه ته؟

روژانه زیاتر له سه‌د گه‌نج، سه‌د نیری کورد، کوردستان جیده‌هیلین. ریژه‌ی ژن‌هینان و شوکردن، ئه‌گه‌ر هیلیکی به‌یانی بو بکیشریت سه‌ر به‌ره‌وخواره. ئه‌وانه‌ی خیزان پیک ده‌هینن: یان که‌سانیکن که له باری مادديیه‌وه ده وله مه ندن، یان که سانیکن له ئه وروپاوه دینه وه. له هه ردوو باره که شدا؛ به قسه که ی گونا: «مودیل» ی هه شتاو سی ده به ن. ئه گه رچی مودیلی خوشیان شه ست بیت. له کویستان و شه وبو و شوخان ده پرسم: ده رچوونه ده ره وه ی نیری کورد و شوکردنیش به پیی هاوکیشه ی مودیله کان، ئافره تی کورد له چ باریکی نه فسیدا راده گریت؛ کاتیکیش ئه وه بزانین که خوشه‌ویستی کردن له ده‌ره‌وه‌ی خیزان قه‌ده‌غه‌یه؟ شه‌وبو ده‌لی: ئه‌ی بو ناپرسیت سه‌نته‌ری «نه‌وا» ؛ ئه‌و سه نته ره ی بو ئه و ئافره تانه یه که له باری نه فسییه وه کیشه یان هه یه، هینده پره؟ شوخان ده لی: سوپاس بو سه ته لایت، که چه ندین که نالی ڤینوسی تیایه.

کاک فاتیح ملیونه‌ره‌و برپاره کوردستان جیبهیلیت. پیی ده‌لیم بو؟ : ئیره ولاتی قه‌زا و قه‌ده‌ره. سه‌رمایه ئارامی سیاسی ده ویت. ئیستا حیزب سه رمایه داره. کی ده توانی بچیته مزایه ده یه که وه کاتیک مه سئولین کاره کان بو خویان

کونترول ده که ن. ئاخر ناکریت چوار ملیون بخه یته گومه وه وگومرک له سه دا هه شتا و پیینجی قازانجه که ت له گه لدا به شکات. من ناتوانم ژیانیکی ئاسووده و ئارام بو خوم و مناله کانم دابینکه م.

له تاکسیدا دانیشتووم و هه واله کان باس له دوا ئه نجامه کانی دانیشتنه کانی نیوان پارتی و یه کیتی و ریککه وتننامه ی واشنطن ده که ن. به شوفیره که ده لیم: پیت وایه ریک بکه ون؟: کوره خو خوا که ری نه کردوون؟! کی خوا میلله تیکی که ری وه ک ئیمه ی ده داتی، کاتیک ئه و له ولا تیجاره تی ملیون دولاری روژانه ی خوی ده کات و ئه میش له ملا به هه مان شیوه. ئومه ممی موته حیده ش بایعی ته وزیع ده کات و به خیوکردنی ئه و خه لکه ی له کول کردوونه ته وه. من و هه زاران که ری که ش نووزه یه ک ناکه ین. ئازیزه که م! دووکان و بازاری وا کی خوا ئه یداتی؟ ئیستا هیچ ناکه ن، دین و گیرفانیان ده که ن به یه ک. ئاخر گیرفانه کان جیاوازترین، بی ده ردی سه ری تره بو ئه وان.

شوکاک ده لی: له سه ربان مه خه وه! ساردی کردووه و تاقه تم نییه به یانی به چه کوش و قه له م بتکه مه وه. ده چمه ناو جیگاکه و له م بی کاره باییه ی شاردا له ئاسمان ده روانم. کچه شه ش سالانه که ی دیته لام و ده لی: ئه ها ئه و هه موو چوله که یه، ده سته کانی بو ئاسمان راده کیشیت. ئه ی من بو نایان بینم؛ وه لامی ده ده مه وه. چون نایانبینیت؟ ئه ها ئه و هه موو ئه ستیره یه. من بیده نگ ده بم: بو نازانیت، ئه ستیره کان، چوله که کانی به یانینن. ئه وان به روژ دینه خوار و ئیوارانیش ده فرنه وه و ده چنه وه بو کونجی ئاسمان و له و به رزه وه سه یرمان ده که ن.
بو روژی دوایی، دیمه وه مال و ده چمه سه ربان. ده مه و ئیواره له فرینی ئه و چوله کانه ورد ده بمه وه؛ که به ره و سه ره وه، به ره و جه رگه ی ئاسمان، پول پول ده فرن.

راسیزمیک به کولانه کاندا ده گه ری. له سه ر کورسی چایخانه کاندا چه نده ها ده خاته پیکه نین. ته نانه ت منالانی ورده واله فروشیش ده ستی ده گرن و ده یبه نه شوینی تر. هه ورامییه ک مانگایه کی زه ردی پییه؛ جیاوازی نیوان هه ولیری و سه ماوه ر چییه؛ که رکوکییه ک و دوو که ر پیکه وه ریده که ن. راسیزمیک نوکته ی کردوته روژنامه ی خویی و کونج به کونجی ماله کانی کوردستان ده گه ری.

«قه ره ج دزه، قه ره ج دروزنه، قه ره ج.....»، ئه م به گشتی کردنه بو سه رنجدان له ئینسانه کان که له ژیر چه تریکی ئیتنی و کولتوریدا پیناسه ده کرین، ئیزابیل فونسیکا ناچارده کات که گه شتیکی پینج سالی بکات بو ناو جیهانی قه ره جه کان و دنیای به گشتی سه رنج لیدراوی ئه وان. ئیزابیل له بری وینه یه کی له یه کچووی قه ره جه کان، قه ره ج له بوونیکی کومه لایه تی جوراوجوردا ده دوزیته وه که پیناسه کانی؛ کولتوری قه ره ج؛ فه رهه نگی قه ره ج ناتوانیت ببیته شوناسیکی ده سته جه معی. ئه مرو له کوردستاندا پیویست به ئیزابیلیکی تر ناکات تاکو گه شتی چه ندین ساله ی خوی بو کوردستان ده ست پیبکات و به و ئه نجامه بگات: که چه تریک نیه ئینسانی کوردی له ژیردا کوبکریته وه و پیی بوتریت کولتور یان فه رهه نگی کورد. ئاخر زور سه خت نیه ئه وه ببینیت که چون: هه ر بزووتنه وه یه کی سیاسی، له و شوینانه دا که بالاده ستی سیاسی خوی هه یه؛ جوریک له فه رهه نگ و کولتووری کومه لایه تی له لای ئینسانه کان به رهه م ده هینیت. فه رهه نگ و کولتوریک که له شاریکی وه ک هه له بجه دا بالا ده سته، ده بیته جیی توانج و پلاری که سیکی تر که له کارگه ی ئه لبیسه دا کارده کات. ئه وه ی که له جیهانی ئه مرودا "ده کری دژی مارکس بیت، له گه ل مارکسدا بیت، به لام به بی مارکس نا بیت" به ته واوه تی له کوردستاندا ئاماده یی خوی هه یه.

«ئه وانه ی که رویشکیان خوشده ویت، ده بنه رابه ر» ، په یامی نووسه ری ئیرله ندی «روبیرت ماککلایم ویلسن»ه. ماککلایم ده نووسیت: ئه گه ر ده ته ویت له دنیای ئه مرودا که سیک دیفاع له مافه ئینسانیه کانت بکات؛ باشتر وایه که ببیت به دره ختیک یاخود فیلیک.»

هیچ کاتیک ئینسان وەک بابەت لەمرودا و لە کوردستاندا، هیندە پیویستی بە دووبارە سە رنجدانە وە نە بووە. کە چی شیعری کوردی بە شیوە ی گشتی؛ لە مە رگی مارمیلکە کان و پیربوونی هە نجیر و نالە ی لە قلە ق و ترە کاندنی هە نار و بونکردنی بن بالی زە ردە والە کاندا ویلە. ئامادە یی سهرابی سپهری لە کوری روشنبیری و شیعری کوردیدا هیند گە ورە یە کە زور جار خوت لە بە رانبە ر چە ندین وینە ی شیعریدا دە بینیتە وە؛ تە نانە ت لە بە رهە می شاعیران و روشنبیرانیکدا کە خاوە ن ناو و قە لە می ناسراوی خویانن، کە خوینە ر هە ست دە کات شیعریکی سهرابە و بە کوردی نووسراوە. ئامادە یی سهراب بە تایبە ت لە مروی کە شی روشنبیری کوردیدا، لە خو دوزینە وە ی شاعیری کوردا نییە بو دووبارە ریز لیگرتنە وە لە سروشتیک کە دیدی زالی ناسیونالیزمیکی دیهاتی، پشیلە ی بە سپلە و کوندە پە پووی بە شوم و گولالە سورە ی بە شای گولان لە قەلەم دەدا. بەلکو ئامادەیی سهراب بەرئەنجامی زالبوونی دیدیکە کە تیایدا: (روشتنی ئەو شە مە ندە فە ری کە «فقە» دە بات لە لا سە نگینترە لە روشتنی شە مە ندە فە ریک کە سیاسە ت دە بات و خالی دە روات.) .

کەچی شاعیری پولونی دومبورشکا لە کومەلە شیعری یوتوپیادا دەلیت: ئەو پرسیارانە یشی هیشتا نە مانکردوون، سیاسین. مام برایمی عەرەبانچیش دەلی: ئەو کاتانەی هیرشی عەرەبانە شکاندن سە رتاپای شارە کان دە گریتە وە، یە کسە ر دە زانم جە ولە یە کی تری شە ر بە ریوە یە. ئاخر ئە وان دە یانە ویت ئیمە لە هە ر هوکاریکی خوبژیوی پە یداکردن بی بە ری بین، تاکو بینە چە کداری ئە وان.

هە والی سە ختترین بومبارانی سە رایڤو لە مالە کە مدا وە ک بومب دە تە قیت. من کەنالە کە دە گورم تا کچە کە م وینە سامناکە کانی جە نگ نە بینیت. ئە و دە پرسیت: بابە! کاتیک شاریک بوردوومان دە کریت، کوترە کانی بو کوی دە چن؟ من بیدە نگم. ئە و لیمدە روانیت و دە چیتە ژوورە کە ی خوی. روژی دوایی. بابە! ئە مرو لە «سلوتس سکوگن» بووین. پولی کوتر بە سە رماندا فرین؛ بە لام هیچکامیان لای قاز و مراوی وکوترە کانی سە ر ئاوە کە نە نیشتنە وە. بابە! تو پیت وانییە کوترەکان هیشتا ترساوبن. لە شەهین دەپرسم، کە مالیان، دەبیتە جیگای خەستترین شە رە کانی یە کیتی و پارتی: کەنارییەکەت زور خوشدەویت؟: بەلی. بەلام کەنارییەکەم شیت بووە. دەپرسم بو؟ چونکە بو زیاتر لە چە ند شە و و روژیک هە ر گویی لە زرمە ی توپ و تە قە ی گوللە بوو. ئیستاش کاتیک بمە ویت بوم بخوینیت، دە بی تە قە تە قی بو بکە م، یان بە دە م، فیشە کی بو بتە قینم.

لە شوفیریکی ناو شاری دهوک دەپرسم: کەمتر سەیتەرە لە ناوچەکانی ژیر دەسە لاتی پارتیدا دە بینریت؟ کە میک بیدە نگ دە بیت و لیم دە روانیت: سە یتە رە و چە کداری بو چییە، کاتیک دە ستگای پاراستن جوولە ی بچووک و گە ورە ی کومە لی لە ژیر چاوە کانی خویدا دانابیت؟

لە گە ل هاوکاردا دە گە ینە سە ر پردە کە، لە و شە قامە ی کە بە رە و مزگە وتی گە ورە دا هە لدە گە ریت، پاسیک راوە ستاوە و چاوە روانی پر بوونی کورسییە کانیە تی. هاوکار دە پرسیت: خە تی ئە و پاسە، چ تیبینیە کت لە لا دروست دە کات؟ من سە رنج دە دە م: راپە رین \ئاوارە کان. بو ساتیک، دە گە ریمە وە بو چە ند روژیکی دوای راپەرین و لە گە ل هاورییە کمدا بە ئوتوموبیل بەشەقامی قەناتدا هەلدەگەریین. هاوریکە م سەرنجیکی ئەو بەری شەقامەکە دەدات و پیم دەلی: گولە بە روژە فروشە کە ی سە ر جادە ی قە نات؛ پیرە میردە حە فتا سالانە کە، هیشتا بە دیار گولە بە روژە کە یە وە دوش داماوە. قسە کانی هاوریکە م بو من روشن نین. ئە و پاش کە میک بیدە نگی دە لیت: ناکری ئە وە ی کە گولە بە روژە فروشە کە ی جادەی قەنات هەر لە شوینی خویدایەتی و بستیک جیگورکی نەکردووە، خویندنەوە یە کی ترمان بو چە مکە کانی راپە رین و ئازادی پیبدات؟ پاش ساتیک لە دنیای خە یالی خومدا دیمە دە ر و دووبارە دە گە ریمە وە بو سە ر شە قامی پردە کە و بیر لە کارتونی سە ر پاسە کە دە کە مە وە: راپە رین \ئاوارە کان. بوچی لە ناو پە یامە کانی راپە ریندا، ئاوارە یی جییی دەبیتەوە؟ بوچی ئاوارەیی و راپەریوان لە رستەیەکدا کو دەکرینەوە و دەبیتە وینەیەکی سادەی بەرچاوی ئینسانە کان؟

سواره‌ی ئیلیخانی زاده، له لیدانه‌وه و ناساندنی شیعری "شه‌وه"ی فاتیحی شیخولئیسلامیدا، تیشکیک ده‌خاته سه‌ر پیره میرده گوله به روژه فروشه که ی سه ر جاده ی قه نات و هوی ئاماده یی چه مکی ئاواره یی له ژیانی راپه ریواندا ئاوا ده ناسینیت: ئاده میزادیکی سه رلیشیواو و کلول بینه به رچاو. له شه ویکا، شه ویکی کپ و کروکاس، هه تا چاو برشتی هه‌بی تاریکییه و بیده‌نگی؛ وه‌ها که ئاده‌میزاد ئه‌سیری شه‌وه و ته‌نانه‌ت له بوونی خوشی ده که ویته دوو دلییه وه. ته نانه ت هه ناسه کیشان و روانینی چاو و هه ست پیکردنی سامی شه و، ناتوانی ئه و دلنیاکه ن که هیشتا زیندووه. له م حاله‌دا، له‌م حاله‌دا که نه ته‌واو نه‌بوونه و نه ته‌واو هه‌بوون، ده‌نگیک له دوورترین سووچی شه‌وه‌وه دیته گوی. ئاده میزادی به ندی زیندانی شه وگار، هه ست ده کات که زیندووه و شعوری گه رمی هه بوون به گیانیا ده گه ری. ده نگه که په‌ره‌گر ده‌بی، به‌رزتر و نزیکتر دیته‌به‌رگوی. ئاده‌میزادی تاسه‌بار ته‌واوی هه ستی خوی له گویی دا کوده کاته وه تا بزانی ئه م ده نگه خوشه که مزگینی ژیان و هه بوونی پیوه یه چییه؟ به لام ده نگه که هیشتا دووره. ناچار ئاده میزادی به سوی و تامه زروی ده نگی بزووتنی ژیان، بیر ده کاته وه: جاری به دلیا دیت ئه مه ده نگی نووحه. جاری له به رخویه وه ده‌لی: نا! ده‌نگی نرکه‌ی ته‌ور به‌ده‌ستیکه که خه‌ریکی هه‌لپه‌رتاوتن و برینی لق‌وپوی دارسانه تا ریگایه ک به ره و شاری رووناکی بکاته وه. جاریکیش ده لی: ئه مه ده نگی ده نووکی مه لی به یانه که په رژینی سه ختی شه و کون ده کا تا ده‌روویه‌ک له‌سه‌ر پرشنگی هه‌تاو بکاته‌وه. ده‌نگ هه‌ر دی و نزیکتره‌بیته‌وه تاکو ده‌بیت به شه‌قژنیکی تال و مه رگ هین. له پیشا ئاده میزاد له بیده نگی و خاموشی شه و ده ترسا، ئه مجار ده روونی پرده بی له سامی ده نگه که و تیده گا: ئه و زه مزه مه نه رمه که له دووره وه وه ک پته ی سه ر ئاو بوو وه زایه له ی ده تگوت هه لقولینی کانییه، کاتیک نزیک بوه‌وه، بوو به ده‌نگیکی ترسینه‌ری مه‌رگاوی که چه‌شنی شه‌وه گه‌رووی ئاده‌میزادی ته‌نیا و به هه‌له‌چوو ده گوشی.

ئه وه ی که جی گورکی یه ک له ژیانی پیره میردیکی سه رشه قامیکی کوردستاندا پیک نایه ت و پاسی خه تیکی شاره کانی کوردستان بو دوو گه ره ک ده چیت که یه کیکیان گه ره کی راپه رینه و ئه وی دیکه یان گه ره‌کی ئاواره کانه؛ ده کری ئه و پرسیاره بهه ژینیت: خه لکی کوردستان به دوای کام ده نگه وه راپه رین؟ به لام پرسیاری شیاو بو ئه مرو له رابووردوو نیه؛ هینده ی پرسیاریکه له داهاتوو: ئایا زایه له ی ئه و ده نگه له مرودا بو خیلی راپه ریوان له هه لقولینی کانی ده چیت؟

***

دو نامه له جه‌وهیل

وه گیرانی بو کوردی: ئه‌سعه‌د حاج حسنی

جه وهیل یه کیکه له ملیونها گیان به ختکردوانی شه ری چینایه تی. ئه وه ی وا ناوی جه وهیل ی زیندوو راگرتووه ئه وه نیه که ئه و به تاوانی پیاوکوژی یه ک که ئاگاشی لی نه بوو گولله باران کرا، به لکو ئه وه یه که ئه و له ریبازی هونه ری یه وه توانایی ده خسته ناو ریزی کریکارانه وه بو شه ری چینایه تی و پاراستنی مافی خویان. گورانی و هه لبه سته کانی له نیو کریکاران و خه باتگیراندا زور زوو وه رده گیران و به کارده هینران و هه ستی شورشگیرانه یان ده خسته کایه وه.

زور جار له به‌ربه‌ره‌کانیی نیوان کریکاران و خاوه‌نکاره‌کاندا، کاتیک ریزی کریکاره کان لاواز ده بوو و رووی ده کرده کولدان، گورانیه کان و ته نزه توند و تیژه کانی جه وهیل تینی ده خسته ریزی کریکارانه وه و ده بوونه هوی سه رکه وتنی ئه و به ربه ره کانییانه.

ئه و شیوه هونه رمه ندانه ی وا جه وهیل له شه ری چینایه تیدا به کاری هیناوه لای ئیمه زور به که می به کارهاتووه یان هه ر به کار نه گیراوه.

وه رگیراوی ئه و دوو نامه یه ی (۱) جه وهیل بو ناساندنی شیوه ی هونه ری ئه و وه ک کریکاریکی تیگه یشتووی تیکوشه ر و ده وری هونه ر له خه بات و تیکوشاندا ـ هه ر چه ند کورت ـ پیشکه ش ده کریت.

له تاریخی نامه کان ده رده که ویت که هه ندی شتی باسکراو له واندا کونن و ئه مرو وه ک ئوسوولی به دیهی وان. به لام ئه وه ی شایانی سه ره نجه ئه و بیروبوچوونه یه وا جه وهیل وه ک خه باتکاریکی هونه رمه ند بو هه لخراندن و وه گه رخستن و یه کخستنی هیز و هه ستی خه باتکارانه له نیو کریکاراندا له و سه رده مه دا باسی کردوون.

نامه‌ی یه‌که‌م

سه رنووسه ری سولیداریتی(۲)

ده بینم که له "سوول"دا (۳) ده تانه وی جاریکی تر گورانیه کان چاپ بکه ن. منیش هه ندی ئالوگور و راستکردنه وه م له گورانیه کاندا کردووه که پیم وایه کتیبه که که میک چاکتر ده نوینیت و له ته ک ئه م نامه یه دا ده‌یاننیرم.

منیش باش له وه ئاگادارم که هه ندیکی زور شورشگیری راسته قینه هه ن که باسی ئه وه ده‌که ن که گورانی و ته نز له ریکخراوی کریکاریدا جیگایان نیه و منیش قه بوولی ده که م که گورانیه کان بو بزوتنه وه که پیویست نین، و کاتیک "ئیلهامم بو دیت" ده‌ست ده‌ده‌مه سازکردنی گورانی بی عه‌قلانه‌ی زورتر، هه‌ر چه ند چاک له جددی بوونی شه ری چینایه تی تیگه شتووم.

نامیلکه یه ک هه ر چه ند باش بیت، قه ت زورتر له یه ک جار ناخویندریته وه، به لام گورانی د ه نیشیته دله وه و جاره های جار ده گوتریته وه. لای من مسوگه ره ئه گه ر که سیک بتوانیت واقعیاتی سارد و بیروح بخاته گورانیه که وه و به گالته و شوخی، وشکی ئه و "واقعیاته" بسریته وه، ده توانیت له گه ل جه ماوه ریکی زوری کریکار پیوه ندی بگریت که زور زانا نین یان زوریان پی خوش نیه نامیلکه یه ک یان په رتوکیک ده رباره ی ئابووری بخویننه وه.

شتیک هه یه وا بو هه لخراندنی ئه ندامه کونه کان و وه رگرتنی ئه وانه ی وا ده کریت ئه ندام بن له خه باتی چینایه تیدا پیویسته، ئه‌ویش پیاسه و رابواردنه. شورشگیره سویدیه‌کان به‌و راستیه‌یان زانیوه. ئه‌وان هه‌موو حه‌وتوویک کوبوونه‌وه‌یان هه‌یه و به‌م شیوه‌یه توانیویانه له ریکخستنی کریکارانی ژندا له هه موو میلله تانی دنیا سه رکه وتنی

بەرفراوانتریان ببیت. ژنانی کریکار لە ئەمریکادا ـ بەتایبەت لە کەنارەکانی خورئاوادا ـ لە بەرچاو نەگیراون، بەو شیوەیەی کە ئیمە دەعبایەکی یەک لاقی سەیرمان لە "یەکیەتی کریکاری" دروست کردووە و هەلپەرکی و شاییەکانمان بە هوی زور "پیاوانە" بوونیانەوە یەکنەواخت و غەیری تەبیعین، و ئەو ژیان و جم و جولەی وا تاقە ژنیک دە توانیت پیکی بهینیت، تییاندا کە مە.
بوچوون ئەویە کە جوریک هە ستی کومە لایە تی لە دوستایە تی چاک لە نیوان کریکارانی نیر و می دا پیک بیت، کە تا رادەیەک تامی کومەلی داهاتوومانیانی پیشاوپیش دەداتی و زیاتر بو خەباتی چینایەتی و لە ناو بردنی سیستەمی کونی دارزیو هانیان دەدات. پیم وایە بوچوونیکی زور باش دەبیت کە ژنە ریکخەرەکانمان وەک "گورلی فلاین"(۴) Gurley Flyn بینینە کایە وە بو بنیادنانی بە تایبە ت ریکخراویکی بە هیز لە نیو ژنانی کریکاردا. ئە وان زورتر لە پیاوان دە چە وسینە وە، و "جان بال" John Bull پیی خوش دە بیت ئە و راستیە دە رخات کە ئە وان لە خە بات و هە ستی شورشگیرانە دا لاوازیان نیە.
بە پەیرەوی لە نموونەی هاوکارە سویدیەکانمان، و تەوەجوهیکی کەمیک زیادتر بە پیاسە و رابواردن و گورانی و گالتە و رابواردنی راستەقینە، لە راکیشان و هەلخراندنی خوینی جواندا، ژن یا پیاو، بو یەک "یەکیەتی‌یەکی کریکاری" گە ورە سە رکە وتنمان دە بیت.

خوشتانم دە ویت بو گورانکاری ــ جە وهیل
بە ندیخانە ی هە ریمی "سالت لە یک"
۲۹ نوامبری ۱۹۱۴

هەواڵنامەی کێتێ

نامەی دووەم (۵)

سام مورای Sam Murray
دوست و هاوکاری خوشە ویست.

نامە کە ت گە یشتە دە ستم و دە بوو زووتر جوابم بدایە تە وە، بە لام خە ریکی کار لە سە ر دانانی چە ند کاریکی موسیقی بووم و کاتیک "ئیلهامم" بو دیت، ناتوانم دە ستی لی بە ردە م تاکو تە واو دە بیت.
پیم خوشە کە دە بیسم لە جیاتی مە وزووعاتی سە نعە تی خە ریکی ئە وە ی هە ر دوو سە ر بگە یینیتە وە بە یە ک، بە لام خوشبین بوون لە م دونیا شکودارە پر فراوانیە دا بیهودە یە. خوپاراستن (صیانت نفس ـ وە رگیر) یە کە م یاسای سروشتیە یان دە بیت وا بیت. لە بار و دوخی تە بیعیدا، گیان لە بە رە کان ریگە یە کمان نیشان دە دە ن. هە موو کاتیک لە برسیە تیدا لە هە ولی ئە وە دان شتیک وە چنگ بخە ن و بیخون، دە نا لە و تە قە للایە دا دە مرن. ئە مە تە بیعیە و لە برسان مردن غە یری تە بیعیە.
نە، من ئە و گورانیە م دە ربارە ی "تیپیریری" Tipperary نە بیستوە بە لام هە روا کە بە لینت داوە ئە گە ر بومی بنیریت، لە وانە یە سە بارە ت بە "فریسکو فە یر" Frisko Fair شتیکی لی سازکە م. من لە بارودوخی ئیستای فریسکو ئاگادار نیم و هەمووکاتیک کە گورانیەک دروست دەکەم تیدەکوشم شتەکان ئەوجورە وا هە ن نیشان بدەم. ئەلبەت بو دە رخستنی روونتری راستیە کان دە کریت توزی تام و چیژیشی تیکە لاو کریت.
ئەگەر نوتەی موسیقاکەم بو بنیریت و بە گشتی ئەو خالانەی وا هەلی گالتە پیکردنیان هەیە بدەیتە دەست، تیدە کوشم ئە وە ی وا لە دە ستم بیت بیکە م.

دوستی تو بو یە ک "یە کیە تی کریکاری" گە ورە ـ جە وهیل.
سالت لە یک سیتی Salt lake city

پەراویزەکان:

١_ئه و دوو نامه یه له کتیبیک به و ناو نیشانه ی خواره وه وه رگه رانه ته وه بو کوردی.

The letters of Joe Hill, Philip S. Foner, 1965

٢و٣ـ Sol کورت کراوەی Solidatritate رۆژنامە یە کی ئەو کاتی I.W.W، کورت کراوەی Industrial workers of the world ریکخراویکی رادیکالی سەندیکالیست لەو سەردەمەدا. لە سەرەتای ئەم سەدەیە لە ئەمریکا پییک هات. لە سەرەتاوە دەوریکی زور گەورەی لە خەباتی کریکارانی کە نارە کانی خورئاوای ئە مریکادا هە بوو. بە لام بە دوای شە ری جیهانی دووهە مدا ئە ویش وە ک هە موو جە رە یاناتی دیکەی سە ندیکالیستی لی بە سە ر هات.

٤ـ Elizabeth Gurly Flyn ریکخە ری I.W.W کە دە وریکی گرینگی لە پشتیوانی و دفاع لە جە وهیل هە بوو.

٥_ "سام مورای" لە ٢ی دیسامبری ١٩١٤ دا وای دە زانی کە جە وهیل لە زیندان دایە نامە ی بو دە نووسی و داوای لی دەکات گورانیەک بو ئیعتراز بە بیکاری و سەفی پیازاو Soap وەرگرتن لە نیوەراستی "سانفرانسیسکو فەیر" Sanfrancisco Fair ی پر لە زەرق و بەرق دا دروست بکات. لە وەلام بە داخوازیەکانی جەوهیلدا، مورای "ریگایە کی دووره تاکو تیپیریری" گورانیە کی ناسیاوی نیوان سە ربازە ئینگلیزیە کان لە ئە و سە ردە مە دا و هە ر وە ها نوتە ی موسیقا داوا کراوە کە یشی بو دە نیریت. جە وهیل گورانیە کە وە ردە گیریتە وە بە تە نز و دە نووسی "ریگە یە کی دووره تا ئاخری سەفی پیازاو". زوو هەر بە دوای ئەوەدا کە گورانی پیازاو خوینرایەوە لە تە واوی کە نارە کانی خورئاوا دا کە وتە سە ر زاران.

***

هەواڵنامەی کتێب

٢٥ مین سالرۆژی مەرگی ئۆژن پوتیە

نووسینی: لنین

وریا لە ئینگلیزیە وە کردوویە بە کوردی

نوامبری پار یانی نوامبری ١٩١٢_ بیست و پینج سال بە سە ر مە رگی کریکار و شاعیری فە رانسی، "ئۆژن پوتیە" دا تیپە ربوو. پوتیە خولقینە ری سروودی پرولتاربی بە ناو بانگی ئەنترناسیونالە. ئە م سرووده وە رگیراوە تە سە ر هە موو زمانە ئە وروپیە کان و زمانە کانی تریش. لە هە ر ولاتیکدا کە کریکاریکی وشیار پە یدا ببی، بە هە ر چارە نووسیکە وە کە بە سە ریدا سە پابیت، هە ر چە ند خوی بە نامو بزانی، بی هاوزمان و بی برادە ر بزانی و هە ر چە ند دوور بی لە و شوینە ی کە تییدا بە دونیا هاتووە، دە توانی بە کوری ئاشنای ئینترناسیونال هاوری و بە رادە ر بدوزیتە وە.

کریکارانی هە موو ولاتە کان سروودی جە نگاوری پایە بە رز و شاعیری پرولیتاریایان کردووە بە هی خویان و کردوویانە بە سروودی جیهانی پرولیتاریا. هە ر بە و بونە وە ئە مرو کە کریکارانی دونیا بیرە وە ری "ئۆژن پوتیە" ریز لی دە گرن، هاوسە ر و کچە کە ی زیندوون و بە هە ژاری دە ژین، هە ر وە ک چون نووسە ری ئەنترناسیونال بە دریژایی ژیانی لە دە ستە نگیدا ژیا.

"ئۆژن پوتیە" ٤ی ئوکتوبری ١٨١٦ لە شاری پاریس لە دایک بوو. ١٤ سالان بوو کە یە کە مین سرووودی خوی بە نیوی "بژی ئازادی" دانا. لە ١٨٤٨، یانی لە شەرە گەورەکەی کریکاران لە دژی بورژوازی، لە سە نگە رە کاندا بوو و شە ری کرد. "پوتیە" لە بنەمالەیکی دەستەنگدا چاوی بە ژین پشکوت و هەموو ژیانیشی، وە ک پرولیتە ریک، دە ستە نگ مایە وە. ئە و بە کار لە مە عمە لە کان، پیشتر لە بە شی "بە ستە بە ندی" و پاشان لە بە شی "تە راحی"دا ژیانی خوی دابین دە کرد.

"ئۆژن" لە ١٨٤٠ بە دواوە بە سرووده خە باتکارانە کان، بە بلاوکردنە وە ی وشیاری لە دژی دوواکە وتوویی، بە بانگە وازی کریکاران بو یە کگرتوویی و بە رخنە گرتنی بنە رە تی لە بورژوازی و حکوومە تی بورژوایی فە رانسە، لە هە موو رووداوە گە ورە کانی فە رانسە دا دە وری بینیوە.

لە روژە کانی کومونی مە زنی پاریس دا، "پوتیە" وە ک ئە ندام هە لبژیردرا؛ لە ٣٦٠٠ دە نگ کە درا، ٣٣٥٢ی هینا. ئۆژن لەهەموو مەیدانەکانی هەلسوورانی کومون، یانی یەکەمین حکوومەتی پرولیتاریا دا هەلسووراو بوو. بە تیکشکانی کومون، پوتیە بە ناچار هەلات بو ئینگلیز و پاشان رویشت بو ئامریکا. سروودی بە ناوبانگی "ئە نترناسیونال"ی لە مانگی شە شی ١٨٧١، یانی روژیک پاش شکستە خویناویە کە لە مانگی مە ی، دا نووسی. کومون شکا، بە لام "ئە نترناسیونال"ی پوتیە، ئایدیاکانی لە سە رتاسە ری جیهاندا بلاو کردە وە و ئیستا زیندووترە لە پیشوو.

"ئۆژن" لە ١٨٧٦ شیعریکی نووسی بە نیوی «لە کریکارانی ئامریکاوە بو کریکارانی فە رانسە». پوتیە ژیانی کریکاران لە ژیر دەسەلای سەرمایەداری، و لەوانە برسیتی، کاری تاقەت پرووکین، چەوساندنەوە و ئیمانیان بە سەرکەوتنی چاوەروان کراوی ئامانجەکانیانی، لەو شیعرەدا باس کرد. ٩ سال پاش کومون، "پوتیە" گەرایەوە بو فەرانسە و دە سبە جی بوو بە ئە ندامی "حیزبی کریکاران". لە ١٨٨٤ یە کە مین بە رگ لە شیعرە کانی بلاوکرایە وە؛ لە ١٨٨٧ بە شی دووهەمیان بە نیوی "سروودە شورشگیرانە کان" بلاو بووە وە. ژمارە یە ک لە سروودە کانی پاش مە رگی کریکاری شاعیر کە وتە بە ر دە ستی خوینە ران.

کریکارانی پاریس لە ٨ ی نوامبری ١٨٨٧ تە رمی "ئۆژن پوتیە" یان لە گورستانی پرلاشز یانی لە و شوینە دا ناشت کە کومونارە ئیعدام کراوەکانی لی نیژرابوون. پولیس وەحشیانە هیرشی کردە سەر جەماعە ت تا ئالا سوورە کە یان لی بستینی. ژمارە یە کی زور لە ناشتنە کە یدا بە شداریان کردبوو و لە هە موو لایە کە وە دروشمی "بژی پواتیە!" دە بیسرا.

"ئۆژن" لە تەنگدەستیدا مرد. بەلام یادگاریکی نەمری لە دوای خوی بە جی هیشت. ئەو یەکی لەو گەورەترین مبلغانە یە کە بە سروود تە بلیغی دە کرد. کاتیک "پوتیە" یە کە مین سروودی خوی دانا ژمارە ی کریکارانی سوسیالیست

بە دەیان کەس دەگەیشت، بەلام ئیستا ئەوانەی سرووده میژوویی یەکەی "ئوژن پوتیە" دەناسن دەیان میلیون پرولیتارن.

سەرچاوە:

١ـ لە ژمارە ی ٢ مانگی ٢ی ١٩١٣ی «پراودا» چاپ کراوە.

***

هەواڵنامەی کتێب

لە سەر مەسەلەی نەتەوە

چەند پرسیاریک لە ئەمیری حەسەنپوور

مصلح شیخ الاسلامی (ریبوار)

گوڤاری "جهان امروز" وتوویژیکی کردووه لە گە ل ئـە میری حە سە نپوور، سە بارە ت بە "نە تە وە، مە سە لە ی نە تە وە یی و بزووتنەوە نەتەوەیی یەکانی کوردستان". ئەم وتوویژە وەرگیردراوەتە سەر کوردیو لە گوڤاری گزینگ ژمارە ۲۳، بە هاری ۱۹۹۹ (۱۳۷۸)دا بلاوکراوە تە وە. ناوبراو لە م وتوویژە یدا هە ندیک بیروڕای دە ربریوە کە جیگای سە رنجن. من بە تە مام چە ند پرسیاریکی رە خنە گرانە ی لی بکە م، بزانین هە ندیک لە قسە کان چلون دە چنە وە سە ریە ک.

سەرەتا

لەم باسەدا من دەقی کوردی تەرجەمە کراوی گزینگ لە بەرچاو دەگرم. گەرچی، بەپیی داوای خوم لە کاک ئە میریش، ئە و خوی کوپی یە کی لە ئە سلە فارسی یە کە ی بو ناردووم کە بتوانم بە گویرە ی پیویست بچمە سە ر دە قە فارسی یە کە ش.

وتارەکە دورودریژەو لیرەدا مەجالی ئەوە نیە بچینەسەر هەموو لایەنیکی. من بە تە مام پرسیارە کان لە مە سە لە ی ناسیونالیسم و نەتەوەو لەوەی کە مەسەلەکەلەروژی ئەمرودا چلون دەبینری، دوور نەکەویتەوە. باسەکان هیندە بە رینن کە پیم وایە فرسە ت و مە جالی تری پی دە وی تا لیکدانە وە کان بگە نە مە نزل. با جاری ئە م هە نگاوە مان نابی.

نەتەوە عەینی‌یە یان ناسیونالیسم؟

ئەمیر وەک مارکسیستیک دیتە نیو گفتوگوکەو لە باسی ناسیونالیسمدا دەلی: "شک نیە کە لە روانگەی مارکسیسمە وە، ناسیونالیزم، (جویکردنە وە ی بە شە رییە ت لە سە ر بنە مای پیوە ندی نە تە وە یی) وە ک ئیدە ئولوژی هیچ ماکیکی پیشکە وتنخوازانە ی نییە و بە و مانایە سە ر بە رابوردوویە، بە رهە لستی هە لدانی کومە لگایە و کونە پە رستانە یە. بەلام ناسیونالیزم، وەک بزووتنەوەیەکی سیاسی دژی زولمی نەتەوەیی، ناکری تەنیا بەپیوانەی ئیدەئولوژی هە لسە نگیندری".

ئەمیر لە دریژەی باسی "خەباتی" نەتەوەیی دا دەلی: "لە چوارچیوەی پیوەندییەکانی خەباتی چینایەتی.....دا دەورگەلیکی ئالوز و پر گوران وەخو دەگری کە بەناچار لە هەلویستە ئیدەئولوژیکە کانە وە سە رچاوە ناگری." بە لکوو بەرای ئەو "خەباتیکی سیاسی بورژوا_دیموکراتیکە کە پیوەندی نزیکی لەگەل شورشی سوسیالیستی هە یە." لیرە دا پرسیاریک دیتە پیش: ئە میر، کە خوی هیچ ماکیکی پیشکە وتنخوازانە لە ئایدولوجی ناسیونالیسم نادا، کامە نموونە ی عە ینی لە "خە باتی" سیاسی ناسیونالیستی خە ریکە لای ئە میر ماکیکی پیشکە وتنخوازانە ی دە ست دە کە وی؟ دیارە من مەبەستم حالی حازر و ئەم زەمانەیە؛ دەنا دەتوانی لە ئیتالیای سەدەی هەژدە نموونەبینیتەوە کە لە باری میژوویی‌یەوە جیاواز بوو. ئەمە وت وویژیکە و کتیبی تاریخ نیە دەنا زیاتر مەجال دەبوو ریاکاری و پارادوکسی ئازادیخوازی بورژوایی بخریتە روو. بە لام زیاتر پرسیارە کانی من دە گە ریتە وە سە ر ئە وە ی کە ئە میر ناوی دە نی خە باتی ناسیونالیستی و کراسی تە بە رروکی بە بە ردا دە کا. ئایا پاش ئە و هە مووە تە جرە بە تالە لە کوردستان و هە ندە ران ناکری

خەبات بو لابردنی زولمی نەتەوەیی بە شیوەیەکی‌تر و بە نیویکی‌تر بی؟ کاتیک بورژوازی کورد سەد جار مە سە لە کە یان دوراندوە، کاتیک بە نیونیشانی حیزبە ناسیونالیستە کانی کوردستان، زولمی میللی، هە ر بیانوویە کە بو بەشداربوون لەدەسەلاتی بورژوایانەی دەولەتەکانی ناوچەدا و، وەسیلەیەکە بو موعامەلەی "سیاسی"و بو شەری نیوخویی بورژواکان؛ کاتیک ئەم حیزبانە، تا جاریک باسی مافی میللی بکەن سەدجار سویند بەسەری دەولەتەمەرکەزی‌یەکان دەخون کە لە خودموختاری زیاتر هیچیان ناوی، ئایا ئاشکراتر لە هە میشە دە رنە کە وتووە کە نابە رابە ری میللی، وە ک سفرە یە کی پربە رە کە ت وایە بویان کە باوە شی بو دە گرنە وە و دوعای عومردریژی بودە کە ن؟ ئایا میژووی سەدەی بیستەم، و بەتایبەت دەهەی ٩٠ (لە بالکان بو نموونە)، نیشانی نەداوە کە ناسیونالیسم، تەنانەت ئەگەر ئەمیریش نیوی بنی بزووتنەوەیەکی دژی زولمی نەتەوەیی، هەر مەعنای بوحرانی بی‌برانەوەو پیسترین شە ری نیوان ئە و بە شە رانە یە کە هە تا دوینی، هە تا نە چووبوونە خە لسە ی ناسیونالیسمە وە، وە ک هاوسی و خزم‌وخویش‌و تەنانەت ژن ومیرد پیکەوەدەژیان؟ ئەو دەولەتە تازانەی ئاسیا و ئافریقا، بەتایبەت دوای شەری دووهە م چە ندە لە سە ر ئە ساسی ناسیونالیسمی میللە تی بندە ست دروست بوون؟ ئە گە ر هە ندیک دوورتر لە هات وهاواری روژنامە و میدیا و بە سە رنجی عیلمی و مارکسیستی یە وە سە یری دروست بوونی ئە و دە ولە تانە بکە ین چە ندیان لە سە ر داخوازی نەتەوەیی و چەندیان لەسەر مەسلەحەتی سەرمایەی گەورەو بازار و بە پیچەوانەی ئاشکرای داخوازە ناوچەیی‌و میللی‌یەکان دروست بوون؟ ئەمیر گەلیک‌جار لە وت‌وویژەکەیدا ئیشارە بە عە ینی بوونی نە تە وە دە کا. هە رچیش ئیشارە ی پی دە کا هە ر عە ینی بوونی ناسیونالیسم، وە ک بزووتنە وە یە کی کومە لایە تی بورژوایی، دە گریتە وە، نەک نەتەوە وەک شتیکی عەینی! پرسیاریک ئەوەیە بوچی تەماشایەکی نموونە ی عە ینی ٢٢ دە ولە تی عە رە بی، نزیکەی ٣٠ دەولەتی ئافریقایی، ئەوانی ئەمریکای لاتین و هتد نەکەین؟ نموونە ی وە ک کویت و پاناما تە نیا ئاشکراترین نموونەکانن لە "دەولەت_بازار". ئیسرائیل، ئایا دەولەتی نەتەوەیی‌یە؟ یەهوود نەتەوەیە یان ئایین؟ نیوسەدە شەری بیبرانەوە کە دریژەکەی لە داهاتوویەکی تاریکدا ونە؛ زامی ناسوری لە خوشەوەبوون نەهاتووی روژهە لاتی نیوە راست کە بووە تە خوراک بو ئە نواعی فانایسم و فاشیسم بە س نیە بو ئە وە ی چاویک بە م پرسیارانە دا بگیرینە وە ؟ ئایا پیویستی یە کی فە وری نیە کە مە سلە حە تی کونە پە رستانە و دژی بەشە ری سە رمایە و بازار لە مافی چارە ی خونووسین جیابکە ینە وە؟ کونگو بە بە ر چاوی لوموماوە دابە ش کرا. یە کیە تی "نەتە وە ی" عە رە ب و یە کیە تی ئافریقا لە ئوسطورە بەولاوەتر نەچوو. هیشتا ئایا نەتەوە دیاردەیەکی عەینی یە یا ناسیونالیسم وە ک بزووتنە وە ی کومەلایەتی بورژوایی، بیرەحمانەوکویرانە نەتەوەکانی داتاشیوە؟ بوچی کویت و پاناما و سینگاپور ئاسان دە بنە دە ولە ت بە لام لە ئاستی کوردستاندا مە سە لە کە هیندە گریکولە یە؟ چونکو کورد، وە ک ناسیونالیستە کان بە تە حقیرە وە دە لین، "میللە تیکی خوخورن"؟ یان دە ولە تی کوردستان لە سە ر مە سلە حە تی سیاسی و ئابووری سە رمایە داری نیە؟ بو چی ئیمپیریالیستە کان لە سە رە تای بیستە کاندا (١٩٢٣) بە پە یمانی "سیڤر" دە ولە تی کوردی یان سە لماند بە لام پاش ماوە یە کی کورت بە پە یمانی "لوزان" (١٩٢٥) لە وە پاشگە ز بوونە وە؟ ئایا هوی دیکتاتوری شیخ مە حموود بوو؟ یان بە پیچەوانە ئەوان، پاش ئەوەی نەیانتوانیبوو سوڤیەت بە شەر برووخینن، پیویستیان بە دیکتاتوری بەهیزتر، لە هاوسی یە تی سوڤیە تدا، بوو کە پیش بە تە نینە وە ی کومونیزم بگری و رە زا شاو ئاتاتورک باشتر ئە و مە بە ستە یان دابین دە کردو دە ولە تی کوردی ئیتر دە بووە موی لووتی ئە وان؟ ئە میر ئە مانە نیو دە نی حاشاکردن لە عە ینی بوونی نە تە وە؟ بە لام خوی "دامە رزاندنی سنوورە نە تە وە ییە کان" و "پیکهینانی بازار و دە ولە تی نە تەویی" دە خاتە یە ک کاتیگورییە وە. ئایا زیاتر لە دوو سە دە میژوو نیشانی نە داوە کە هە ر دە ولە تیکی "نە تە وە یی" لە گە ل مەسلە حە تی چینایە تی بورژوازی و خودای سە ر زە وی، (بیخوینە رە وە سە رمایە)، نە گونجا هاتن کلک وگوی یان کردو پاکستان و بنگال و پە نجابیان لی قرتاند؟ ئەمیر دەلی "ناسیونالیسم لایەنیکی زەینی‌یە و ناتوانی خولقینەری لایەنی عەینی بی کە ناسیون یان میللە تە". جاری، وە ک کوردی دە لی، "کویخا خوی مە شموولە"! جاری ئە وە خوی پرسیارە کە ئایا "ناسیون یان میللە ت" عە ینی یە یان زە ینی یە؟! ستالین زوری حە ول دا کە تە عریفیک(definition) لە میللە ت بدا بە دە ستە وە. نە تیجە کە ی لە داوە شاندنی سوڤیە ت بە دە یان "چیچینستان" واوە تر نە چوو. بە لام لایە نی عە ینی خولقینە ر لە م پیوە ندی یە دا بازاری

سه رمایه یه که په رده ی ناسیونالیسم و مه سله حه تی میللی کیشاوه به سه ر مه نفه عه ت په رستی درندانه ی خویداو دابه شکردنی بازاری گه وره وبچووک نیو ده نی ده وله تی نه ته وه یی (و له سه ر "ده وله تی نه ته وه یی" کویت(!!) (بیخونه ره وه چاله نه وت) به میلیون خه لک به کوشت ده دا). پاشانیش ئایا ناسیونالیسم، به مه عنای بزووتنه وه ی بورژوایی دابه شکردنی بازاره کان، خوی که م عه ینی یه؟ ئه ی کی بوو له سه ده ی بیسته مدا چه نده ها شه ری جیهانی و ناوچه یی خولقاند؟ ئایا ناسیونالیسمی زه ینی بوو یا عه ینی که نیزه ی سه ربازی فه رانسه یی کرد به زگی سه ربازی ئه لمانی دا؟ یان چه قوی هاوسیی ئه رمه نی کرد به زگی ژنی ئازه ری دا؟ کی بوو کاره ساتی قارنی وقه لاتانی خولقاند؟ "نه ته وه"ی ئیران؟ "نه ته وه"ی فارس؟ یا تورک؟ یاناسیونالیسمی ئیرانی؟ کی بوو دیهاتی کوردستانی داگرت و ئاگری به ردایه کیو و ده شتی کوردستان؟ "نه ته وه"ی عه ره ب بوو یا ناسیونالیسمی به عسی؟ کی یه شه ری نیوخوی حیزبه بورژواییبه کانی کوردستان، به پیچه وانه ی مه یل و داخوازی خه لکی کوردستان، ده خولقینی جگه له ناسیونالیسمی کوردی؟

ته ماشای ده وله ته کانی ئیستا بکه. کامه یان نموونه ی عه ینی نه ته وه به ده سته وه ده ده ن؟ ده توانی بلیی چاله نه وته کانی کویت، یان قه ته ر، یان به حره ین به لام ئه مانه به هیچ مه عنایه ک ده وله تی نه ته وه یی نین. به لکو به ش به شیکی حه ساس له بازاری جیهانین که، نه ک به گویره ی ئه وه ی گوایه گشت له نه ته وه ی عه ره بن به لکو، به گویره ی قازانجی شیرکه ته گه وره نه وتی یه کان کراونه "ده وله ت" (بیخوینه ره وه قولچماخی چاله وان). ناسیونالیسمی ئیرانی، تا دوینی، به حره ینی به به شیک له ئیران داده نا. ناکاو بازاری گه وره تر واده خوازی که وانه بی و به چوونه ده ری ئیستیعماری بریتانیا، به حره ین ده بیته ده وله ت! که وایه نه ته وه ی ئیران کامه یه؟ نه ته وه کانی ئیران کامانه ن؟ کورد، ئایا یه ک نه ته وه یه یان زیاتر؟ کوردی یه ک زمانه یان زیاتر؟ به لی پرسیار زورن. پرسیاری گه وره و بچووک که وه لامیان ده وی. ئایا ئه گه ر به م جوره و به چاویکی عیلمی ته ماشای مه سه له ی کورد و میژووی بزووتنه وه ی ناسیونالیستی کورد بکه ین چاره سه ری باشتر وئینسانیتری بو نابینینه وه؟ تیئوری مه غشوش و سه رلیشیوینی نه ته وه له هیند و پاکستان زیاتر مایه ی شه ری بیبرانه وه ی ده وله ته کانیان بووه تا مه عنای شتیکی عه ینی بدا. نه ته وه ی عه ره ب کامه ده وله تی بووه؟ تا قه دیمیش بوو خه لافه ت و ئیمپراتوری به خوی نه ده گوت ده وله تی عه ره بی. (وشه ی "اعراب" له قورئاندا به نیگاتیف باسکراوه). ئه وه ناسیونالیسمی ناوچه که بوو که له سه ره تای سه ده ی بیسته مه وه ده ستکاری میژوویشی کردو، له ناکاو، هه م خه لافه تی کرد به عه ره ب هه م ابوعلی سینا و عومه ری خه ییام!! ئایا ده وله ته یه کگرتووه کانی ئامریکا ده وله تی نه ته وه یی بوون؟ کام ده وله تی نه ته وه یی له سه راسه ری جیهاندا شک ده به ی که ئه گه ر پیی بلیی ده وله تی فلانه بازار، یان به شیک له بازاریک، یان یه کگرتوویی چه ند بازار، مه به سته که روشنتر نه بی؟ ته ماشای یه کیه تی ئه ورووپا بکه. ته ماشای "ئوپیک" یان هه ر ده وله ت و هه ر هیزیکی سیاسی تر بکه ی ده توانی به م میتوده باشتر بخوینیته وه.

تیئوری ناسیونالیسم

به لی؛ من پیم وایه تیوری ناسیون و ناسیونالیسم پیویستی به پیداچوونه وه هه یه. تاوه کو پیش ئه وه ی بورژوازی دنیا ئه وه نده ی تر بکاته جه هه ننه می زه حمه تکیشان و پیش ئه وه ی شه ری ناوچه یی یان جیهانی دنیا کاول که ن چاره سه ریکی ئینسانی لی بدوزینه وه.

سه ره تا تیوریسیه نه بورژواکان نه ته وه یان له شکلی ناسیونالیسمی خویان خولقاند بو ئه وه ی بتوانن کارگه ر تا ئاخرین پشو بچه وسیننه وه هیشتاش بلین مه سله حه تی نه ته وه و نیشتمانپه روه ری واده خوازی که تو له خوبوردوو بی! ئایا ده یانتوانی پیی بلین تو له به ر خاتری سه رمایه له خوبوردوو به؟! له سه ره تای سه ده ی بیسته مداو پیش شه ری جیهانی یه که م گه لیک قسه له م مه سه له یه کراوه. ئه وه ی له لینینه، من داوا له خوینه ران ده که م سه رنج بده ن. ئایا لینین

مەبەستی راستکردنەوەی پێناسەی نەتەوە بووە یان بەشێوەیەکی نیگاتیڤ دەیەوی یەخەی چینی کریکار لەم نە گبە تە کە بورژوازی کردوویە بە تووشیە وە رزگاربکا؟ کاتیک جیابوونە وە ی هیمنانە ی سوید و نرویژ لە ۱۹۰۵دا بە نموونە دینیتە وە ئایا بە ئاشکرا مە بە ستی ئە وە نیە کە ئە گە ر خە لکی ولاتیک نە یانویست پیکە وە و لە یە ک دە ولە تدا بژین، با چنگیان بە خوینی یە کتردا نە چی؛ با بە هیمنی و ئاشتی جیاببنە وە؟ چ لە نووسراوە کان و چ لە کردە وە شی دا دیارە کە دەولەت و ولاتی گەورەتری بەلاوە باشترە. کاتیکیش کریکارانی جو خەریکن لەگەل کریکارانی رووس هاورە نگ بن و بوندیستە کان دە یانە وی پیش بە وە بگرن و پیناسە ی نە تە وە یی جو بو کریکاران دروست بکە ن لینین بەرانبەریان دەوەستی و بە راشکاوی لایەنی ئاسیمیلاسیون و یەکیەتی کریکاران دە گری. لە نیو مارکسیستە کاندا، لینین زیاترین کاری لە سەر مەسەلەی نەتەوەکردوەو قسەی روشنی زورن. کار و نووسراوەکانی ستالینیش جیی سەرنجن، بەلام سەرنجیک کە بزانی چلون لیباسی مارکسیسم دەکا بەبەر ناسیونالیسمدا!! ستالین لای من ناسیونالیستیکی ئیدیئولوگە، نە ک مارکسیست! گە رچی لە کورسی "ریبە رایە تی پرولیتاریای جیهانی یە وە" بوی رە خساوە کە ببیتە هوی سەرلیشواوی گەلیک لەمارکسیستەکانی پاش لینین. ستالین وەک ناسیونالیستیکی ئیدیولوگ، پیناسە یە ک بە نە تە وە و دە ولە تی نە تە وە یی دە دا کە هە تا ئیستاش زە ینی گە لیک مارکسیستی مە غشوش کردوە. من لە ئەمیر دەپرسم لە کویی دنیای ئوبژیکتیڤ دا، بیجگە لە زەینی ناسیونالیستەکان، نەتەوەیەک دەبینی کە لە تە عریفی ستالین یا هە ر تیوریسیە نیکی تری بورژوادا بگونجی؟ تیئوریسیە نە کان لە پە سا تە عریفی "نە تە وە" بە گویرە ی مە سلە حە تی سە رمایە دە گورن. لە سە رە تای سە دە ی بیست دا کە هیشتا دووشە ری جیهانی و دە یان شە ر وتروریسمی ناوچە یی رووی نە دابوو. گە لیک لایە نی مە سە لە کە و مە ینە تە کە بە م روشنی یە ی ئە مرو نەبوو؛ دە نا، لە شیوە بوچوونی لینین دەوەشیتەوە کە هەر ئەوکات بەراشکاوییەکی زیاتر باسی بکا. ئیستا، هە شتا_نە وە د سال پاش لینین و پاش ئە م هە موو لیلاوە کە کراوە بە سە رچاوە ی مارکسیسمدا، پاش ئە وە ی کامپیوتر کورە ی زە وی کردوە تە دی یە ک، سەیر نیە ئەگەر مارکسیستیکی وەک من بلی ئیمەپیویستیمان بە قسەی تازە هەیە و هە ر تە نیا لیکدانە وە کانی لینین رە سایی کاروبارمان ناکا! ئیستا، پاش ئە وە ی، نە ئە و تیوری یانە و، نە هیچ تیوری یە کی بورژوازی سە بارە ت بە دە ولە ت جوابی بوحرانی سیاسی ئە مرو نەداتە وە؛ بە پیچە وانە شە ری گە ورە وبچووکی نە تە وە یی و مە زهە بی هە ر روژە لە گوشەیەکەوە دەتەقیتەوە و شەر زیاتر لەهەمیشە قبول کراوەو (institutional) بووەتەوە؛ پیویستە مارکسیستەکان، بو نەجاتدانی بەشەر لەم شەرە مالویرانکەرانەش بووە، جاریکیتر جواب بەمەسەلەکە بنینە دەستوورەوە. پرسیارەکە لیرەدا دووبارە دەکەمەوە: ئایا سەرچاوەی عەینی ناسیونالیسمیش و خورافەی نەتەوەش مە سلە حە تی سە رمایە و بە شە جوراوجورە کانی بازارنیە؟ من بە پیچە وانە ی ئە میر، مە سە لە کە هیندە سادە و روشن نابینم کە گوایە تیئوری مارکسیسم لە م بابە تە وە روشن بی و هە رچی هە یە، لە تە ر وبر، لە کتیبە کاندا هاتبی. دووبارە ی دەکەمەوە کە مارکسیسمیش، سەدەیەک پاش لینین، دەبی جاریکیتر سەرنجیکی رەخنەگرانە بدا لەم مەسەلە تایبەتی‌یە. باکیشم لەوەنیە ئەمیر پیم بلی "تروتسکیست" یان هەر دژنیویکی تری یادگاری زەمانی ستالینم بیر بخاتەوە.

کی جەوازی کومونیست بوون مور دەکا؟

من یە کە م کە س نیم بە وە م زانیبی کە مارکسیسم، وە ک بیرورای کومە لایە تی چینی کریکار، لە لایە ن چین و تویژی کومە لایە تی دیکە شە وە بە دە ستە وە دە گیری. کاتیک چینی کریکار هیزیکی کومە لایە تی بە رینە، چین و تویژە کانی تری کومە ل دە ست بو مارکسیسم دە بە ن تا چینی کریکار بە رە و مە بە ست و بە رژە وە ندی خویان رابکیشن. بویە، هە ر کە سە، بە گویرە ی تاندانسی کومە لایە تی خوی، جوریک دە روانیتە مارکسیسم و بە م پی یە ش، ریوایە تی جوربە جور لە مارکسیسم هە یە. لە حیزبە سە ربە سوڤیە تە کانی جارانە وە بیگرە، هە تا حیزب و گروپی گە ورە و بچووکی چە پ، بە ناوی مارکسیسم و چینی کریکارە وە بوچوون و لیکدانە وە ی جوربە جوریان هیناوە تە کایە وە. بە جی یە بزانین لە نیو ئە م هە موو ریوایەتانەدا ریوایەتی بەراستی مارکسیستیو کومونیستی دەبی کامەبی؟ مانیفست، کاتی خوی، جوابی بە

مه سه له یه کی وا دایه وه. له ویدا، کومونیزمیک که له روانگه ی چینی کریکاره وه ده روانیته کومه ل روشن کراوه ته وه و له ئه نواعی سوسیالیسمی خه یالی و سوسیالیسمی سه ربه چینه کومه لایه تی یه کانی تر جیا کرا وه ته وه. لینینیش هه میشه لیکدانه‌وی مارکسیستی به روانگه چینایه‌تی‌یه‌که‌یه‌وه ده‌ناسی. لیره‌شدا ئه‌و پرسیاره له ئه میر ده گونجی که بزانین داکوکی له سه ر چ جوره مارکسیسمیک ده کا.

ئه‌میر ده‌لی: "ئه‌ورو ئه‌گه‌ر کومونیستیک خوی به ئینترناسیونالیست داده‌نی سوور و بی برانه‌وه دژی ته‌واوی شیوه کانی زولمی نه ته وه یی خه بات نه کا له ناسیونال شوڤینیست به ده ر هیچی دیکه نیه." ئه میر نه ینووسیوه که ئه م رسته ی له نووسراوه یه ک ده رهینابی به لام بو که سیک که له گه ل نووسراوه کانی لینین ئاشنا بی ده زانی که له زوربه ی ئه‌و نووسراوانه‌دا، لینین، ئه‌م مه‌به‌سته‌ی ئه‌میر لیره‌دا ئیشاره‌ی پیکردوه، به وه ته کمیل ده کا که ئه و کومونیسته ئه‌گه‌ر بکه‌ویته دیفاع و داکوکی له‌"فه‌رهه‌نگی نه‌ته‌وه‌یی" و جیا کردنه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌کان، له ناسیونالیستیکی هه‌ره‌به‌رچاوته‌نگ (ئه‌و کات پی‌یان ده‌گوت فلستینی) به‌ده‌ر هیچی‌تر نیه! به بی سه ر هه لینانه وه له نووسراوه ی لینینیش ئاشکرایه که کومونیسته‌کان دژی هه‌موو نابه‌رابه‌رییه‌کی کومه‌لایه‌تین. ئیتر لازم ناکا بکه‌وینه داوی "مارکسیسمیکی ناسیونالیستی"! ئایا ئه میر چاوه روانه ناسیونالیسته کان جه وازی کومونیست بوونمان بو موربکه ن؟

فه‌رهه‌نگی کام چین؟

مه‌به‌ستی من له‌م نووسراوه‌یه قوتکردنه‌وه‌ی چه‌ند پرسیاریکی پیویست بوو. وادیاره هه ندیک له وه ش واوه تر چووم به لام، له هه رحالدا، نامه وی و ناشگونجی که له نووسراوه یه کی کورتی وه هادا بچمه سه ر هه موو ئه و مه سه لانه ی ئه‌میر هیناویه‌ته‌وه. لیره‌دا پرسیاریکی ترم ئه‌وه‌یه مه‌به‌ستی ئه‌میر له دیفاع کردن له فه رهه نگ کام فه رهه نگه. ئه گه ر ئه ویش وه ک مارکسیسته کان فه رهه نگ به چینایه تی ده بینی ناشی دیفاع له فه رهه نگیکی نه ته وه یی بکا که جه ژنی ره مه زانی تیدا پیروزه به لام ئه وه لی مانگی مه ی و هه شتی مارسی لا فه ره نگی بیگانه"یه!؟ ئایا دیفاع له مافی به‌کارهینانی زمانی خو، نابی به‌راشکاوی جیابکریته‌وه له مافی باوک بو کوشتنی کچی خوی که ده چی بو دیسکو؟ بورژوازی، له سوید و کاناداوه هه تا کوردستان، زمانی کوردی و ناموس په رستی عه شایه ری به یه کسان به فه رهه نگی من و تو دادنین. کاتیکیش باسی به رابه ری ژن وپیاو، یا ئازادی به یان بکه ی وبلیی ئه مه فه رهه نگی من و هه زاران هه زار سوسیالیسته نه ک ژن کوشتن، ناگونجی! ئاخر فه رهه نگ به گویره ی جوغرافیا دابه ش کراوه و به رابه ری ژن وپیاو و ئازادی به یان له کوردستان پاسپورتی نیه! ته له ڤزیونه کانی ئه ورووپا پیروزبایی جه ژنی ره مه زانت لی ده که ن به لام پیروزبایی ئه وه لی مانگی مه ی له تو ناکه ن. هه زار سالیش هاوار بکه ی بلیی من کومونیستم. فه رهه نگی تو و خومه‌ینی لای ئه‌وان یه‌ک فه‌رهه‌نگه. ته‌عبیری چینایه‌تی له فه‌رهه‌نگ، که لینین، نزیکه‌ی سه‌دسال له‌مه‌وبه‌ر، به روشنی به رانبه ر به بوندیسته کان به کاری هیناوه، تا دوینی، ته نانه ت له به رزترین پله ی زانکوکاندا، ته عبیریکی ماتریالیستی تاریخی و موعته به ر بوو. ئیستا به داخه وه -ته ناته ت لای هه ندیک له مارکسیسته کانیش- له بیرچووه ته وه. ئه وه ی ئیستا موعته به ره ته عبیری جوغرافیایی کولتورو فه رهه نگه که من و تو له گه ل خامنه یی ده نیته یه ک کیسه ی فه‌رهه‌نگی‌یه‌وه. ئیستاو له سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی بیست‌ویه‌کدا، ته‌عبیری چینایه‌تی له فه‌رهه‌نگ، به‌داخه‌وه، وه‌ک قسه یه کی تازه وایه. ئایا مارکسیسته کان، له وانه یه کیکی وه ک ئه میر، نابی له به کارهینانی ئه م ته عبیره دا بوچوونی چینایه تی خوی به روشنی رابگه یه نی؟

بریاری جیابوونه‌وه

گه‌رچی ناشمه‌وی بچمه‌سه‌ر کیشه‌ی ئه‌میر له گه‌ل حیزبی کومونیستی کارگه‌ری ئیران به‌گشتی و ئه مانه ی لیره دا نووسیومه نه زه ری شه خسی منن، به لام ئه وه ی که ئه میر ده لی؛ "ئه گه ر ئه و حیزبه ده سه لاتی ده وله تی ده ده ستدابی و خه‌لکی کوردستان بریار بده‌ن جوی‌بنه‌وه بریاری وان وا به هاسانی قه‌بوول ناکری" به شتیک زیاتر له بی ئینسافی

ده زانم. به تایبه ت که به لگه له به رنامه ی حککا دینیته وه و ده نووسی؛ "حککا ته نیا له حالیکدا رازی به جویبوونه وه ی کوردستان ده بی که ته واو خاترجه م بی که ریگایه کی ئاوا بو کریکاران و زه حمه تکیشان ده کوردستاندا ده بیته هوی وه ده ستهینانی مافی شارستانی پیشکه وتووتر و باری ئابووری و پیوه ندی کومه لایه تی یه کسانتر و ئه منتر."

ئه گه ر لیره دا ته عبیری "رازی به جویبوونه وه... ده بی" بکه ی به "ره ئی موافق به جیابوونه وه ده دا" (وه ک ئه سلی عیباره تی به رنامه ش وایه و ئه میریش له ده قه فارسی یه که دا وای نووسیوه) ئیتر نه ک هه ر به لگه یه ک بو ره خنه که ی ئه میر به ده سته وه نادا، به لکو به پیچه وانه ی مه به ستی ئه میره! ره ئی موافق نادا مه عنای ئه وه نادا که "قه بوول ناکری". مه سه له ئه وه یه که له به رنامه ی حیزبه بورژوابییه کاندا باسی حه قی کریکار و زه حمه تکیشی نه ته وه ی ژیرده ست له پروسه ی جیابوونه وه دا ناکری و ئه مه لای ئه وان غه ریب ده نوینی. ئه و به شه ی به رنامه ی حککا ئاوایه: "حیزبی کومونیستی کارگه ری، هه ر زه مانیک بی، ته نیا کاتیک ره ئی موافق به جیابوونه وه ی کوردستان ده دا که به ئاشکرا دیاربی که ئه م ریبازه کارگه ران و زه حمه تکیشان له کوردستان له حقووقیکی مه ده نی پیشره وتر و هه ل ومه رجیکی ئابووری و پیوه ندییه کی کومه لایه تی به رابه رتر و دلنیاتر به هره مه ند ده کا. هه لویستی ره سمی حیزبی کومونیستی کارگه ری له هه ر زه مانیکدا به گویره ی لیکدانه وه یه کی مشخص له هه ل و مه رجی حازر و به رژ ه وه ندو مه نفه عه تی گشتی چینی کریکار و خه لکی کارگه ر و زه حمه تکیش به تایبه ت له کوردستان دیاری ده کری." ئه م رسته ی ئاخریش هه ر هه لویستیکی لینیی ناسراوه و له باسه کانی لینین و روزا لوکزامبورگدا به روشنی هاتووه. لینین له روانگه ی به رژه وه ندی گشتی چینی کریکاره وه، واته روانگه ی مارکسیستی که ئه میریش خوی به مودافیعی ده زانی، ده روانیته مه سه له که. ئایا ئه میر موخالیفه که ئه گه ر پروسه یه ک له به رژه وه ندی گشتی چینی کریکار و له مه سله حه تی خه لکی کارگه رو زه حمه تکیش نه بی کومونیسته کان ره ئی موافقی پی نه ده ن؟ دیاریشه که فه رق هه یه له به ینی ره ئی موافق نه دان و قبوول نه کردندا؛ ئه مه لای هه موو مندالیک که نووسینی سه ره تایی فیر ده بی روشنه. کومونیسته کانیش، ئه گه رموافقی شتیک نه بن، خه بات ده که ن که کومه لانی کریکار و زه حمه تکیش له زه ره رو زیانی ئاگادار بکه ن به شکم ئه وانیش ره ئی موافق نه ده ن ئه گینا به ته ما نین وه ک ستالینیسته کان سواری سه ری خه لک بن! ئایا کومونیسته کان حه قیان هه یه نه زه ری خویان بده ن؟ ئه گه ر بورژواکانی بریتانی (شیمالی فه رانسه) ویستیان کیسه ی خویان و بازاری خویان له پاریس جیا بکه نه وه (هه رئیستا "خه باتیکی" وا به بومبادانان و کوشتاری خه لکی خیابان ده ستی پیکردوه) ئایا کومونیسته کان هه ر نه پرسن ئایا ئه مه له قازانجی کومه لانی خه لکه یان نا؟ ئایا چاویان بقووچینن و ره ئی بده ن به هه رچی تروریسته بورژواکانی شیمالی فه رانسه ده یلین نه کا ناسیونالیستیک ره خنه یان لی بگری؟

من به شیوه ی پرسیار هه ندیک له ره خنه کانم خسته به رچاو. نه ک هه ر وه ک شیوه کی نووسین، به لکو پیم وایه ئه سلی مه سه له که تووشی پرسیاری تازه بووه و دیالوگی ئه وانه ی به ده ربه ستی مارکسیمه وه ن پیویسته. به هیوام جوابی تازه ش بدوزرینه وه. هیشتا لینین و شوینه واری لینین له م مه سه له یه دا ری نیشانده ره؛ گه رچی پربه دلیش به هیوام و به پیویستیشی ده زانم له له لینین واوه تر بچین تا بتوانین ده ستی دزیوی دیوی ناسیونالیسم له سه ر مندال وگه وره ی به شه ر کوتا که ین و ئه م داره له ده ستی بورژوازی دابخه ین.

به هاری ۲۰۰۰

* **روونکردنه وه ی هانا:**

ئه م نووسراوه یه که م جار له گوڤاری "گزینگ" ژماره ی ۲۸ دا بلاو کراوه ته وه.

***

له دارتەمەوە بو دوزەخ

حەمە سەعید حەسەن

شیعریش وه ک ئایین له گه ل زانستدا ناکوکه، به لام شیعر وه ک ئایین وه لامی پی نیه، پرسیار ده ورووژینی. ئایینیش وه ک شیعر قسه له ته ک هه ست و سوزدا ده کا، نه ک له گه ل عه قلدا. ئایین و شیعر زاده ی خەیالن، بویه له روانگه ی لوجیکه سه رنجیان نادری.

شیعر ده شی ره نگدانه وه ی نامویی ئینسان بی، وه لی ئایین ئینسان له خوی نامو ده کا، ئاخر ئایین کاری ده کا مروف کروکی خوی به خوا ببه خشی. گه لی جار ئایدولوژیایش هه مان رول وازی ده کا. که م نین ئه وانه ی بروایان به ئایین نیه، که چی کویله ی ئایدولوژیان. لای ئه وانه سه روک جیی خوا ده گریته وه.

ئایدولوژیا کوسپه له بەردەم پەرەسەندنی ژیاندا، ئایین کوسپیکی دژوارتره. لای ئیمه لایه نگرانی ده سه لاتی ئیسلام ئه وه نده درنده ن، خه لک رژیمه سه رکوتگه ره کانی له وان پی باشتره. به گویره ی دەقی قورئان خوا محه مه دی بو ئه وه ناردووه ریگای راست نیشانی ئه و خه لکه بدا، نه ک فه رمانره واییان بکا.

ئەوەی رەخنەی له ئاسمان نەبی، له زەمینیشی نیه؛ له ئایینی نەبی، له یاسایشی نیه؛ له شه ریعه تی نه بی، له سیاسه تیشی نیه. ئایین که ده بیته ئایدولوژیا و چاو ده بریته ده سه لات، ئیدی دژایه تیکردنی ده بیته کاریکی پیویست، ئه گه ر نا وه کو تاک، هه ر که سی کام ئایین هه لده بژیری و کورنووش بو کام خوا ده با، خوی سه ربەستە.

ئه گه ر دژی ده سه لاتی ئیسلام کاری مه زن ئه نجام نه دری، نه ریتی مردووه کان هه ر باری دژواری سه رشانی زیندووه کان ده بی. چونکه له کومه لگای ئیسلامدا شتیک نیه ناوی سکاندال (ریسوایی) بی، شه ریعه ت ده توانی دزیک بینی و بیکا به قازی. ئیستا که ره وته ئیسلامیه کانی کوردستان درنده ترن له جاراتن، ئه وه نیشانه ی لاوازییانه نه ک به هیزی، ئاخر فوکو گوته نی: "ده سه لات تا لاواز بی، خوی به هیزتر نیشان ده دا".

"ژن له سایه ی ئیسلامدا پیش سه فه ری بو گورستان له دارته رمدا ده ژی". له روانگه ی ئیسلامه وه ژن کویله ی پیاوه، بویه ده بی هه میشه بی چه ندوچوون گویرایه لی میردی بی. ئاخر ماره برین جوریکه له کویلایه تی، وه لی ئه و پیاوه ی گویرایه لی ژنه که ی بی، به ئاگری دوزه خ ده سووتی و هه ر کومه لیکیش ژن ریبه ری بی، سه رکه وتنی مه حاله. بویه به پیچه وانه ی خواستی ژنه وه ره وتارکردن، مایه ی پیپیت و فه ره.

مه حه مه د هه میشه له خوا ده پارایه وه، له به لای ژن و ئه شکه نجه ی گور بیپاریزی و پیی وابوو به دترین به لا له دوای خویه وه به جی بمینی، ژنه. ئیمامی غه زالی وای بو ده چوو، وه ک چون له ناو سه د قه له ره شدا، قه لیکی سک سپی هه یه، هه روایش له ناو سه د ژندا، ژنیکی چاک هه یه و ده یگوت: مه گه ر ته نیا گور خه وشه کانی ژن داپپوشی. لای ئەم ژن تەنیا بو دامرکاندنەوەی ئارەزووەکانی پیاو له دایک بووه، بویه ئه و کاتانه ی که "خوینیشی شه پول ده دا" پیویسته ئاماده بیت، به ده ست و په نجه کانی ماری ئالوشی میرده که ی خپ بکات.

عه باس ی کوری ئه حنه ف ده لی:

"و ما الناس الا العاشقون ذوو الهوی \ لا خی فی من لا یحب و یعشق (١)

که چی به لای محەمەدەوە "که دژی المواقعه بوو، پیش الملاعبه و که عایشەی ماچ دەکرد، زمانیشی ده مژی". وردبوونه وه ی پیاو له جوانی ژن، تیریکه له تیره کانی ئیبلیس و که ژن و پیاویک له شوینی دوو به دوو پیکه وه ده بن، هه میشه شه یتانیان له گه لدایه.

ئه گه رچی ئه وی دلداری نه کردبی، ژیانی له کیس چووه، که چی له تیروانینی ئیسلامه وه ئافره ت مافی دلداری کردنی نیه، وه لی پیاو ده توانی چوار ژن ماره بکا، "ریکه وتووه محه مه د هاوزه مان یازده ژنی هه بووبی"

جیی سه رنجه له و سووره ته یشدا که ناوی ژنانه، خوا رووی ده می هه ر له پیاوه. دیاره ژن زور له وه که متره که خوای مه زن راسته وخو ئاموژگاری بکات!

محەمەد "زەید"ی زرپ و زیندووی ناچار کرد، زەینەب تەلاق بدات و خوی مارەی کرد، که چی به گویره ی ده قی

هەواڵنامەی کتێب

قورئان، کەس بوی نەبوو یەکی لە ژنە زور و زەبەندەکانی ئەو دوای مردنیشی بخوازی: "و ما کان لکم ان توذوا رسول الله و لا ان تنکحوا ازواجه من بعده."

محەمەد بیجگە لە دەرزەنی ژن، لانی کەم دوو کەنیزەکیشی هەبووە: ماریا و ریحانە، کە نە ک هە ر لە تە کیاندا دە نوست، بە لکو کوریکیش کە ناوی نا ئیبراهیم و هە ر بە مندالی مرد، بە رهە می پیوە ندیی نیوانی خوی و ماریا بوو. محە مە د ئە گە رچی زور حە زی لە ژن بووە، کە چی گوتوویە تی: "سە رنجی بە هشتمدا، زوربە ی خە لکە کە ی هە ژاران بوون. سە رنجی دوزە خمدا، زوربە ی خە لکە کە ی ژنان بوون."

"... یخرج من بطونها شراب... فیه شفاء للناس... ـ النحل ٦٩ـ" شە راب لە و ئایە تە دا: هە نگوینە، بە لام لیکدانە وە ی دیکە یش هە لدە گری و دە قە پیروزە کان بە گشتی، بە چە ندین شیوە ی جیاواز لیکدە درینە وە. ئاخر دە ق تە نیا یە ک مانای دیاریکراوی نیە، تا تە نیا یە ک لیکدانە وە یشی هە بی. ئە دونیس گوتە نی: "قورئان تژییە لە پە خشانە شیعر" یە کی لە خە سلە تە کانی ئە و دە قانە یش کە بە زمانیکی بالا دە نووسرین، ئە وە یە، دە شی خراپ لییان حالی ببین.

پەراویزەکان:

١ـ الجنس عندالعرب، ص ١٣، ج ١، منشورات الجمل ١٩٩١، کولن، المانیا

سە رچاوە کانی دیکە:

١ـ الحریم السیاسی النبی و النساء، فاطمه المرنیسی ط ٢، دار الحصاد ١٩٩٣، دمشق

٢ـ الجنس کهندسه اجتماعیه، فاطمه المرنیسی ط ٢، نشر الفنک ١٩٩٦، الدار البیضاء

٣ـ الحب فی حضارتنا الاسلامیه، فاطمه المرنیسی ط ١، الدار العالمیه للنشر ١٩٨٤، بیروت.

***

عەوالنامەی کتێب

گۆرانییەکی لە یادکراو و سێدارەی یادوەرییەک

لە یادی هونەرمەند کـــاروان عوسمان دا

سە ردار عبداللە

لە سالی ١٩٦٨ لە سلیمانی، لە گەرەکی مەلکەندی، لە دایک بووە. دەرچووی ئامادەیی کشتوکالی "بەکرەجو"یە لە سالی ١٩٨٠. پاشان دەستی داوەتە ئامیرەکانی موسیقا و لە سالی ١٩٨٦ دا پلەی یەکەمی هیناوە لە عیراقدا لە ئامیری عود و گیتار. یەکەم گورانی کە خوی پی ناساندووە، گورانی "ئاهیک" لە ئاوازی محمد ماملی و هونراوەی سیروان حەمە رەشید بوو.
لە روژی ١٣ی مانگی یەکی ١٩٩٠ دەسگیر دەکریت و لە ٣١ی مانگی ٩ی ١٩٩١ لە قەسابخانەی ئەبووغەریب لە بەغدا لە سیدارە دەدریت.

شەویک لە شەوە فینکەکانی هاوینی سلیمانی یە. لە پشتی یەکیک لە شەقامە چراخانە سەرەکیەکانەوە، چەند کولانیکی تەسک و تاریک ریزیان بەستووە. لە نیو ئەو کولانانەش دا کولانیک لە هەمویان تەسک تر و تاریکتر دیتە بەرچاو. بەلام ئەوەی زورتر سەرنجی ریبوارانی نیو ئەوکوچەیە بەلای خویدا رادە کیشیت؛ دەنگ و سوزی گیتاریکی دلرفینەکە ئەستیرەکانی ئاسمانی سەر شەقامە چراخانەکە و هەموو شەقامە چراخانانەکانی تری شاریش کە پیویستیان بە تیشکی زیرینی ئەستیرە نییە؛ خر دەکاتەوە و دەیانکیشیتە نیو بەشەئاسمانی ئەو کولانە تەسک و تاریکەوە، چراخانیکی تر سازدەکات و هەموو بەو ناغمانە دەکەونە سەمایەکی هیمن و سیحراوی. پیدەچیت ئەو گیتارە و ئەستیرەکان ئاشق و سەوداسەری یەکتربن، هەر بویەش ریبوارانی نیوە شەوی ئەو کولانە زیاتر گویکانیان هەستیار دەبی، هەنگاوەکانیان سستتر دەبیت و دەیانەویت لەو نهینیە بگەن. بو هەموو ریبواریک، ئەم بەهرەیە جیگەی پرسیارە، بە سوراخەوەیە تا بزانی: ئەوە کامە دەست و پەنجەیە کەوا بە هیمنانە پەیامی خوی بەیان دەکات بو ریبوارانی گوی‌سووک. سنوبەرە بالا بەرزەکانی نیو گردەکە، خرکە بەرد و توزو خولی نوستووی نیو کولان، دیواری بلوکی مالانی هیشتا گەرمای نیوەرو لە گیان دەرنەچوو، ئەمانە وهەموو ئەوشتانەی تریش کە پیویستیان بە ژیانە ، بە گورانە، تەنانەت خودی موسیقاش خوی. ئیستاش هەموو گویگریکی گوی سووکی گیتاری ئەو کولانە تەسک و تاریکەین، خەمەکانمان دەلاوینی، لە روژدا سیمای چاومان ئاراستەی شەبەنگی خور و لە شەویشدا تیشکی زیرینی ئەستیرەکان دەکات، گیتاریکی وەک ئەوەی خارا ئاسا جار جار پیمان دەلیت: "بینە پیش چاو روژانی بیت، هەموان هەموو شتیان ببیت، ئاسانە ئەگەر تیفکرین هیچ شت مولکی هیچ کەس نەبیت، بیرکەرەوە ئایین نەبیت، بەهەشت و جەهەنەم نەبیت، سەر سەریشمان هەتا ئەروات غەیری ئاسمان چیتر نەبیت... بیرکەرەوە هیچ کەس ئاغای هیچ کەس نەبیت، هیچ کەس کویلەی هیچ کەس نەبیت.. ئاسانە گەر تیفکرین..."

بەلی، ئەمەی سەرەوە پەیام و هەستی یەکیک لەو ریبوارە پیادەرەوانەی نیو ئەو کولانەلیژەیە، کە هونەرمەند کاروان عوسمان لەگەل کاشان، کامەران، مەریوان و دایکە زەحمەتکیشەکەی لە خـانوویەکی کری دا ژیانیکی سادەیان تیا بەسەردە برد.

وا چەندین سال بە سەر مەرگی تراژیدیایانەی ئەم بەهرەیەدا تیدەپەریت. میدیا کوردیەکان، نووسەریک، گوفاریک یاخود کەسیک لە و موسیقازان و روشنبیرانەی کە لە نزیکەوە بەم بەهرەیە ئاشنان؛ کە زوریکیان تاکو ئیستاش بە گوییەکی سووکتر لە جاران گوی قولاغی گورانی و ئاوازەکانی ئەم هونەرمەندەن، هیچ وشەیەک لە زاریان ناترازی و بیدەنگیەکی کوشندە لە بەرانبەر توانا و داهینانی ئەم بەهرەیەدا هەلدەبژیرن.

هەلبەتە بیدەنگیەکی دریژخایانی لەو چەشنە، ناکریت بەبی هو بیت؟!

ئەم جورە لە بیدەنـگی هەلبژاردن و بیوەفاییە وەک ئەوەنیە کە خەلکی و روشنبیران لە بەرانبەر مەرگی حسن زیرەک

و گە لیک لە هونە رمە ندانی تر نواندیان، یاخود بە هرە و توانایییە کانی کاروان عوسمان ئە وە ندە نزم بن کە شایانی ئە وە نە بیت کە سیک یادیکی بکاتە وە؛ یان چە ند دیریکی لە سە ر بنووسیت؟!

بە رزی و سە رکە وتوویی بە رهە مە کانی کاروان عوسمان لە رووی هونە ریە وە، گە ر بو تە واوی گویگرانی ئاشنا نە بیت، ئە وا خو بو زوریک لە میدیاکان یاخود موسیقازانە کان کە لە سە ر موسیقای کوردی دە نووسن ئاشکرایە. بە لام بوچی کەسیک لەوانە پەیدا نابیت، هەر هیچ نەبیت لە رووی هونەرییەوە بەرهە مە کانی هونە رمە ند کاروان عوسمان هە لبسە نگینیت؛ هە ر هیچ نە بیت بە خاتری ئە و قسە یە ی خویان کە دە لیت: (خزمە ت بە هونە ری کوردی)؟!

یاخود کاروان عوسمان و بەرهەمەکانی ئەوەندە سەرکز و «خوفروش» بوون لە بەرانبەر پەیدا کردنی پاروویە ک ناندا دە ستبە ردار بووبیت؟ ئایا بە رهە مە کانی ئە و لە وانە بوون کە لە بە رانبە ر چاو سوورکردنە وە ی کوتە ک بە دە ستە کانی رژیمی بە عس دا ملی شورکردبیت؟ بە لام هیشتا کە سیک هە تا ئە وانە یشی خو بە نیشتمان پە روە ر دە زانن پە یدا نابیت و لە سووچیکە وە ئاماژە بو هە لویستی خوراگری و دژە بە عسی ئە و هونە رمە ندە بکات.

هەندیک لە هونەرمەندانی کوچکردوو ناوبردنیان پیویست ناکات و لای جەماوەریش ئاشکرایە، کە حەبیکی سەرئیشەیان بو مەسەلەی کورد نەخوارد، بەلام ئیستا لە ریزی پیشەوەی هونەرمەندانی ملتزم و شورشگیر وخەمخور بە مەسەلەی کورد یادیان دەکریتەوە و میدالیای ئەندامیتی حیزبە دە سە لاتدارە کانیان پیدە بە خشریت.

ئەمە لەکاتیکیشدا ئەو هونەرمەندانە بە دریژی جەنگی کونەپەرستانەی ئیران و عیراق، هونەرەکەیان لە خزمەت ماشینی جەنگیدا بەکار دەهینرا، بە بالای دوەزەخیکدا هەلیان دەدا کە هەزاران ئینسانی تیدا بە کوشت دە درا، کوردستانی تیدا ویران دە کرا و خە لکە کە ی سە ر گە ردان و ئە نفال و گازباران دە کرا.

گەر کاروان عوسمان بەپیی دادگای بەعس تومەتی مەرگی ئینسانیکی درایە پال کە دواتریش هە ر ئە و دادگایە حوکمی مەرگی دا بەسەردا، ئەوا ئەوان و چەندانی تری زیندوو بە بالای ئە و توپ و فروکانە یاندا هە لدە دا کە زیاتر لە ملیون و نیویک مروڤی تیادا برد. چالاکانە لەو گەرماوی خوینەدا بەشدار بوون و دواتریش میدالیای قادسیە و حیزبە کوردیە کانیان دوابە دوای یە کتر درایە و خە باتی ئە وسە ر و ئە م سە ریان بو پیکە وە گریدرا؟!

هەلبەت رووی گلەیی و گازندە لە مردوان و رابردوو نیە بەتایبەت کە توقاندن و ئیستیبداد سیمای زە مانە، بە لکو رووی دەم لە زیندوانیکەکە بە چاویکی ئینسافەوە ناروانیتە رابردوو و مامەلەیە کی سە ردە مانە ی لە تە کدا ناکات، تە نانە ت رووی واقیعی روداوە کان، بە خزمە تی فە رهە نگ و ئە قلیە تی باو و زالی نیو کومە ل پیچە وانە دە کاتە وە.

خالیکی زور بنچینەیی کە هوی پشتگوی خستنی کاروان عوسمان و بەرهەمەکانیەتی لە میدیا کوردیەکان دا، دەگەریتەوە بو دیدی (هەلسەنگاندنی ئیخلاقی) کە بەگشتی سەرتاپای ژیانی کومەلایەتی تەنیوە، بەپیچەوانەی دیدیک کە لە کومە لگە ی مە دە نی و سکولاردا بوونی هە یە، کە ئینسانی بوون تیایدا ئاکتیفە نە ک ئیخلاق.

گەر لاپەرەکانی میژوو هەلبدەینەوە، زوریک لە فەیلەسوفان، نووسەران، شاعیران و مروڤانی بلیمە ت دە بینین کە لە رووی ئیخلاقی باوی کومەلگەوە و لە ژیانی شەخسی خویاندا، لای بەشیکی بە رچاوی خە لکی قابیلی قبول نەبوون، بەلام بەرهەم و توانایییەکانی ئەو ئینسانانە هەمیشە جیگەی ستایش بوون، بەخزمەتی کومەلگە بەکارهاتوون و سانسوری ئیخلاق و فەرهەنگی دواکەوتوو نەیتوانیوە ئەو مروفانە و بەرهەمەکانیان لە زەینی کومە لگە دا دە ربکیشیتە دە ری. بە لام بوچوونی باو و زالی روژهە لاتی کە کوردستان بە شیکیە تی، هە میشە بیر و بوچوون و داب و نە ریتی کونی باو و پاپیران و مە زهە ب پیروز راگیراون، کە تیایدا کە سی تاوانکار و لادە ر لە چوارچیوە ی ئە و سونە تە باوانە دا، دە بیت بە شی نە فرە ت بیت و وە ک خویان دە لین ناوی بکریت بە کولە کە ی ئاشدا.

لیسەندنەوەی مافی ژیان لە لایەن یاساوە دووبارە تاوانە:

وە ک ئاشکرایە کاروان عوسمان و هونە رمە ندیکی تر بە ناوی ئیبراهیم مە ولود لە لایە ن دادگای سلیمانیە وە حوکمی سیدارە یان درا بە سە ردا و ئە و حوکمە ش لە قە سابخانە کە ی ئە بوغریب لە کانونی دووە می ١٩٩١جیبە جی کرا. جا بو زیاتر ئاشنا بوون و ئاماژەکردن بە هوکاری بنچینەیی لە داپوشینی هونەرمەند کاروان بە پەردەی بیدەنگی و

ده رکیشانی له زه ینی کومه لگه ی کوردی دا، پیویستمان به روونکردنه وه یه کی زیاتره، هەروه ها ئامانج له م نووسینه ش جگه له زیندوو راگرتنی هونەرمەند کاروان عوسمان و گەرانەوەی دووبارەی خوشەویستیەکەی بو دلی خه لکی، به شویندا چوونی هوکاره کان و هه لسه نگاندنیه تی به چاویکی ره خنه ئامیزه وه .

بیروباوه ر و فه رهه نگی باوی نیو کومه ل هه میشه بیر و باوه ر و فه رهه نگی چینه ده سته لاتداره کان بووه. ده سه لاتدارن بو دریژه دان و بە ئەبەدی نیشاندانی دەستەلاتی فیکری و روشنبیری خویان، هەمیشە توانایەکی بەرفراوانیان فەراهەم کردوه، یاساکانیش وەک دیاردەیەکی سەرخانی کومەل هەمیشە داکوکی وخزمەتی به مانه وه ی په یوه ندیه ئابووریەکانی کومەل کردوه و هەمیشە هویەکی فشار بوون لە سەر جەماوەری بە رفراوانی سته مدیده تا چوارچیوه ی به رته سکی فه رهه نگی باو تینه په رینن.

حوکمی سیداره وه ک حوکمیکی کونه په رستانه و به ربه ری سه ده تاریکه کانی میژوو تا ئیستاش بره وی هه یه. حوکمی سزا و توله سه ندنه وه دوو دیدی میتافیزیکین بو ریفورم و عه داله ت، ئه م دوو دیده ره گی له سه ره تای ده ست پیکردنی میژووی مروفدایە، مروفی کون لە دەست نەروشتن و دەستەوەستانی لە بەرگرتن بە تاوان، خوای وەک حاکمیکی دەستەلاتداری تولەسینی خاوەن ئاگری جەهەنەم بەسەر زەینی خویدا قبولکرد، سەرەرای بوونی ویژدان و ترسی بی سنوور لە و هیزە، تاوانکاری سنووری فراوانتر ده کرد، پاشان حاکمانی سه رزه وی خویان کرده جیگری ئه و هیزه، به لام ئه و ته حه موله ی که ئه و هه یبوو که توله ی هه لده گرت بو دنیای ئاخر، ئه مان لیی بیبه هره بوون. پاشانیش ئه م شیوه حوکمە جگە لەوەی مانای بیدەربەستی دەسەلاتە لە بەرانبەر ژیانی ئینساندا، هەروەها نیشانەی بیتوانایی و قه یرانی هه ر ده سته لاتیکی سیاسیه له به ریوه بردنی ژیانی کومه لگه دا، له کاتیکدا ئه م شیوه حوکمه زیاتر رژیمه حاکمه دیکتاتوره کان به کاریان هیناوه بو له ناوبردنی ئه و مروفه به رهه لستکارانه ی که مه ترسیان له سه ر به رژه وه ندیه کانیان پیک هیناوه. "جوهیل" شاعیر و گورانی بیژی رادیکال و شورشگیری ئه مریکی به ره گه ز سویدی که گورانیه کانی له سەرزاری هەزاران مروفی کریکار و زەحمەتکیش بوو، حاکمان تومەتی کوشتنی کەسیکیان دایە پال و پاشان بو نه هیشتنی نه خش و خوشه ویستی ئه و مه زنه لای جه ماوه ر، حوکمی سیداره یان دا به سه ردا.

سه رمایه داری چون خوی به خاوه نی هویه کانی به رهه مهینان ده زانی، ئاواش خوی به خاوه نی ئینسانه کانی کومه لگه ده زانی، جا لیسه ندنه وه ی مافی ژیان که سه ره تایی ترین مافی مروفه به کاری ره سمی و یاسایی خوی ده زانی.

هه ر بویه ئه م حوکمه دژه ئینسانی و دلره قانه یه فه زایه کی پر ترس و خوف له ده روونی کومه لگه دا پیک ده هینت و ئەو جیگە و ریگەیەی کە مروف وەک بوونەوەریکی کومەلایەتی و گـەورەترین سەرمایە هەیەتی دەخاتە مه ترسیه وه . هه روه ها به سووک سه یرکردن، خائین و تاوانکار له قه له مدانی ئه و که سانه ی ئه م حوکمه یان به سه ردا ده دریت کاریکی ئه نقه سته بو نه هیشتنی رول و خوشه ویستی ئه و مروفه و به ناو ته میکردنی که سانی تره.

خوشحالانە ئەم حوکمە نامروفانە شورەیی هینەرە بە خەباتی دریژخایانی هیزە پیشکەوتووخوازەکان لە هەندیک ولاتەکاندا لابراوە، بەلام لە زوریک ولاتانی دنیادا هیشتا کاری پیدەکریت، لە ولاتیکی وەک ئیرانی ئیسلامی لیسەندنەوەی مافی ژیان لای رژیم بوتە کاریکی روتین و جیگەی فەخر پیوەکردن، زور جار لە شه قامه کان و بە بەرچاوی خەلکیەوە ئەنجام دەدریت، هەروەها لە شوینیکی وەک کوردستانیش کە یاسا پاشه ل پیسه کانی به عس هیشتا حاکمە، شانیک هه لناته کینریت بو گورینی. به ده یان که س له زیندانه کان چاوه ریی حوکمی مه رگن، ئه مه جگه له وه ی به سه دانی تریش به ده لیلی سیاسی و نامووس په رستی له نیو شه قامه کاندا تیرور ده کرین و هه تا دادگای (توله و حوکمی سیداره) ش بویان به رەوا نابینریت. بە شیوەیەک حوکمی قەراردانی مەرگ بەسەر کەسانی تردا ئەوەندە ئاسانکاری تیداکراوە، ئاساییە کەسیک بە فتوای مەلایەک، بریاری سەروک هوزیک، حیزبیک یاخود بریاری تاکه که سیک ژیانی لی بسه نریته وه.

یاسای حوکمی مه رگ بریتیه له تیروری ئاشکرای یاسایی و ملهوری به سه ر ژیانی هاوولاتیاندا. حوکمی سیداره وه ک توله یه ک له که سانی تاوانبار و ئارامکردنه وه ی دلی که س وکاری تاوان لیکراو و ریگری له کوشتار هه رگیز نه یتوانیوه نیشانه ی خوی بپیکیت، به لکو به پیچه وانه ی کاره وه، هه میشه بواری تاوانکاری زیاتر فراوانتر کردووه، چونکه بنچینه ی

تاوان ده گه ریته وه بو ژیرخانی کومه ل وخودی سیستمی حاکم، نه ک بوونی که سانی تاوانکار له کومه لدا. گه ر سه ریک بکه یت به زیندانه کانی ئه و ولاتانه ی حوکمی سیداره ی تیداماوه له پال که سانی سه رکه شی سیاسیدا خه لکانیکی زوریش ده بینین به قیمه‌تی په‌یداکردنی بژیوی خویان و منداله‌کانیان په‌تی سیداره و کورسی کاره بایان بو ئاماده کراوه، که ئه وه ش په له یه کی ره شه به نیوچه وانی هه ر سیستمیکه وه که ئینسان به خاتری په یداکردنی بژیوی تاوان ئه نجام بدات. به گشتی ده کریت بلیین تاوان نه خوشیه کی ویراسی و هه وه س بازی نیه. تاوانکاری، مروڤی نابار و لومپن له ره حمی کومه لگای چینایه تیدایه و هه ر به وه وه گریبی خواردووه، له گه ل زیاد بوونی قلشته چینایه تیه کاندا قه واره ی تاوانیش فراوانتر ده بیت.

جا دیدی توله سه ندنه وه و تاوان له به رامبه ر تاواندا که به زه یینی مروفه کانی کومه لدا ره گی داکوتاوه و بوته فه رهه نگ و سونه‌تیکی داسه‌پاو، هیچ خزمایه‌تیه‌کی به مروفایه‌تی و پاراستنی گیانی مروفه وه نیه، به لکو سوننه ت و دیدی یاسا داریژه‌رانیکه که خویان هوکاری سه‌ره‌کی تاوانن و داواش ده‌که‌ن خه‌لکی دووره‌په‌ریز بیت له تاوان. "خیام" وته نی: ده مخه یته داوه که و گه ره کته خوشم لاده م.؟!

روژنامه‌گه‌ریکی بوسنی که باس له کاریگه‌ریه‌کانی جه‌نگ له بوسنا ده‌کات پیی وایه که زور ئاساییه به هوی بارودوخی سه ختی جه نگه وه گه نجیکی تازه پیگه یشتوو ببینیت که بو به یانی ته واوی سه ری سپی بووبیت، به لام ده بوو ئه وه شی بیرنه چوایه که بلیت هه روه ها له سایه ی نـــه داری و جه نگه وه ئاساییه که هونه رمه ندیکی هه ست ناسک و مروف دوستیش بیته مروفیکی تاوانکار.

* کاروان عوسمان سالی ١٩٦٨ له دایک بوو. یه کیک بوو له و هونه رمه ندانه ی که له سه ره تای لاویتیه وه به هره یه کی هونه‌ری به‌رزی تیدا ده‌رکه‌وت. سه‌ره‌تا وه‌ک عودژه‌ن و گیتارژه‌ن ده‌ستی‌دایه‌کار. هه‌ر زوو وه‌ک گورانی‌بیژ و سرودبیژیکی به‌تواناش ده‌رکه‌وت؛ که له‌سه‌ر سکیلی روژئاوایی به‌رهه‌مه‌کانی داده نا به تایبه تمه ندی و شیوازیکی سه‌ربه‌خووه که له هونه‌رمه‌ندانی‌تری جیاده کرده وه. تایبه تمه ندی ئاواز و ده نگی ئه م هونه رمه نده وایکرد هه ر له یه که م به‌رهه‌میه‌وه که له ته‌له‌فیزیونی که‌رکوک تومار‌ی کرد سه‌ره‌رای داسه‌پاندنی مه رج بو له قالبدا نی له چوارچیوه ی موسیقای روژهه‌لاتیدا که شیوازی ئه‌و نه‌بوو توانی سه‌رکه‌وتنی گه‌وره به‌ده‌ست بهینیت و گورانیه که ی بچیته سه ر زاری هه زاران که س. ئه م هونه رمه نده وه ک یه کیک له هیواکانی ئه وه بوو که زیاتر له بواری موسیقادا بچیته پیش، هه‌ر بویه زور هه‌ولیدا که له په‌یمانگای هونه‌ره جوانه‌کانی سلیمانی وه‌ربگیریت که ئه‌و کات هونه‌رمه‌ند ئه‌نور قه‌ره‌داغی به‌شی موسیقای به‌ریوه ده‌برد به‌لام داواکه‌ی قبول نه‌کرا! ئه‌مه نه‌بووه مایه‌ی راوه‌ستان و بی‌هیوایی هونه رمه ند به لکوو زیاتر له جاران به ته نگه وه ده هات و له هه ولی بردنه پیشه وه ی هونه ره که یدا بوو.

ژیانی سه‌خت و نه‌داری کاردانه‌وه‌یه‌کی راسته‌وخوی له سه‌ر هونه‌رمه‌ند کاروان و به رهه مه کانی دانابوو، به مه ش سیمپاتی چینایه تی و شورشگیرانه ی به ئاشکرا پیوه دیاربوو. له کاتیکدا که ته وه هوم به ناسیونالیزم زه ینی زوریک له هونه رمه ندانی کوردی داگیر کردبوو، به ده گمه ن کاری هونه ری په یدا ده بوو که به گژ نابه رابه ری، نه داری و کومه لگه ی چینایه‌تیدا بچیت، شورشگیری ته‌نها هه‌لوتن بوو به بالای شاخ، داربه‌رو، په‌رستنی خانوه قورینه کان و فه ره نجی و جامانه ی کوردایه تی...هتد، جا بویه هه لدان به بالای یه کسانیخوازی، مروف دوستی، دونیای دوور له خورافه و مه زهه ب و خوشه ویستی واقیعی، سیمایه کی دیار و خالیکی جیاکه ره وه و گه شی کاروان عو سمان بوو له وانی تر؛ ئه مه جگه له هه لویستی شورشگیرانه ی دژی سیاسه ته کانی رژیمی به عس له کوردستان. ئه مه ش وای کرد که به رهه مه کانی به نهینی له نیو دوست و هاورییانیدا بلاو بکاته وه؛ به تایبه ت ئه و به رهه مه ی که له وپه ری وریایی و گوی سووکی سیخو ره کانی به عسدا به رهه م هات، پاشان دوای مه رگی خوی به ناوی 'گورانیه بلاونه کراوه کانی کاروان عوسمان" بلاوکرایه وه. ئه م به‌رهه‌مه سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ی که‌له که‌شیکی پر ئیستیبداد و توقاندندا به‌رهه‌مهات به لام توانی سه رکه وتنیکی گه وره به‌ده‌ست بهینیت و به نهینی خوی له دلی خه‌لکیدا جیبکاته‌وه. هه‌روه‌ها کاری شانویش یه‌کیکی‌تر بوو له‌و ئه زموونانه ی که ئه م هونه رمه نده له دوا ساته کانی ژیانیدا تاقی کرده وه. دوا کاره کانی هونه رمه ند کاروان بریتین له و ئاوازه به‌سوزانه‌ی که‌له‌ودیو شیشه‌کانی زیندانه‌وه بو سه‌ربه‌ستی و ژیانیکی نوی ده خوینیت به لام*چنگی درندانه ی

یاساولی دژی ئاسو خوی له گه ردنی گیرده کات و بوار به تومارکردنی نادات.

گه ر سکالای هونه رمه ندیک له برینی کاره با به س بیت بو ئه وه ی به عس حوکمی سیداره ی بدات به سه ردا و پاشان ته رمه که شی ون بکات، ئه وا به رهه مه کانی کاروان عوسمان له وانه "سرودی ئینته رناسیونال"، "بیرکه ره وه"، "هه له بجه" و... هتد به س بوون بو ئه وه ی له بری جاریک چه ند جار حوکمی سیداره ی کاروان عوسمان بدریت، به لام ده کریت هه ر ئه وه نده بگوتریت، که جیگه ی داخیکی گه وره و له یادنه چووه، که ژیانی کاروان له توله ی ژیانی ئینسانیکی تردا کوتایی پیهات و لایه نگران و دریژه پیده رانی فه رهه نگی توله سه ندنه وه و یاساکانی دیرزه مانی له به رد هه لکه نراوی حامورابی "چاویک به چاویک، دانیک به دانیک" کاروانیان خسته ئه ودیو په رده ی مات و بیده نگی کومه لگه وه، وه ک ئه وه ی کاروان کاروانچیه کی ره وته نی بووبیت و روژیک له روژان له ناو ئه و خه لکه دا نه ژیابیت... یاخود خوشه ویستی ئه و خه لکه نه بووبیت ؟! به لی ئه مه تراژیدیایه کی ئینسانیه و هه روا ئاسان نیه له بیربچیته وه؛ تراژیدیایه که تیادا ده کریت که سانیکیش هه بن وه ک وتمان بو ئه و حوکمی مه رگ و توله سه ندنه وه یه ده ست هه لبرن و پییان کاریکی دروست بیت، به لام بیگومان بو سبه ینیی نه وه کانی داهاتوو شه رماوه ر و هه رگیز جیگه ک بو قبول بوونی نامینیته وه.

* له‌گورانیه‌کی خویه‌وه وه‌رگیراوه

***

هەواڵنامەی کتێب

خەونی جەوهیل

نوامبری ٢٠٠٠، بە بونەی ٨٥ مین سالی مەرگی جەوهیلەوە

ئالفرید ئیتایس

مصلح شیخ الاسلامی، "ریبوار"، کردوویە بە کوردی.

لە خە ونم دا جە وهیلم دی دوینی شە وی؛
زە ق و زیندوو وە ک من و تو.
پیم گوت: خو تو دە سالە مردووی جە وهیل.
گوتی: من ومردن؟! نە مردووم من!
رە پ راوە ستاو لە لای قە رە ویلە کە مدا
نیگای گە شی پیدە کە نی.
گوتم: ئاخر ئە وە نە بوو داتیان بە بیدادگای "سالت لە یک سیتی" و
قە تلیکیشیان نایە ملت؟؟
گوتی بە لام، خو نە یانتوانی بمکوژن!
گوتم: ئاخر ئە ی ئە رباباني کانگای مس نە یانکوشتی؟
گوللە بارانیان نە کردی؟
"بوکوشتنی ئینسان" گوتی "شتیکی زیاتر لە تفە نگ پیویست دە کا،
من نە مردووم!"
جە وهیل کە بە بە رزی ژیان راوە ستابوو
بە دە م زە ردە ی گە شی نیگایە وە
گوتی: ئە وە ی ئە وان لە دە ستیان دە رچوو بیکوژن
گیانی ریکخە ر و یە کیە تی بە خشی من بوو
کە لە هە نگاوی خە باتی کریکاراندا زیندووە.
هە رگیزاوهە رگیزیش
مادام
خە لکی کارگە ر دینە دە ر بو مانگرتن
جە وهیل نامری و لە ریزی پیشە وە دا
هە نگاو دە نی.
لە "سان دییە گو" تا "ماین"
لە هە ر کانگاو کارگایە کدا کارگە ر هە ن و مان دە گرن
دە بینی جە وهیل لە وی یە!

١_ Alfred Itayes

٢_ Salt Lake City ئە و شارە ی کە جوهیل حوکمی مە رگی تیادرا.

٣_ San Diego و Maine دوو شاری ئامریکایی

***

هەواڵنامەی کتێب

فەرشی خوین

بژار

وە کو خیلی تاریکە شە و لە سی لاوە هە لیان داوە
وە کو گە لە گورگی سە حرا
لوورە لووریان لە "بە ییاع" و
لە "کە مالیە" و لە شە قامی "٥٢"دا لیک ئالاوە
وە ک لە شکری ئینسانکوژی سە ردە مانی
دە ستی سە وز و غە زاکردن، "هە لهولە"یان لی هە ستاوە
وە کو رە مزی جە للادانە ی بزوتنە وە ی "عروبە"یان
حە گالیکی قیزە وە نی "ئە بوحە لا"ی دیکتاتوریان لە سە ر ناوە
وە ک "ئە سحابە"ی تالانکە ر و منال بە ر و سە رپە رینە ر
عابای سفتی ئاوریشمینی قسە ی زلیان فریداوە
وە ک دیواری قوری "لادی"ش، دە م و چاویان
بە نە فە رە تی هە رچی خە لکی چە وساوە یە لە "عیراق"دا سیواغ داوە.

❊❊❊

دە یانە وی ئە و سە ردە مە ی
سە ربرینی ئینسان لە ژیر
ناوی "کوفر"ا وە ک نیعمە تیک سە یر دە کرا، بیهیننە وە
دە یانە وی قە سابخانە شاری "کوففە"
کە هە زاران بە شە ر تیایا بی سە رکرا، بیهیننە وە
دە یانە وی ئە و شمشیرە ژە نگاوییانە ی
لە "ئوحود" و "بە در و حونە ین" بو لیدانی
بیباوە ریی بە ئە فسانە، بە گە ردنی خە لکا برا، بیهیننە وە
دە یانە وی ئە و موتە کە ی ترس و بیمە ی
لە دوای بانگی "کولە کە"وە
بە قورسایی "ئە لبە قە رە" بە ناوچاوی ژنا برا، بیهیننە وە

❊❊❊

لە "عیراق"دا،
لە و مالانە ی "چە فتە" و "حیجاب" فری دە دە ن
لە و مالانە ی بە ردی زانست
بە ئاوینە ی بیری کونی سە دە ی کوچ کردوودا دە بە ن
لە و مالانە ی چرای تاسە
بو ئازادی وشە ی سووری زار هە لدە کە ن

هەواڵنامەی کتێب

له و مالانه ی قافله ی تیشک

بو تاریکی ناو کومه لگا به ری ده خه ن

له و مالانه ی ئینسان تیایا

بو په پوولە ی بال ره نگینی یه کسانی ژن له گه ل پیاوا

ده بنه دار و ده بنه گول و ده بنه ده وه ن

قه سابخانه دانراوه

هه رچی ئابرووی

کون و تازه ی "ئاهورمه زدا"کانیش هه یه

وه کو خولی سه رجاده کان له ژیر پیدا داکراوه!

***

له عیراقدا ژنان ده بیت

زوانیان وه کو ده رگای مه خزه ن قفل بده ن

ده بیت نیگای چاوی گه شیان

هه ر به ته نیا له گه ل ئه رزی به رپی یاندا به یه ک بگه ن

ژنان ده بیت له نیوانی "به عس" و ئایین

به پیی ئایه ت،

به پیی یاسای بزوتنه وه ی "عروبه "که ی وه حشی "عوجه"

له ژیر ده می "زولفه قار"ی ده ستی "عوده ی" سه ربابخه ن

ده بیت به شمشیری "تاریق" سه ریان برن

تا بتوانن له "ئیسپانیا"ی ناو به غدادا

بو ئیمامی گه وره ی ئیسلام، سه ددام حسه ین،

هه موو روژیک فه رشی تازه ی خوین رابخه ن.

***

دەستە جالجالووکەیی یەکان

حه مه عه لی حه سه ن

دینه ژووری... به ئه سپایی
وه ک هه ناسه، تیکه لاوی خوینم ده بن!!
دینه ژووری و به شه ریکی
سه روه خت و جی و شوینم ده بن.

دینه ژووری...
وه ک سه فه ری ره وه کولله،
به نیو ده شتی سه وزی ژینا...
وه ک هاتنه وه ی مشه خوران
له پاش وه ختی راپه رینا...

دینه ژووری به ئه سپایی
هه ست به ته په ی پی یان ناکه ی.
دینه ژووری و به که س نالین،
ئه م تراژیدیایه تا که ی!؟

دینه ژووری به ئه سپایی
بی ئه وه ی موری روخسه تیان
له پاسپورتی سه فه ر دابی!!
دینه ژووری، بژاری هه ر شه ونمیکی
سه ر په ره ی ئالی گول ده که ن،
بی ئه وه ی ه ر دلوپیکیان
خوین، به درکی زه ره ر دابی.

چوار ته نیشتیان لی ته نیوم،
دینه ژوری له گشت لاوه...
هیلانه ی ناخی پر حه زم تالان ده که ن،
دلم ده که ن به که لاوه...
خه ونه کانم ئه پشکنن،
بی شه رمانه لیم ئه پرسن:
به لینی عه شقی ئه به دیت به کی داوه!؟

دینه ژووری و شوین پی یه کان

هەواڵنامەی کتێب

به جیگه پی ی مروف نامون...
ده می شوین پی ی گورگی زه ردن،
ده می سه وزن، ده می مارون...

دینه ژووری به ئه سپایی
له درزی په نجه ره ی هوشی به کراوه یی
به جی ماوی منالی یه وه...
دینه ژووری
له ژیر ده رگای، به رووی گول رن، داخراوی شه وانه وه.
دینه ژووری به دوو ده ستی
له خوینی گول هه لکیشراوی خالی یه وه...
دینه ژووری، به سه ر ژانی بی خه ویی ملیونه هایا
کت و مت، بو حه وانه وه.

دینه ژووری و
شه رم لیبیان شه رمه زاره،
ژه هر ژه هراوی ئه که ن و
خه م له ده ستیان خه فه ت باره...

دینه ژووری و نارونه وه
تا دوا دلوپی شه ربه تیب گیان و ژیان
نه خونه وه !؟

***

هەواڵنامەی کتێب

باخچە سەریک هەلدەبری

ریباز محمود

قرچه ی گه رمای هاوینی غه دره و
دلوپ دلوپ ئاره قه ی شه رم و بیزاری
له سیمای پیش خواردووی عه زیتم
له ته ویلی حه یسی یه تم ده چوری!
له پی ده ستیشم، نه خشه ی پر سه مه ری عومریکه
شعورم ده باته وه سه ر که لاوه ی
ته وژمه گه رمه کانی لاویتیم.
ئه فسوس
نه به یانی یه کی میهره بان وه ئاگای هینام
په رداخیک ئارامی له گه ل بخومه وه...
نه سه رپه نایه ک له ئاسوده یه یی لای خورئاواوه هه بوو
روحم له گه رانه وه ی سه ر شوسته کانی نیگه رانی یه وه
بو دیداری حه سانه وه یه ک رووی تی بکا!

روژگاره کان
هه موویان نه وه ی دلره قی بوون...
سه خاوه تی کانیاوه کانی قه راغ باخی
ئاوه دانیان لیل کرد و
سنه وبه ری شعوری منیان به خشی به ره شه با!
دلی ئیمه یان خسته به ر لیزمه ی کاره سات و
گه ره که هیمن و پوشته کانی ئاره زوویان
له بنه ماله ی وه یشوومه تاپو کرد.
به ته کنولوژیای فیل
که وتنه رووخاندنی گه ره که نازداره کانی چرپه چرپ!
حامیه ی بی دالده یی ئاسته نگی یان
پی چول کردین.
له ناو کولانه ته نگه به ره کانی ساده یدا
هه ر ساته و عه شقیکی خوین گه رمیان، که پر گیرفانه کانی
موسیقا و له حزه ی جوان بوو
ره ت کرده وه!
ئه سله ن جیگایه کیان بو سیبه ر نه هیشته وه
له پاشنیوه رو گه رمه کانی مه ینه تدا، باوکم لیوه ی
له ویرانه ی عومری خوی ورد بیته وه...

هەواڵنامەی کتێب

باوکم ... که به سه ر ته رمی هیوا و
خوله میشی باخه قوخی بیده نگی خویدا
نابه دلانه هه نگاو ده نی!

روژگاره کان
ره چه له کیان ده چیته وه سه ر خولی بیابان،
پشتیکیان ده چیته وه سه ر بی ره حمی شمشیر...
ـ "به یانی" به خه به ری ده کردمه وه و ده یوت:
له م ماله دا جیت ناکه مه وه، ئه م شاره ت لی قاو ئه ده م.
ـ دایکم ئه و خه نه یه ی شه و له سه ری گرتبوو
سه رپوشی به روژ ده هات و جوانی یه که ی ده شارده وه.
ـ خوم گورانی یه کم هه بوو، هیشتا نه بووبوو به هیچ گولیک
ئه سله ن حه وشه ی دلیشیان پیوه کاول کردم.
ـ خوشکه کانم، ده یانویست خویان بو رووناکی بخویننه وه
کاره با و چرا و خوره کانیشیان کوژانده وه.
ـ باوکم وتی: با ئیتر ده ست و پلم له چلکی عه زیت بشومه وه
ئاوی به لوعه کانیان گرته وه و کانی یه کانیان فیر کر
ریا هه لقولینن.

﴿باوکم، هه موو ئیواره یه ک چاکه ته خولاوی یه که ی ده ته کینی
که چی روژی (دوایی) وه کوو خوی لی ده کاته وه.
ده سته کانی له ژیر فه راموشی شه وا ده شاریته وه
به ربه یانیکی عه جوول ده یداته وه به بیگاری.
بو ئه وه ی له سه ر لیواری ئه و ژیانه هه ورازه دا، پی ی هه لنه خلیسکی و
نه که ویته که نده لانی مردن، ده ستی به ناوقه ی کاره وه گیرده کا
هه میشه ش له به رده م هه ژاریدا ده گیرسیته وه.﴾

روژگاره کان
له ئاوی لیلی هاروهاجی ده خونه وه...
روباره روونه کانی گورانی یه کانی منیش
قلپ ده که نه وه.
چه کیان کرده شانی هه ره شه و
سه نگه ری چه پوکیان له سه ر گوشه ی
خواسته کانما لیدا.
له و لاشه وه ... گومانیان ره وانه کرد
په نجه ره کان داخات، به رووی
رووخوشی مانگه شه وا.
ماموستاکانیان

له شه ریعه تی ئیقناع بوونا ده رهینا و
ده رسی ترسیان
به مناله کانی موشتاقیمان وته وه!
به ر له وه ی رانه که ین
راویان ناین.
به لام، نا
حه تمه ن باخچه سه ریک هه لده بری و
چاویک بو مالی باران ده گیری.
ئیدی له وردوخاش بوونی ئاوینه سه رابی یه کانا
بو هاوار و سکالا زیندووه کانی
تینویتی خوی ناگه ری.
منیش، هه ر به م ناوه خته
له ده رگای مالوچکه ی دلته نگی (ئه و) ئه ده م
تا... به لکو هه ناسه یه ک
بو جاریکی تر و ... به ده م و له فزیکی شیرینه وه
ده رگاکه م لی والا بکا.

***

هەواڵنامەی کتێب

ء	’
ب	Bb
پ	Pp
ت	Tt
ج	Cc
چ	Çç
ح	Hh
خ	Xx
د	Dd
ر	Rr
ڕ	Rr
ز	Zz
ژ	Jj
س	Ss
ش	Šš
ع	‘
غ	Xx
ف	Ff
ق	Qq
ڤ	Vv
ک	Kk
گ	Gg
ل	Ll
ڵ	Ll
م	Mm
ن	Nn
و	Ww
ه	Hh
ی	Yy
ا آ	Aa
ئه	Ee
ئی	Êê
	I i
ئی	Î î
ئو	Oo
ئوی	Öö
ئو	Uu
ئوو	Ûû

Antirnasyonal

Eugén Pottier
Tercemey Rebwar

Hestin! Ey hozî beš meynetan
Dîlani birsyetî dinya!
Le tenûrey bîr u bawerman,
qirmijnî tirîšqe rasa.
Tenûrey axirîne hestîn!
ba helî pêçîn dewrî kon.
Rabîn u jêr u jûr keyn cîhan
êmey ”hiç” bîn be ”gišt” ey koylan.
Axirîn šere, šerî ser u mal
ba yekgirtû bîn hevalan
be antirnasyonal,
rizgar debê însan.

Deselatdar rizgarman naken
ne ša, ne šêx, ne asman.
Ba xoman bo rizgarî rabîn
ey xêlî berhemhêneran!
Rizgarî gištî bê u reha keyin
giyan le bend u mal le talan.
Xoman agir xoš keyin u bikutîn
be germa u germî asinman.
Axirîn šere, šerî ser u mal
ba yekgirtû bîn hevalan
be antirnasyonal,
rizgar debê însan.

Êmeyin kirêkaran u werzêran
komelî meznî zehmetkêš.
Her be ême debrê cîhan
ta key bo tewezelî xiwênrêj!
Belam emro u sibey ey hevalan
her ke fewtan qel u dalan
Hetawî gištî heta hetaye
tîšk dawêjê bo însan!
Axirîn šere, šerî ser u mal
ba yekgirtû bîn hevalan
be antirnasyonal,
rizgar debê însan.

ئەنترناسیونال

ئۆژن پوتیە
وەرگیراوی ریبوار

هەستن! ئەی هوزی بەشمەینەتان
دیلانی برسیەتی دنیا!
لە تەنوورەی بیر و باوەرمان،
قرمژنی تریشقە راسا.
تەنوورەی ئاخرینە هەستن!
با هەلی پیچین دەوری کون.
رابین و ژیروژوور کەین جیهان
ئیمەی "هیچ" بین بە "گشت" ئەی کویلان
ئاخرین شەرە ـ شەری سەروماڵ
با یەکگرتوو بین هەڤالان
بە ئەنترناسیونال،
رزگار دەبی ئینسان.

دەسەلاتدار رزگارمان ناکەن
نە شا، نە شیخ، نە ئاسمان
با خومان بو رزگاری رابین
ئەی خیلی بەرهەمهینەران!
رزگاری گشتی بی و رەها کەین
گیان لە بەند و ماڵ لە تالان
خومان ئاگر خوش کەین و بکوتین
بە گەرماو گەرمی ئاسنمان
ئاخرین شەرە ـ شەری سەروماڵ
با یەکگرتوو بین هەڤالان
بە ئەنترناسیونال،
رزگار دەبی ئینسان.

ئیمەین کریکاران و وەرزیران
کومەلی مەزنی زەحمەتکیش
هەر بە ئیمە دەبری جیهان
تا کەی بو تەوەزەلی خوینریژ!
بەلام ئەمرو و سبەی ئەی هەڤالان
هەر کە فەوتان قەل و دالان
هەتاوی گەش هەتاهەتایە
تیشک داویژی بو ئینسان
ئاخرین شەرە ـ شەری سەروماڵ
با یەکگرتوو بین هەڤالان
بە ئەنترناسیونال،
رزگار دەبی ئینسان.

جه هه نم

نووسینی: ره فیق شامی

محمود سلیمی له فارسی یه وه کردوویه به کوردی

ره فیق شامی له سالی ۱۹۴۹، له شاری دمشق له سوریه، له دایک بوو و له سالی ۱۹۷۱ ه وه له ئالمان ده ژیت. له رشته ی شیمی دا تحصیلی کردوه وه و بو خه رجی ژیانی له کارخانه کانی ئالماندا کریکاری کردووه، و له پاشان چیروک نووسین یه کی له ئیشه ئازاده کانی بووه که زور پیشوازی لیکراوه.

شاگردی وه ستاکار "کاین لای" په یتا په یتا پرسیاری له وه ستاکه ی ده کرد:

ـ راسته ده لین جه هه نم زور گه رمه و بوگه نی سولفوری لی دیت؟

وه ستاکاری پیر به پیکه نینه وه وه لامی دایه وه:

ـ ئه م قسه پروپووچانه بو ترساندنی خه لکه له شتیک به ناوی روژی قیامت.

وه ستا به م جوره ده یه ویت چیروکی راسته قینه ی جه هه نمی بو بگیریته وه:

ـ هه ر وه کو ئه زانی، سالیانی ساله ته نیا خه لکی حیسابی و لیو به بزه و سه رحال ریگایان که وتووه ته جه هه نم، له هونه رمه نده وه بگره تا زانا و عاره ق خوری دائم الخمر؛ له و که سانه وه که ئه یانوت زه وی خره، هه تا ئه و که سانه ی که ده یانویرا و ئه یانوت زه وی به ده وری هه تاودا ئه گه ریت. به کورتی بو هه موو ئه و که سانه ی که قسه ی حیسابی یان بو کردن هه بوو، پیشه کی جیگایان له قولایی و له ناو گه رمترین مه نجه نیقی جه هه نمدا بو ته رخان ده کرا.

زوربه ی ره ش پیسته کان و سوورپیسته کانیش به هوی ئه وه ی که بروایان به خوای سپی پیسته کان نه بوو هه ر له جه هه نم ئاخنرابوون. پاشان زوربه ی موسولمانه کان و هیندی و چینی یه کانیش به هوی ئه وه ی که بروایان به خوای جوان و خر و خول نه‌بوو و خوای شه‌ر و خوین رشتنیان ده‌په‌رست، ناردرابوونه جه‌هه‌نمه‌وه. کومونیسته‌کانی هه‌موو ولاتان و سوشیالیسته کانی هیندیک له ولاته کانیش به بی ئه م لاو ئه ولا مشته ری دایمی جه هه نم بوون.

شه‌یتان ده‌بوو له‌گه‌ل پیشره‌فتی زه‌مان، تکنیکی کاری خوی به‌ریته پیش و ئیتر بو گه رم کردنی جه هه نم چی دی ناتوانیت له سولفور که لک وه ربگری. له سه ره تاوه له غه لووزی به رد و پاشان له نه وت که لکی وه رده گرت. به لام دوای ئه‌وه‌ی که نه‌وت که‌م گیر که‌وت و قیمه‌تی چووه سه‌ر و خواش به‌هوی سه‌قیلی‌یه‌وه ته‌نانه‌ت پاره‌ی روژانه‌ی شه یتانیشی بری، شه یتان مه جبور بوو که له گه ل سه روکی جه هه نم که فیزیک زانیکی دژ به وزه ی ئه تومی بوو بیرورا بگوریته وه. فیزیک زانه که پیشنیاری کرد که بو گه رم راگرتنی جه هه نم له وزه ی خور که لک وه رگریت و هه روه ها به ر له زیده ره وی و خه سارکردنی وزه ش بگیردریت تا نه بیته هوی پیس و چه په ل کردنی هه وا و شوینی ژیانی خه لکیش.

شه‌یتان پاش بیرکردنه‌وه له خه‌رجی گه‌رم راگرتنی جه‌هه‌نم و ده‌ست قونچاوی خوا، چوو بو لای فیزیک زانه که له مه نجه لی ژماره ۲۷۵دا و پیی رایگه یاند که ئه ویش بو گه رم راگرتنی جه هه نم هاتووه ته سه ر ئه و رایه که له وزه ی هه‌تاو که‌لک‌وه‌ربگری. فیزیک‌زانی ئه‌مجاره‌خوش به‌خت، له‌جیگای خوی هه‌ستا و وه‌ک بیچووه پشیله خوی راوه‌شاند؛ ته‌پ وتوزی له له‌شی ته‌کاند و له مه‌نجه‌له گه‌رمه‌که هاته‌ده‌ری و ده ست به کار بوو. پاش ماوه یه ک ئاگری جه هه نم کوژایه وه و دانیشتوانی جه هه نم یارمه تی شه یتانیان کرد تا مه نجه له کان له شوینیک بو کاریکی دیکه هه لگرن.

شه یتان كه وته فكری ئه وه كه مه نجه له كان بكات به سه رچاوه ی ئاوی گه رم بو حه مام، یا خو بیان كات به حه مامی سونا بو دانیشتوانی جه هه نم. ماوه یه كی زوری پی نه چو كه سولاریومی وزه ی هه تاویش دروست كرا و گه رمای خوش و به له زه ت فه زای جه هه نمی پر كرد. هه موو خه لكی جه هه نم به دلخوشی و سه رحالیه وه ده ستیان كرد به رازاندنه ه ی سالون و ژووره كانی جه هه نم. شه یتان كه له خوشیان بسكه ی سمیلی ئه هات چووه ناو دانیشتوانی جه هه نم و به ده نگی به رز سه ربه خویی جه هه نم و ده رچوونی له ژیر ده سه لاتی خوا راگه یاند و بو ئه وه لین جار له ژیانیدا به ئاوی گه رم حه مامی كرد.

روژگار به شادی و خوشی تی ئه په ری. زور كوری موسیقا، گورانی و هه لپه ركی پیكهاتبوون. زور روژنامه و گوفاریش بەبی سانسور دەر ئەچوون. خوینەر و وینەكیش و نووسەریش بە بی ترس خەریكی هە لسووران بوون، چون ئه وان خویان له جه هه نم بوون و چی دی له هه ره شه و گوره شه و تووره یی خوا نه ده ترسان. جه هه نم زور جیگایه كی خوش بوو به تایبەت بومنالان، چون ئەوەندە ماموستای منالانی لیبوو كە بو هەر پیینج منال، باخچه یه كی منالانیان دامه زراندبو. باوك و دایكیش بویان نه بوو به ناوی بارهینانه وه له منااله كانیان بده ن یاخو هه ره شه یان لی بكه ن و پییان بلین به "جه هه نم". منالان له په رو رده و بارهینانی جه هه نم زور له زه تیان ئه برد.

خوا له م ئالوگوره ی ناو جه هه نم ئاگادار بوو، به لام پیی وابو كه پاش ماوه یه ك وه زع باش ئه بیت و هه موو شتیك ئەگەریتەوە سەر جیگای ئەوەلی خوی و عادی ئەبیتەوە. زوربەی پیغەمبەر و ئه سحابه كان كه له به هه شت بوون كه وتنه پچه پچ كرون و پییان سه یر بوو كه به جیگای ده نگی گریان و شیوه ن و پارانه وه له جه هه نم ده نگی پیكه نین و موسیقا و گورانی و هەلپەركی دەبیستریت. هەربویەش بو گورینی ئەم وەزعەی جەهەنم و بو سەرهەلدانی شورشیك دژی دانیشتوانی جەهەنم بە دەنگی بەرز دوعایان دەكرد. هیندیك لە ئەسحابە یش پر بە دل حه زیان له فه زای گورانی و هه لپه ركی و به رابه ری نیو جه هه نم ئه كرد. له به هه شت هه موو كه س له گەل یه ك به رابه ر نه بوون و جیگا و باغاته خوشه كان له ئیختیاری پیغه مبه ر و پاپ و ژنراله كانی ئه رته شدا بوون. باقی خه لكی عادی ته نانه ت ئیجازه ی هاتوچوی ئه و شوینانه یان نه بوو. هه ندیكیان چی دی تاقه تی ویزه ویزی بالی ملائیكه و هه لفرینی ئه وانیان نه مابوو و له بیده نگی بی تام و مه سخه ره ی به هه شت وه ره ز ببوون.

روژیك له روژان كه خوا له گه ل چه ند چه كداری پاریزگاری و ئه سحابه ی نزیك به خوی له باخه تایبه تیه كه ی خویدا خه ریكی گه شت و پیاسه بوو، چاویان كه وت به ته نیا ئه سحابه ی ره ش پیست و نوینه ری ته واوی خه لكی ئه فریقا له به هه شت كه گویی ناوه به عه رزه وه و له كاتیكدا كه بزه ی له سه ر لیوه به دل گویی داوه‌ته ده نگی موسیقا و گورانی و هه لپه ركیی جه هه نم.

خوا به م به زمه ی ئه زانی به لام خوی گیل ئه كرد. به لام یه كیك له چه كداره پاریزه ره كان رووی كرده ئه سحابه ره شه كه و پرسی:

ـ ئه وه خه ریكی چیت؟

ئه سحابه ره شه كه كه زانی پییان زانیوه له ژیری ده رنه چوو؛ هه ستاو و وتی:

ـ عه جه ب ئه و خواره خوشه!

یه كی له و ملائیكانه كه له گه ل خوا بوو ته كانیكی خوارد و وتی:

ـ روله بلی ئه ستغفرالله و داوای عه فو بكه، و برو.

ئه سحابه ره شه كه تووره بوو و وتی:

ـ كه ره تو كه رری نابیسی. توبه و ئه سغفرالله له چی؟ گوی بگره له ده نگی موسیقای ره پ كه له و خواره وه دیت.

خوا كه تا ئه و كاته هه ر خوی گیل كردبوو له پر كولمه كانی سوور هه لگه ران و بوغزی ته قی و وتی:

ـ برو، جه هه نمت لی پر بیت. ئیره جیگای تو نیه.

یه کی له مه لائیکه کانی تریش به حاله تی رووحانیه وه قسه کانی خوای دووپات کرده وه. ئه سحابه ره شه که له حالیکدا که پی ئه که نی په ر و باله کانی هه لوه ری و نیشانه ی ئه سحابه بوونه که ی که له دایره ی پاریزگاری به هه شت پیی درابوو و دایم له سه ر سه ری دائه نا، بو خوای تووردا. خوا له کاتیکدا که خه ریکی نووسینی فه رمانی ده رکردنی ره ش پیسته که له کومه لی ئه سحابه کاندا بوو، به ناباوه ری یه وه سه رنجیدا و وتی:

ـ ون به له به ر چاوم هه ی بی ئه مه کی نمه ک به حه رام.

ره ش پیستی خوشبه خت پاش نیشاندانی قامکی نیوه راستی به خوا به ده نگی به رز به دانیشتوانی جه هه نمی وت:

ـ دوستان ئیمه ش هاتین.

وه زع تا ئه هات خراپتر ئه بوو و ته حه مول کردنی بو خوا سه خت و سه ختتر ئه بوو. خوا ناچار حوکمی گرتنی شه یتانی دا. شه یتان ده س به جی هینرا بو لای خوا. خوا به ده نگیکی بور نرکاندی:

ـ ئه مه چ بی ئابروویی یه که سازت کردووه؟!

شه یتان که چاوه روانی ئه م وه زعه ی ئه کرد، قیافه یه کی گرت و سینگی هینایه پیش و وتی:

ـ له جه هه نم هه موو کاریک به پیی ده نگ دانی گشتی ئه نجام ئه دریت. له وی دیموکراتیه ت حاکمه. هه رچیش کراوه به پیی ئیراده ی گشتی یه و من هیچ ده سه لاتم نییه.

خوا که ته حه مولی بیستنی ئه م قسانه ی نه مابوو، نه عره ته یه کی کیشا و وتی:

ـ ئه ته وی به م قسه قورانه بمان هینیته پیکه نین!

ماموورانی پاریزگاری و کومه لی ملائیکه به ده نگی به رز قسه کانی خوایان دووپات ئه کرده وه. شه یتان که چاوی دیتنی ئه و کومه له لاساوکه ره ی نه بوو، به تووره یی یه وه وتی:

ـ ئیوه وادیاره له سه ر ئه م دنیایه ناژین، یاخو خه ریکی بزن له وه راندنن، ئاگادار نین له خواره وه چی ئه گوزه ریت...

و به توره بییه وه تفیکی ئاودار ئه کاته سه ر عه رز و ئه چیته فکره وه.

یه کیک له ماموورانی پاریزگاری به بوغزه وه سه یریکی شه یتان ئه کات و وه کوو هه ره شه بکات ئه لیت:

ـ ئه ی بوچی سزایان ناده یت؟

شه یتان که ئه توت چاوه روانی ئه م پرسیاره بوو وتی:

ـ هه ره شه ی چی یان لی بکه م، بلیم ده تانخه مه جه هه نم؟! یاخو بیان نیرمه لای ئیوه؟ هه ر چه ند ئه وان له به هه شت زورتر ئه ترسن هه تا جه هه نم.

خوا که زور له‌وان زیره‌ک‌تر بوو، فه‌وری دووقرانیه‌که‌ی داکه‌وت که مه‌نزووری شه‌یتان چیه. چاوه‌کانی لیک ناو و به هه شتی به بی جه هه نم هینایه به رچاوی خوی. له به ر خویه وه ئه یوت:

ـ به هه شت به بی جه هه نم؟ شیت ترین به نی ئاده م مان چی دی بو که ر نابیت، کی ئه مینیته وه گوی بو ئیمه بگریت و به قه ولمان بکات.

بویه له ناکاو له جیگای خوی هه ستا و نعره ته ی کیشا و وتی:

ـ ئیمه هه‌رگیز نابیت جه‌هه‌نم له‌ده‌ست بده‌ین. جه‌هه‌نم ملکی ئیمه بووه و ملکی ئیمه یش ئه مینیته وه. نابیت له بیرمان بچیته‌وه که ئیمه حه‌قی ئاو و گل‌مان به سه‌ر جه‌هه‌نمه‌وه هه‌یه و ته‌واوی عه‌رزو ملکی بست به بست ئه‌پاریزین...

خوا ئه‌یزانی که نابیت زور سه‌ر بنیته سه‌ر دانیشتوانی جه‌هه‌نم و لیشی روون بوو که هه موو ئه م به زمانه له ژیر سه ری شه یتان دایه، بویه رووی کرده شه یتان و وتی:

ـ بگه ریوه بو جه هه نم و هه رچی پیت خوشه بیکه، به لام به کیمیاگه ره کانت بلی که له ده ور و به ری جه هه نم بومبی

شیمیایی بوگەن بتەقیننەوە و لە دەور و بەری بەهەشتیش گەورەترین بلیندگو دابمەزرینن، و ئەگەر بە درویش بووبیت دە نگی هاوار و داد و نالە و گریان و پارانە وە ی جە هە نمیان بو خە لکی بە هە شت بلاو بکەنەوە.

خوا پاش هیندیک بیدە نگی وتی:

ـ ئەو بەزمەی ئیوە جەهەنمی‌یەکان لەو خوارەوە دروستتان کردووە، تیرو پریش مشتەریتان لە خوتان کو کودوە تە وە! بە لام بە نە بوونی دە نگی هاوارو داد و بونی بوگە ن لە لای ئیوە وە، بازاری ئیمە د ە فە وتی.

شە یتان کە هە ر لە ئە وە لە وە لە مە نزوری خوا گە یشتبو سە ریکی راوە شاند و بە قە سدی رویشتن بە رە و دە رگا رویشت.

چە کداریکی پاریزگاری پیشی پیگرت و وتی:

ـ رازی بوویت؟

شە یتان کە لە دە س چاپلوسی ئە مانە وە رە ز ببوو بە هە موو ئیشتیای خوی زللە یە کی لە بناگویی سرە واند و وتی:

ـ بە لی گە ورە م.

بەم جورە بە خەلکی بەهەشتیان قالب کرد کە لە جەهەنم دایم هاواری گریان و شیوە ن و پارانە وە ی دیتە گوی و یە کجار زور بوگە نیشە. بە م جورە کومە لی ئە سحابە و ملائیکە ش ئارام بوونە وە و لە بوگە ن، و بیستنی هاوار و دادی دەسکردی جەهەنمی‌یان لەزەتیان ئەبرد. مەلائیکەیش ئەمجار بیکار دانەنیشتن و بە خە لکی سە ر عە رزیان وت، تە ماشا بکە ن و گوی لە دە نگی گریان و شیوە ن و بوگە نی جە هە نمیان بگرن. فە رمانە کانی خوا بە وردی ببیستن و بە کاری ببە ن هە تا نە کە ونە جە هە نم و بچنە بە هە شت.

***

هەواڵنامەی کتێب

کەلە پیاویکی بە شەرەف

دوو دیمە نی شانویی بە ناونیشانی

نووسینی: عرفان کریم

دیمە نی یە کە م

"کە لە پیاو" لە بارە گای هیزدا دانیشتووە و لە گە ل پیاویکی تردا باس لە پیاوە تی دە کە ن.

پیاوە کە ی تر: ها... ئە وە چی یە؟ ئە مرو دە تبینم چاو و رووت گە شە و سمیلە کە ت هیشتا شیلە ی پیاوە تی بە سە رە وە دیارە، چیت کرد. دوینی خوت کرد بە چە ند مالدا؟

"کە لە پیاو": کورم تو ئە گە ر پیاو بیت، دە بیت وە کوو من بیت دە نا ئە و سمیلە ت بە خورایی داناوە!

پیاوە کە ی تر: بو بە وە دە چی دوینی گورزی باشت وە شاندبیت؟

"کە لە پیاو": ئە ی چون کورم، من وە کوو تو نیم. من کە لە پیاوم، کە لە پیاو!

پیاوە کە ی تر: دە ی باشە باسی بکە بزانم دوینی چون پیاوی بووی؟

"کە لە پیاو": ئە و ئافرە تە ت دە ناسی کە دە یویست لە دائیرە ی "بە ریوە بە رایە تی پە روە ردە" دابمە زری؟

پیاوە کە ی تر: ئە ی چون نایناسم... ئە وە ی سالیکە ناوی خوی نووسیوە بو دامە زراندن بە لام جوابی نادە نە وە؛ بە راستی شتیکی نایابە.

"کە لە پیاو": دە ی کە لە پیاوی برات دوینی "موافقە "ی دامە زراندنی بو وە رگرت و خوم کرد بە مالیاندا.

پیاوە کە ی تر: بە خوا زیرە کی، شتی باش دە دە وزیتە وە و دە زانی چون خوت بکە ی بە مالاندا.

"کە لە پیاو": جاری راوە ستە بزانە چیترم کردووە!

پیاوە کە ی تر: دە ی فە رموو.

"کە لە پیاو": ئە و بیوە ژنە دە ناسی کە مالیان نزیکی خە ستە خانە کە یە و سی مندالی هە یە؟

پیاو ە کە ی تر: بە لی ئە وە ی میردە کە ی ئە نفال کراوە.

"کە لە پیاو": ئە وە زانیم کە ئە م ئافرە تە چووە داوای "پارە ی هە تیوانە"ی کردووە و نە یانداوە تی. ئی خوت دە زانی "مە لاذوالفقار"ی ئاموزام لە وی کاربە دە ستە و خوی هە موو شتیکە. هە ر بویە دوینی "مە لا"ی ئاموزام رازی کرد و پارە ی هە تیوانە کە م بو وە رگرت و بووم بە میوانی مالی ئە و بیوە ژنە ش! بە سە ری تو کە لە جیگە دا بووین پیی وتم تو و "مە لا"ی ئاموزات زور پیاون.

پیاوە کە ی تر: خوت گە یاندە مالی ئە و بیوە ژنە ش؟

"کە لە پیاو": ئە ی چون! بو قابیلە پیاو هە یە پیم بلی بو چی خوت دە کە ی بە م مال و ئە و مالدا لە م کوردستانە!؟ تو واز لە وە بینە! با باسی ئە و کچە ت بو بکە م کە دە زگیرانە کە ی لە سە ر سنووری زاخو_تورکیا کوژراوە!

پیاوە کە ی تر: ئە مە یان چیە؟

"کە لە پیاو": ئە م کچە ژنیکی خزمی هات بو لام پیی وتم بە لکو هە ولیکیان بو بدە م بو ئە وە ی "تە رم"ی کورە کە بگە رینە وە بویان. منیش وتم بە سە ر هە ر دوو چاوانم، ئیمە کاربە دە ستانی "حکومە تی هە ریم" لە خزمە تی هە موو هاوولاتی یە ک داین. بە لام حە زم دە کرد کە ئە مشە و میوان بم لە لای تو!

پیاوە کە ی تر: بە راستی ساختە چیت... ئە ی ژنە کە وتی چی؟!

"کە لە پیاو": کورم ئە وە ندە گە مژە مە بە؛ سە د جارە پیت دە لیم من کە لە پیاوم کە لە پیاو..! ئە ی قابیلە بلی نە خیر؟!

پیاوە کە ی تر: ئە وە شتیکم بە بیر هاتە وە.

"کە لە پیاو": شتی چی؟

پیاوە کە ی تر: دوینی کە لە تو جیا بوومە وە ئیوارە کە ی بە نزیک کولانە کە ی لای مزگە وتە کە دا تیپە ریم،

هەواڵنامەی کتێب

"خوشکه که تم" بینی له سووچی کولانه که دا له گه ل کوریکدا قسه ی ده کرد و پیده که نی...
"که له پیاو" هه لده ستیته سه ر پی و به تووره یی یه وه ده لی: چون شتی وا ده بی؟ ئه ی که سیان له گه لدا نه بوو؟ به ته نیا هه ردووکیان بوون؟ ئه وه تو ده لیی چی؟
پیاوه که ی تر به سه رداخستنیکه وه: به لی که سیان له گه لدا نه بوو.
"که له پیاو": تو ئه و کوره ده ناسی؟
پیاوه که ی تر: به لی.
"که له پیاو": شه رت بی هه ر ده بی به قوناغه کلاشنکوف بی توپینم. یه ک شتی تریان کردبیت به یه که وه ئه و خوشکه شم ده که مه قوربانی یه ک فیشه ک و فره ی ده ده مه چه مه که وه و ده رخواردی سه گ و گورگی ده ده م.

دیمه نی دووه م

سه رشانو تاریکی یه کی شه وه و خاموشی یه کی ماته مینه. له ناکاو ده نگی ده ستریژیکی تیژ و قیژه ی ئافره تیک په رده ی گویی بی ده نگی و خاموشی ده درینی.

***

هەواڵنامەی کتێب

مەسەلەی کورد لە تورکیا و سیاسەتی ئیستای پ. ک. ک

حسین مرادبیگی(حەمە سوور)

ئەم مقالەیە لە کوتایی سالی ۱۹۹۹ دا، واتە نزیکەی دوو سال لەوەپیش بو گوڤاری هانا نووسراوە، کە بە داخەوە بە هوی دەرنەچوونی هانا، وا وەدرەنگی کەوت. پیش‌بینی‌یەکان و لیکولینەوەی نووسەر دوای بەسەرچوونی دووسال بە سەر نووسینەکەشدا، هەروا موعتەبەرن. بویە بریارماندا کە نووسینەکە لەم ژمارەیەدا بلاو بکەینەوە.

"هانا"

لە مانگی ژوئیەی ۱۹۹۹ دا، وەکیلەکانی عەبدوللا ئوجالان لە زمان ئەوەوە رایانگەیاند کە پ.ک.ک. دەست لە خە باتی چە کدارانە لە دژی دە ولە تی تورکیا هە لدە گری و هیزە چە کدارە کانی خوی تا یە کی سپتامبر لە خاکی تورکیا دە باتە دە ر و بو بە دیهینانی ئامانجە کانی لە مە ودوا ریگای سیاسی و دیپلوماتیک دە گریتە بە ر. ئە م سیاسە تە پاشان لە لایە ن خودی ئوجالانە وە دووپات کرایە وە و راگە یاندرا.

کومیتە ی ناوە ندی پ.ک.ک ش رایگە یاند کە بە گویرایە لی لە فە رمانی رابە رە کە ی هیزە چە کدارە کانی خویان تا کاتی دیاریکراو لە تورکیا دە بە نە دە ر. کومیتە ی ناوە ندی پ.ک.ک لە کوبونە وە ی روژە کانی ۲۳ تا ۲۹ ژوئیە دا رایگە یاند کە بریاری دەستهەلگرتن لە خەباتی چەکدارانە بریاریکی ستراتیژیکە نەک تاکتیکی، وە بو پیکهینانی ئالووگور لە بە رنامە کە یان لە م پروسە یە دا بە زووترین کات کونگرە ی نائاسایی خویان دە گرن. ئە م مە سەلە یە وە ک گورانکاری یە کی گرینگی ناو پ.ک.ک، بوو بە مە وزوعی قسە و باسی کور و کومە لی سیاسی لە پیوە ند بە مە سە لە ی کورددا.
لە م پیوە ندیە دا، بە تایبە تی لە سە ر ئاکامیک کە سیاسە تی تازە ی پ.ک.ک بە رانبە ر دە ولە تی تورکیا بە دوای خویدا دە یهینی و هە روە ها بە ردە وام بوونی قە یرانی مە سە لە ی کورد لە ناوچە کە و لە تورکیا دا، لیدوان لە سە ر چە ند خالیک پیویستە.

دەولەتی تورکیا و مەسەلەی کورد

داسەپاندنی ستەمی نەتەوایەتی لەلایەن بورژوازی شووینیستی تورکیاوە بە سە ر خەلکی کوردستانی تورکیادا، رابردوویە کی دوور و دریژی هە یە. خە لکی کوردستان بە ردە وام بە شیوە یە کی درندانە و سیستماتیک لە ژیر فشار و سە رکوت و ستە می نە تە وایە تی دابوون. بە هوی سە رکوتی بە ردە وام و سیستماتیکی رژیمە نیزامی و غە یرە نیزامیە کانی تورکیاوە، مەسەلەی کورد لە هەر قوناغیک لە جموجولی سیاسی لە تورکیادا و، یان بە روودانی هەر گورانکارییەکی سیاسی لە کوردستانی ئیران یان عیراقدا، بوتە هوی پیکهاتنی کیشمەکیشیکی تازە لە نیوان ناسیونالیزمی کورد و تورک و سە رلە نوی وە ک گریگایە کی سە رە کی کومە لگا، سە ری هە لداوە و داوای ریگاچارە ی خوی کردووە.
دەولەتی تورکیا لە قانوونی ئەساسی کەمالیستی سالی ۱۹۲۶دا مەسەلەی شەهروەندی (هاوولاتیەتی) گریدا بە تورک بوون یان "بوون بە تورک"ی کەسەکانەوە. ئەم قانوونە ئیستاش هەر بەردەوامە. لە و سالە وە تا ئیستا رژیمی کەمالیستی تورکیا سیاسەتی تواندنەوەی خەلکی کوردی لە روژهەلاتی تورکیا گرتوتە پیش و بە زوری سەرنیزە کەوتوتە کوچاندنی سیستماتیکی خەلکی ئەم ناوچەیە بو ناوچەکانی روژئاوای تورکیا و شارە کانی وە ک ئە زمیر و ئە ستە نبول.
بە هاتنەسەرکاری "دیموکراتەکان" لە سالی ۱۹۵۰دا، ریگرییە کولتورییەکان لە روژهەلاتی تورکیا و لە ناوچە

کوردنیشنه کانی تردا تا راده یه ک که م کرایه وه به لام خواستی ئازادیخوازانه ی خه لک بو لابردنی سته می نه ته وا یه تی وه ک هه ولیکی "جیاوازیخوازانه" هه روا سه رکوت ده کرا.

سه رهه لدانی سه رمایه داری له تورکیا له په نجاکاندا هاوکات بوو له گه ل گه شه سه ندنی چینی سه رمایه دار و پی گرتنی خیرای چینی کریکار و هه روه ها گه شه سه ندنی چینی ورده بورژوای شارنشین. گه شه ی سه رمایه داری له تورکیا، گورانکاری زوری له گه ل خویدا هینا. ئه م گورانکارییانه مه یل و گه رایش گه لی چینایه تی تازه و داواکاری تازه یان هینایه مه یدان. له م ده وره یه دا هیزه چه پ و رادیکاله کان به ره به ره له کومه لگای تورکیادا سه ریان هه لدا. روژهه لاتی تورکیاش له م گورانکارییانه بیبه ش نه بوو. به ده ست پیکردنی جه مسه ربه ندی (قوتب به ندی) تازه و شکل گرتنی مه یل وگه رایش گه لی تازه ی چینایه تی له سه رتاسه ری تورکیا، له قوتابخانه و زانکوکاندا گه رایش ی چه پ په ره ی گرت. له کوردستانی تورکیاش له نیو خه لک و به تایبه تی له نیو روشنبیرانی کورد زماندا، ئه م گه رایشه په ره ی گرت و ئه وانیش بوون به به شیک له چه پی کومه لگای تورکیا.

ئه م روشنبیرانه له نیو ریکخراوه چه په کاندا، ئازادی ده ربرینی بیرورا و هه لسوورانی سیاسی یان داوا ده کرد. هه روه ها لابردنی سته می میللی له سه ر خه لکی کورد زمان له ناوچه ی روژهه لاتی تورکیا دا به شیکی سه ره کی ئه م داواکارییانه بوون.

بو به رگرتن له به ره وپیش چوونی هه لسوورانی سیاسی هیزه چه په کان و به رگرتن له په ره سه ندنی داخوازی رادیکال و ئازادیخوازانه، نیزامی یه که مالیسته کان له سالی ۱۹۶۰دا کوده تایان کرد و هه لومه رجی سه ختی پولیسی- نیزامیان به سه ر کومه لگای تورکیادا سه پاند.

سالی ۱۹۶۰ هاوکات بوو له گه ل ده ستپیکردنی شه ری نیوان بزوتنه وه ی میللی- عه شیره یی له کوردستانی عیراق و هیزی چه کداری ده وله تی عبدالکریم قاسم، که ئه مه ش به نوبه ی خوی جوش و خروشیکی تازه ی دا به مه سه له ی کورد له کوردستانی تورکیا. له م ده وره یه دا بوو که ده وله تی کوده تاگه رانی تورکیا رایگه یاند که له بومباران کردنی شار و لادی یه کانی روژهه لاتی تورکیا ده ست ناپاریزی ئه گه ر خه لکه که ی دژی ده وله تی تورکیا رابوه ستن. به م حاله ش، له م ده وره یه دا فشاری په ره سه ندووی بزووتنه وه ی کریکاری بو پیکهینانی ریکخراوه کریکاریه کان، رژیمی کوده تای ناچار کرد که ریگرییه کانی به رده م پیکهینانی ریکخراوه کریکاری یه کان، که م کاته وه. پیکهینانی یه کیتی و سه ندیکا کریکاری یه کان و پاشانیش پیگرتن و هاتنه وه مه یدانی دووباره ی ریکخراوه قوتابی یه کان، که ش و هوای سیاسی له تورکیا بو هه لسوورانی سه رله نویی حزب و ریکخراوه سیاسی یه کان و هه روه ها خستنه وه به ر باس و لیکولینه وه ی مه سه له ی کورد، خوش کرد.

به شکل گرتن و په ره سه ندنی ریکخراوه کریکاری یه کان و په ره ساندنی خه باتی کریکاران و قوتابیان و هه روه ها گه شه کردنی حزب و ریکخراوه سیاسی یه کان و گه رم بوونی مه سه له ی کورد له کوردستانی تورکیا، کوده تایه کی نیزامی تر له سالی ۱۹۸۰دا رووی دا که یه کسه ر حزب و ریکخراوه چه پ و رادیکاله کانی هه لپیچا و که وته گرتن و ئیعدام و کوشتنی به کومه لی ئه ندامانی هیزه چه په کان و هه روه ها ئه زیه ت و ئازاری خه لکی کورد له روژهه لاتی تورکیا ش ده ستی پیکرده وه.

له کوتایی هه شتاکاندا، به هاتنه وه به ر باسی مه سه له ی کورد، ناسیونالیزمی کورد به پیی هه لومه رجیک که بوو و هه روه ها به ره نگاری روو له زیادبوونی بزووتنه وه ی کریکاری له به رانبه ر ده وله تی بورژوازی تورکیادا، توانی بیته وه مه یدان و کیشمه کیش و به ربه ره کانی خوی له گه ل ناسیونالیزمی پان تورکیستی ده سه لاتدار بکیشیته مه یدانی خه باتی چه کدارانه ش. گورانکاری یه کانی کوردستانی عیراق له ئاکامی "شه ری که نداو"دا؛ هه روه ها ئه و گورانکاری یه که به دوای رووخانی سوفیه ت و ولاتانی بلوکی ئه وروپای روژهه لات رووی دا، بوو به هوی په ره پیدانی ناسیونالیزم و ته ئسیریان کرده سه ر زیادکردنی نفووزی ناسیونالیزمی کورد له کوردستانی تورکیا و به م شیوه له سه ر گه شه کردنی

"پ.ک.ک" ش.
هەروەها جیگا و ریگای نیونەتەوەیی تورکیا و هەولی ئەم ولاتە بو پەیوەستبوون بە بلوکی ولاتانی ئە وروپای یەکگرتوو، مەسەلەی کوردی لە چوارچیوەی ناوچەی روژهەلاتی ناوەراست بردە دە ر و بە بە شی خوی خە سلە تیکی نیونە تە وە یی پیدا.

سالی ۱۹۹۳ لە گە ل پە رە سە ندنی نارە زایە تی گشتی خە لک لە دیاربە کر و لە شار ە کانی تری کوردستانی تورکیا و هاتنە سەرکاری "سلیمان دمیرل"، دەولەتی تورکیا دووبارە زەخت و فشاری دەورەی کە مالیستە کانی گرتە وە بە ر و فەلاکەت و کوچاندنی خەلکی ناوچە کوردنشینەکان دەستی پیکردەوە. لە دەورەی "تانسو چیللەر"دا سەرکوت و کوچاندنی خە لکی ناوچە کوردنشینە کان دە وریکی تازە ی بە خویە وە گرت. پیویستە بگوتری کە فشاری پولیسی و نیزامی دە ولە تی تورکیا هیچ کات تە نیا بە شارە کانی کوردستانی تورکیا مە حدوود نە بوە تە وە، بە لکو زور و ستە می پولیس و سوپای تورکیا بە شیوە یە کی رووتین هە موو شار و ناوچە کانی تری تورکیاشی گرتوە تەوە. تە نیا لە دە یە ی رابردوودا، بە پیی راپورتی مافی مروڤ، لە سە رتاسە ری تورکیا ژمارە یە کی زور بە بی دادگایی کردن کوژراون، ژمارە یە کی زور پاش گرتن بیسەروشوین کراون، ژمارەیەکی زور بە هوی شکەنجەوە گیانیان لەدەست داوە، روژنامەوانیکی زور کوژراون یان خراونەتە بەندیخانەوەو، هیشتاش ژمارەیەکی زور لە هەلسووراوانی سیاسی و رابەرانی کریکاری لە بەندیخانە دان.
لە کوردستانی تورکیا بە پیی سە رچاوە ی جوراوجور نزیکە ی ۳۰۰۰ ئاوایی چول کراوە و ئاگری تیبە ر دراوە، زیاتر لە دوو ملیون کەس بە زور کوچی پیکراوە، هەروەها ژمارەیەکی زور لە شەری نیوان پ.ک.ک و دەولەتی شووینیستی دە سە لاتداری تورکیادا گیانیان لە دە ستداوە.
بەم حالەشەوە، وەلامی حکومەتی شووینیستی تورکیا بە مەسەلەی کورد هەر پیداگرتن بووە لە سە ر ریگاچارە ی حکومە تە کانی پیشوو، واتە ریگای زور و سە رکوت و حالە تی شە ری بە ردە وام و تیرور و بومباران و ئاگرتیبە ردانی شار و لادی و کوچ پیکردن و ویرانکردنی دیهاتە کوردنشینە کان و کوشتاری بە کومە لی خە لکە کە ی. کاتی کیشمە کیش لە سە ر تە حویل دانە وە ی عە بدوللا ئوجە لان بە تورکیاش، دە ولە تی تورکیا هە ولیدا تاقمە شووینیستە کانی خوی برژینیتە سە ر شە قامی شارە کان و شە ری ناعادلانە ی خوی لە کوردستاندا بکاتە شە ری قە ومی نیوان خە لکی تورک زمان و کورد زمان و هە موو ولاتی پی بگریتە وە، کە لە واقیعدا دیە ویست شە ر لە دژی خە لکی کوردستانی تورکیا بکیشیتە ئاستی کوشتار و تالانی خە لک لە سە ر شە قامی شارە کاندا.
هاوکات لەگەل رفاندنی عەبدوللا ئوجەلانیش بو تورکیا، دەولەتی شووینیستی تورکیا کە وتە گرتنی هە لسوراوانی سیاسی لە شارەکانی تورکیا و بەندیخانەکانی پر کرد لە بەرهەلستکارە سیاسیە کانی خوی. بە کورتی، سیاسە تی سەرکوت و لەشکرکیشی لە بەرانبەر مەسەلەی کورددا لە تورکیا بووە بە ریبازیکی هەمیشەیی دەولەتی بورژوا_شووینیستی تورکیا و لە وە ناچی ئالوگوریکی بە سە ر دابی.

سە رە رای کوشتار و ئاوارە یی و موسیبە تی لە رادە بە دە ر کە بە سە ر خە لکی کوردستاندا سە پیندراوە، دە ولە تی تورکیا وە ک یە کیک لە ئە ندامانی ناتو و هاوپیمانی ستراتیژیکی دە ولە تی ئە مریکا لە ناوچە کە دا، نە لە لایە ن کومە لگای نیونەتەوەییەوە، نە لە لایەن دەولەتی ئەمریکاوە، نە تەنانەت لەلایەن دە ولە تانی ئە ورووپاشە وە، کە لە رە والە تدا سیاسە تیکی جیاوازیان لە دە ولە تی ئە مریکا هە یە، هیچ فشاریکی نە خراوە تە سە ر، غە یری داوای بە رە سمی ناسینی "مافی کولتوری" بو خەلکی کوردستان. لەم بارەشەوە دەولەتی تورکیا دەستی خوی ئاوالە بینیوە بو بەریوەبردنی سیاسە تی سە رکوتگە رانە ی خوی بە سە ر خە لکی کوردستانی تورکیادا.

جیگای سیاسەتی ئەمروی پ.ک.ک

پ.ک.ک که له سالی ۱۹۷۸دا دامه زراوه، ریکخراویکی ناسیونالیستی یه وه ک باقی حیزبه ناسیونالیسته کانی کورد، به هه مان سوننه ت و ره وشتی خه باتکارانه ی نزیک به وان. ده سه لاتی پ.ک.ک به سه ر ژیانی سیاسی خه لک له کوردستانی تورکیادا، وه کو باقی حیزبه ناسیونالیسته کانی کورد، به رهه می جه بری سته می نه ته وایه تی و سه رئه نجامیکی ئاسایی سه رکوت و وه حشیگه ری رژیمی کونه په رستی تورکیایه . به تایبه تی له ئارادا نه بوونی ئالترناتیویکی سوسیالیستی که ریگاچاره یه کی عادلانه بو چاره سه رکردنی مه سه له ی کورد بهینیته گور، مه یدانی داوه به وه که سیاسه تی پ.ک.ک به سه ر ژیانی خه لک له کوردستانی تورکیادا ده ستی بالا په یدا بکا. هه رچه ند پ.ک.ک له که ش و هه وای سیاسی کوردستانی تورکیادا ده ستی بالای هه یه، به لام وه کو باقی حیزبه ناسیونالیسته کانی کورد له ولاتانی ئیران و عیراقدا مه سه له ی کوردی کردوه ته قوربانی قازانجی به رته سکی ریکخراوه یی خوی و کردوویه ته وه سیله یه ک بو وه رگرتنی به شی خوی له ده سه لاتی ناوخوی کوردستاندا.

سیاسه تی ئیستای پ.ک.ک که له سه ر بناغه ی خو به ده سته وه دانی هیزه کانی به ده وله تی تورکیا و بلاوکردنه وه ی ئه و باوه ره که گویا "ده وله تیکی دیموکراتیکه" داریژراوه، له م ده وره یه دا ته ئسیریکی زور خراپ داده نی له سه ر خه باتی خه لک له کوردستانی تورکیا. هه ر وه کوو چون سیاسه تی ده سکیسی و که ین و به ینی جار و باری حیزبه ناسیونالیسته کانی کورد له گه ل ده وله ته کونه په رسته کانی ناوچه که له رابردوودا (له داهاتووشدا) بووه ته مایه ی سه رگه ردانی و فه لاکه تی هه رچی زیاتری خه لکی کوردستان.

کوردستانی عیراق نموونه ی زیندووی ئه م حاله ته یه. له کوردستانی عیراق که ئیستا ئیمکانی چاره کردنی مه سه له ی کورد له ریگای ریفراندوم و پرس کردن به رای گشتی خه لکی کوردستانه وه هه یه، هه ر دوو حیزبی ناسیونالیستی کورد، پارتی و یه کیتی نیشتمانی، به دریژه پیدانی سیاسه تی کویخایه تی خویان به سه ر به شی ژیرده سه لاتی خویاندا، به کرده وه بوونه ته کوسپی سه ر ریگای چاره سه رکردنی مه سه له ی کورد له کوردستانی عیراق. هه موومان ده بینین که له جیاتی چاره سه رکردنی مه سه له ی کورد، داهاتووی سیاسی خه لکی کوردستانی عیراقیان کردووه ته گه مه ی نیوان خویان و ده وله ته کونه په رسته کانی ناوچه که.

بو هه ر ئینسانیکی سیاسی ئاسایی ئاشکرایه که ده وله تی تورکیا ئاماده ی چاره سه رکردنی کیشه ی کورد له تورکیا نیه، ئاماده ی دانیشتن و گفتوگو له گه ل پ.ک.ک نیه و بچوکترین ئیمتیازیش به پ.ک.ک نادا. سه رکرده نیزامی و سیاس یه کانی تورکیا له دوو مانگی رابردوودا زور جار و به بونه ی جوراوجوره وه داوای چه کدانان و خوبه ده سته وه دانی هیزه کانی "پ.ک.ک"یان کردووه له گه ل ئه وه ی که هه ره شه ی به رده وامی خوشیان له دژی پ.ک.ک دووپات کردووه ته وه. سه ره رای هه موو ئه مانه ش، هه ر وه ک پیشتر وتمان، ده وله تی تورکیا له سه ر مه سه له ی کورد نه له لایه ن کومه لگای نیونه ته وه ییه وه نه له لایه ن ئه مریکا و نه له لایه ن ده وله تانی ئه وروپییه وه، له گه ل فشاریکی ئه وتو به ره وروو نیه. له به ر ئه م هویانه چاوه روان کردنی چاره ی کیشه ی کورد له لایه ن ده وله تی تورکیاوه، ئه و باوه ره ی که پ.ک.ک په ره ی پیده دا، سه رئه نجامیکی نیه.

هه لوه شانده نه وه ی زه ختی کولتووری یان هه ر چه شنه پاشه کشه یه کی ده وله تی تورکیا له م باره وه پیویسته و ده بی له لایه ن خه لک و ریکخراوه سیاسی یه کانه وه که لکی لی وه ربگیری. به لام ئه مه به مانای ئه وه نیه که ئه مه کیشه ی کورد چاره سه ر ده کا و یان گورانکاری یه کی سه ره کی له سیاسه تی تا ئیستای ده وله تی تورکیا سه باره ت به مه سه له ی کورد پیک دینی.

چاره ی مه سه له ی کورد له تورکیا له سه ره وه، لانی که م له گره وی هه لوه شاندنه وه ی سیستمی که مالیستی دایه له تورکیا و له گره وی دیاریکردنی په یوه ندی نیوان هاوولاتی و ده وله ت دایه نه ک به پیی تورک بوون یان "خو به تورک کردن"ی که س، به لکو بی له به رچاوگرتنی هه ر چه شنه هه لاواردنیک له سه ر ئه ساسی نه ته وه، قه ومیه ت، دین، ژن یا پیاو بوون، ره گه ز و هه ر شتیکی تر. له م حاله ته دا، به وته یه کی تر له کاتی هه بوونی ده وله تیکی غه یری قه ومی و

سیکولار، عیلمانی، دایه که مەیله سیاسی و کولتووریه جیاوازەکان تەحەمول دەکرین و سەرکوت ناکرین. گورانکاری یه کی ئه وتوش له ده وله تی شووینیستی تورکیا چاوه روان ناکری. هویه کانی ئیمروی پ.ک.ک بو ریککه وتنی لەگەل دەولەتی تورکیا و خوتەسلیم کردنەوەی هیزەکانی هەرچی بی، مانای له بەرچاونەگرتنی یەک راستی یه، ئه ویش ئه وه ی که ده وله تی تورکیا نایه وی مه سه له ی کورد چاره سه ر کا.

زیانی ئەم سیاسەتەش بو خەلکی ئازادیخواز و تیکوشەر له کوردستانی تورکیا و هیزه چه پ و رادیکاله کان له تورکیادا ئەوە دەبی که هەل ومەرجیکی له بارتر بو دەولەتی تورکیا دەخولقینی که به دەستیکی ئاوالەترەوە سیاسه تی سه رکوت و جه نایه ت و کوشتاری له دژی خه لکی کورد له ناوچه کانی روژهه لاتی تورکیا و هیزه چه پ و رادیکاله کان له سه رانسه ری تورکیا به ریته پیشه وه و، به م جوره بتوانی زورتر سه رکوت بکا، زورتر بگری و زورتر بخاته به ندیخانه وه، هه ر وه ک تا ئه مرو کردوویه تی.
یه کیک له دیارده کانی که لک وه رگرتنی ده وله تی شووینیست و سه رکوتگه ری تورکیا له و هه لومه رجه ی که پ.ک.ک پیکی هیناوه، دەرکردنی قانوونیکی تازەیه بەنیوی "لیبوردنی گشتی"، که به وتەی روژنامه نووسه کانی تورکیا، له جیاتی ئەوەی بەرهەلستکارانی رژیمی تورکیا بگریتەوە تەنیا پولیسه جەنایەتکاره کان و راسته ره وه تیروریسته کان دەگریتەوە، قانوونیک که میدیای ولاتانی روژئاوا دەیانەوی ناوەروکیکی "دیموکراتیکی" پی بده ن و "پ.ک.ک"ش له هه ولدایه که هیزه کانی ئه ویش بگریته به ر.
نموونەیەکی تر کوشتاری درندانه و ئاشکرای بەندیەکانی یەکیک له بندیخانه کانی تورکیایه به ده ست هیزه کانی پولیس و ژاندارم ی ده وله تی تورکیا، ته نیا له به ر ئه وه ی که داوای باش کردنی هه لوومه رجی سه ختی زیندانه کانیان کردبوو. کوشتاری به کومه لی به ندی یه کان ئه وه ی نیشاندا که ده وله ته کونه په رست و جه نایه تکاره کان ئه گه ر خه لک به ره نگا ریان نه بنه وه چ لیهاتووییه کی درندانه ئه توانن له خویان نیشان بده ن.

هەروەها سیاسەتی ئیستای پ.ک.ک دەبیته هوی ئەوەی که له نیو خەلکی کوردستانی تورکیادا خوشخه یالی یه ک به رانبه ر به ده وله تی تورکیا پیک بی که گوایه ده وله تی سه رکوتگه ری تورکیا به خوبه ده سته وه دانی هیزه کانی پ.ک.ک و وازهینانی له خەباتی چەکداری ئیتر نەرم دەبیت و هەلویستی بەرانبەر به مەسەلەی کورد و باقی ماف و ئازادی یه سیاسی یه کانی خه لک ده گوردری. سه رئه نجامی وه ها سیاسه تیک کول کردنی تیژی ناره زایه تی و خه باتی خەلکه له پشت دیواری چاوەروانی و خوشخەیالی به دەولەتی سەرکوتگەری تورکیا، و هەروه ها بی هیوا بوونی به شیک له خه لک به داهاتووی سیاسی خویان له ده وره یه کدا. ئه مه خاسیه ت و سه ر ئه نجامی بانگه وازکردنی خه لکه بو تەسلیم بوون و راکیشانی خەلک بەرەو تەوەهوم به دەولەتیک، یان بالیک له و ده وله ته که خویان کارگیران و به ر یوه به رانی سه پاندنی بی مافی سیاسی و کومه لایه تی و داهینه ری موسیبه ت و سه رگه ردانی به سه ر خه لکدان.

رابه رانی پ.ک.ک که وتونه ته لیکدانه وه ی "وته کانی" سه رکرده سه ربازی و سیاسی یه کانی د ه وله تی تورکیا به و هیوایه ی که شتیکی بو ئه وان تیدابی. قسه له خوته سلیم کردنه وه ی هیزه چه کداره کانیان ده که ن، به مه ش ده یانه وی وای ده رخه ن که سیاسه تی ئیستای پ.ک.ک واته ده ست هه لگرتن له خه باتی چه کداری و خوته سلیم کردنی هیزه چه کداره کانیان به ده وله تی تورکیا، بوه ته هوی ئه وه که رابه رانی نیزامی و سیاسی تورکیا نه رمی یه ک له خویان نیشان بده ن، هه ولیش ده ده ن وا نیشان بده ن که گوایه هیندیک نیشانه له م نه رمی یه له سیاسه تی ده وله تی تورکیادا ده بینری که پ.ک.ک ش دەستی کردووه به تەسلیم کردنەوەی هیزەکانی خوی. له کاتیکدا که هیزه کانی پ.ک.ک له ژیر زه بر و لیدانی سوپای تورکیادان، له شار و دیهاته کوردنشینه کانی تورکیا خەلک لەگەل فشاری سەره نیزه ی سوپا و هیزه تایبه ته کانی دەولەتی تورکیا بەرەوروون و چاوەروانی کوچی زورەملین، تەنانەت خەلک له و ئاسته له ئازادی یه به ناو کولتووری یه شدا له ژیر فشاردان. کچی سیزده ساله له دیاربه کر به تاوانی ئه وه ی سروودی خویندووه ده گرن، فروشتنی

کاسیتی فلان گورانی بیژ قه ده غه ده که ن، ده رکرد نی فلان روژنامه قه ده غه ده که ن و ته نیا حیزبی قانوونی، HADEP، که گوایه خوی به لایه نگری مه سه له ی کورد ده زانی، هه میشه له خه ته ری ته عتیل کردن دایه.

عه بدوللا ئوجه لان له تورکیا له به ند دایه و له ژیر هه ره شه ی ئیعدامی جه لاده کانی تورکیا دایه. ده وله تی تورکیاش به یه قین ده یه وی له م هه له که لک وه رگری و هه ر شتیک بیه وی به ئوجه لان دیکته بکا تا به ته واو ی هه ره س به پ.ک.ک دینی، و کومیته ی ناوه ندی پ.ک.ک ش ده توانی گویرایه لی پیشه واکه ی بیت و فه رمانه کانی به ریوه به ری. به لام ئه و واقعیه ته ی که به ده ره وه ی پ.ک.ک مه ربوت ده بیته وه، وجوودی مه سه له یه که به ناوی مه سه له ی کورد له تورکیا. تا ئه و کاته ی ئه م کیشه یه چاره سه رنه کراو بمینیته وه، چ هیزیکی سیاسی تر بیت، یا خود تاقمیک له ناو پ.ک.ک، دره نگ یا زوو به هه ر شیوه یه ک بی، دیته وه مه یدان و خه بات و به ربه ر ه کانی له دژی ده وله تی تورکیا ده ست پیده کاته وه، هه ر وه ک چون پاش ته سلیم بوونی مسته فا بارزانی ده ستی پیکرده وه .

پ.ک.ک به له به رپیگرتنی سیاسه ته که ی ئه مروی، زه ربه ده دا له موقاوه مه ت و خه بات به رانبه ر به ده وله تی تورکیا، له به ر ئه وه ی پ.ک.ک خوی له وه پیش به شیک بوو له موقاوه مه ت له دژی ده وله تی تورکیا. ئه م سیاسه ته هه لیکی وا بو ده وله تی تورکیا ده ره خسینی که هارتر بی، خوی به هیزتر ببینی و له ئاکامدا بتوانی زیاتر زه ربه له موقاوه مه ت و خه باتی خه لک بدا. بیگومان خه لکی ئازادیخوازی کوردستان زیانه کانی سیاسه تیکی وه ها له چاوی پ.ک.ک وه ده بینن و له سه ر پ.ک.ک ی ده نووسن.

ریگا چاره‌ی واقعی مه‌سه‌له‌ی کورد

مه سه له ی کورد له تورکیا، به بوون یا نه بوونی پ.ک.ک، یان خوته سلیم کردنه وه ی هیزه کانی پ.ک.ک به ده وله تی تورکیا، تا ئه و کاته ی ریگا چاره یه کی عادلانه ی بو نه دوزریته وه هه روا وه ک خوی ده مینیته وه و ریگا چاره ی خوی ده ویت. ئالترناتیوی واقیعی بو کوتایی هینان به هه ر چه شنه چه وسانه وه و هه لاواردنیک، وه ک چه وسانه وه ی میللی و باقی نابه رابه ری یه ئابووری و کومه لایه تیه کانی تر، له ناوبردن و کوتایی هینان به نیزامی بورژوازی و رووخاندنی ده وله تی بورژوا_شووینیستی تورکیا له ریگای شورشیکی کریکاری یه وه یه. بوونی مه سه له ی نه ته وایه تی له کوردستاندا، شتیک له ئامانجی گشتی و ستراتیژیکی کومونیسته کانی سه ر به چینی کریکار که م ناکاته وه.
له کوردستانی تورکیاش ده کری وه ک کومونیستیک هه م بو رزگاری چینی کریکار و باقی بی به شانی ناو کومه ل له ژیر ده سه لاتی سه رمایه داری خه بات بکری، هه م بو لابردنی چه وسانه وه ی نه ته وایه تی تی بکوشری و هه م ریگا چاره ی واقیعی بو چاره سه رکردنی مه سه له ی نه ته وایه تی پیشنیار بکری.

به پیچه وانه ی ئه و وینه یه ی که ناسیونالیسته کان و ژورنالیسته لیبراله کانی روژئاوا له کوردستان ده یخه نه به رچاو، کوردستان کومه لگایه ک نیه که ته نیا مه سه له ی، مه سه له ی کورد بی و به س. له کوردستانیشدا چینی کریکار و خه لکانی بیبه ش ده ژین که خوازیاری لابردنی ده ست به جیی سته می میللین، به لام له هه مان کاتدا داخوازی گرینگی سیاسی و ئابووری تریشیان هه یه. کومه لیکی به رینی کریکار و بیبه ش هه ن که خواستی ئازادی و ریفاه و یه کسانی کومه لایه تی، سه ره کی ترین داواکاری یه کانیانن له کومه لگای بورژوازیی له ولاتانی ئیران و عیراق و تورکیادا. کوردستانی تورکیاش وه کو به شیک له کومه لگای سه رمایه داری تورکیا، کومه لگایه کی سه رمایه داری و چینایه تی یه. له کوردستانی تورکیا چینی کریکار و کومه لانی بیبه ش هه ن که له لایه ن بورژوازی کورد و تورکه وه ده چه وسینه وه. له و کومه لگایه دا باقی نابه رابه ری یه کومه لایه تی و سیاسی یه کانیش وه کو سته م له سه ر ژنان، پیشیلکردنی مافی منالان و هتد، کومه لیکی به رین له ئینسانه کانی ئه م کومه لگایه ده گریته وه.
چاره ی خه لکی کوردستان که رابردوویه کی تالیان ته جره به کردووه له ده سه لاتی سه رکرده و حیزبه ناسیونالیسته کانی

کورد، رووهێنانە بە رە و رێگا چارە ی سوسیالیستی و کرێکاری لە کوردستان.

رێگاچارەی دووهەم بو لابردنی ستەمی میللی و چارەسەرکردنی مەسەلەی کورد لە تورکیا، بوون یان پێکهێنانی حکومە تێکی عیلمانی و غە یری قە ومی یە کە تیایدا هاوولاتیانی ئە و کومە لگایە پە یوە ندی خویان لە گە ل دە ولە ت بی لە بەرچاوگرتنی هەر چەشنە هەلاواردنێکی نەتەوایەتی و قەومی و پیاو یا ژن بوون، رە گە ز یان هە ر شتێکی تر دیاری بکە ن. لە م حالە تە دا بوچوونی سیاسی جیاواز و کو لتوری جیاواز دە توانن بە بی هیچ رێگری یەک پێکە وە بژین. لە هەلومەرجێکی وادا مەسەلەی کورد دەتوانی بە پرس کردن بە رای گشتی خەلک تەنانەت بەبی جیابوونەوەش چارە سە ر بکری.
بە لام بو ئە مرو و بو هە ل ومە رجی ئیستا، لە رێگای کوتایی هێنان بە داگیرکردنی نیزامی ناوچە کانی کوردستانی تورکیا و هەلوەشاندنەوەی دەس بەجیی حالەتی جەنگی و چوونە دەرەوەی دەس بەجیی هیزە سەرکوتگە رە کانی دە ولە تی تورکیا لەم ناوچانە و ئیختیاردان بە خەلکی کوردستانی تورکیا کە ئازادانە بریاری خویان لە سە ر داهاتووی سیاسی ئە م ناوچانە بدە ن، دە کری و دە بی مە سە لە ی کورد چارە سە ربکری. دە بی بە قوربانیانی ئە م کیشە یە، واتە کومە لانی بەرینی خەلکی کوردستان پرس بکری، بە چەشنێک کە بتوانن بە دوور لە هەر جورە فشارێکی نیزامی لەلایەن دەولەتی تورکیاوە، لە ریفراندومێکی گشتیدا لە ژێر چاوەدیری دەزگا نیونەتەوەییەکان (سازمانی نەتەوە یەکگرتووەکان) لە بارەی مانەوە لە گەل تورکیا وە یان جیابوونە و پێکهێنانی دەولەتێکی سەربەخو، لە بارەی چارە نووس و داهاتووی سیاسی کوردستانی تورکیاوە بریاری خویان بدە ن. دە نگی زوربە ی خە لک دەبی دە سبە جی بە ریوە ببردریت. بە هەرحال لە رێگای بەرپاکردنی ریفراندوم و پرس کردن بە رای گشتی خە لکی کوردستانە کە دە کری و پیویستە مەسەلەی کورد لە کوردستانی تورکیا و هەرەها لە باقی شوینە کوردنشینە کانی تر لە ئیران و عیراقدا بە شیوە یە کی واقیعی چارە سە ر بکری.

لەم نیوەدا ئەوەی کە مەسەلەی کوردی لە ناوچەکەدا و بەتایبەتی لە تورکیا وە کو ئە ندامی ناتو و هاوپە یمانی ستراتیژیکی دە ولە تی ئە مریکا زیاتر ئالوز کردووە، پشتیوانی نە کردنی دە ولە تی ئە مریکا و دە ولە تانی ئە ورووپی یە لە چارە سە رکردنی مە سە لە ی کورد لە تورکیادا. هە ر لە بە ر ئە م هو سادە یە کە ئیستا دروستکردنی دە ولە تی کوردی لە بورسی ئە م دە ولە تانە دا نیە، ئە گینا هە موویان بە تە واوی ئاگادارن کە خە لکی کوردستان چلون وە حشیانە سە رکوت دەکری و چ ستەمیکیان لی دەچی. جیگری وەزیری دەرەوەی ئەمریکا لە سەفەریکیدا بو تورکیا کە سەردانی شارەدارەکانی ناوچە کوردنشینەکانی تورکیای کردبوو، لەگەل ئەوەی کە مافی کولتوری بو کوردە کانی تورکیا بە رەسمی ناسیبوو، بەلام لە سەر یەکپارچەیی خاکی تورکیا و بە تیروریست ناوبردنی پ.ک.ک و راگە یاندنی پشتیوانی ئە مریکا لە دە ولە ت و ئە رتە شی تورکیا بو بە ربە رە کانی لە گە ل پ.ک.ک پیی داگرتبوو.
ئاشکرایە کە هە ر گورانیک لە سیاسە تی غرب و ئە مریکا بە نیسبە ت مە سە لە ی کوردە وە، تە نیا دە توانیت لە ئە نجامی فشاریکدا بی کە بزووتنە وە سیاسی یە کان لە کوردستانی عیراق و تورکیادا بیخە نە سە ر روژئاوا و ئە مریکا. ئە م فشارە تا ئیستا شتیکی وە ها نە بووە. لە م بارە وە رابە ران و حیزبە ناسیونالیستی یە کانی کورد تیکوشاون کە سیاسە تی خویان لە گە ل سیاسە تی دە ولە تە کانی روژئاوا و ئە مریکا بگونجینن کە لە واقیعدا سیاسە تی بیدە نگی و موماشاتە بە رانبە ر بە مەسەلەی کورد. رابەرانی حیزبە ناسیونالیستی یەکانی کورد بەپیی شیوازی دواکە وتوانە و شیوە عە شیرە یی خویان، دواکە وتوو بە نیسبە ت چوونە سە ری بیر و شارستانی یە تی کومە لگای کوردستان، لە بیری پیکهینانی کومە لگایە کی مە دە نی دا نین بە لکو هە ر لە بیری کویخایە تی خویاندان. هە ر بە م مە بە ستە شە کە ئامادە ی دە ست ماچ کردنی هە ر هیز و دە سە لاتیکن کە بو ماوە یە کیش بووە ئە م کویخایە تیە ی ئە وان بە سە ر کوردستاندا بسە لمینی. هە ر لە دریژە ی ئە م سیاسە تە ش دایە کە بوونە تە پاشکوی رژیمە کونە پە رستە کانی ناوچە کە.
ئەگەر دەولەتی ئەمریکا و ولاتانی روژئاوا هەروا بە کەللەرەقی خویان لە دە ولە تی شووینیست و سە رکوتگە ری

تورکیا بەرانبەر بە کوشتاری خەلکی کوردستان و چارەسەرنەکردنی مەسەلەی کورد پشتیوانی بکە ن، چارە نووس و داهاتووی سیاسی ئەم خەلکە چ دەبیت؟ ئایا هەر دەبی لەگەل کوشتار و ئاوارەبوونی خەلک بەرەوروو بین و کومەلگای نیونەتەوەیی هەروا بیدەنگ بی؟ یاخود دەبی دیسانەوە شاهیدی عەمە لیاتی خوبە کوشت دان و تیرور و خوسوتاندنی ئە م خە لکە بە شیوە ی پیشووتری پ.ک.ک بین؟

ریگایەکیتر و واقعیتریش هەیە، ریگای گەشەکردنی خەباتی سیاسی خەلکی کوردستان شان بە شانی باقی کومە لانی خە لک لە سە رانسە ری تورکیا بو رووخاندنی دە ولە تی شووینیستی تورکیا و جی نشین کردنی بە دە ولە تیکی غە یرە قە ومی و لە هە مان کاتدا هینانی فشار هە م بو سە ر دە ولە تی ناوە ندی لە تورکیا و هە م بو هاوپە یمانانی ئەمریکایی و ئەوروپییەکەی بو بەرەسمی ناسینی مافی ئەم خەلکە بو دیاریکردنی چارە نووسی سیاسی خوی لە ریگای ریفراندومیکی ئازاد لە ژیر چاوە دیری دە زگا نیونە تە وە یی یە کاندا. بو بە رە وپیش بردن و گە شە کردنی هە رچی زیاتری ئە م خە باتە سیاسی یە عادلانە یە، مافی بی ئە م لاوئە ولای خە لکی کوردستان و ریکخراوە سیاسی یە کانە کە تا ئە و کاتە ی کە دە ولە تی مە رکە زی تورکیا سیاسە تی سە رکوتی نیزامی و کوشت و کوشتار و زیندان و دوورخستنە وە ی زورە ملی خە لک ئیدامە پی بدات، لە توانا و زە رفیە تی خە باتی چە کدارانە ش بە مە بەستی زور هینان بو ملدانی ئە م دە ولە تە بە ریگا چارە ی سیاسی و لە باری مە سە لە ی کورد، کە لک وە رگرن.

***

هەواڵنامەی کتێب

بانگەوازی خویندکارانی کورد بەرەو ناسیونالیزمی کورد

سلیمان قاسمیانی

عبدالله مهتدی سەرەنجام فاتیحای کومونیزم و حیزبی کومونیستی بە ئاشکرایی خویند و ئالایی کوردایەتی بە راشە کاوی لە خویە وە پیچا. وە ک تە نزیکی میژوویی، پروسە ی ئە م مالئاوایی کردنە لە کومونیزم دە سال لە مە و پیش کاتیک دەستی پیکرد کە عبدالله مهتدی لە ناو حیزبی کومونیستی ئیراندا ئالای پشتیوانی و نزیک‌بوونە لە جوولانە وە ی ناسیونالیستی بە سە روکایە تی جە لال تالە بانی بە رز کردە وە. ئە و کاتە بە شی هە رە زوری ئە ندامانی ئە و حیزبە بە رە نگاری ئە م پلانە بوونە وە و ئە م ئاواتە ناسیونالیستی یە لە قور چە قی و مە یدانی تە واوی بو نە رە خسا. بو گە یشتن بە و ئە نجامە، شیرە پیاوی تازە ی مە یدانی کوردایە تی پیویست بوو حە وت خانی روستە م دە رکا، حە وت تویخ بهاویت و حەوت جار توبە بکات و بسمل بیتەوە تا لانی کەم شانسی ئەوەی هەبیت کە ناسیونالیستە توخە کان ئامادە بن گویی بو رابگرن و لە ریزی خویاندا جیگە یە کی پیشکە ش بکە ن.

بە ر لە هە موو شتیک دە بوایە ئە و بینایە ی کە ناوی حیزبی کومونیست بوو و وە ک سوژنیک لە جە رگی ناسیونالیسمی کورد و ناوچە دا چە قی بوو، و عبدالله مهتدی خوی نە تە نیا ئە ندام و دامە زرینە ری بوو بە لکوو تا چە ند سال سکرتیری گشتی‌یەکەشی بوو، هەلوەشیندریتەوە و بی ئیعتبار بکریت. لە ماوەی دە سالی رابردوودا سکرتیری گشتی حیزبی کومونیست هە رچی لە توانا و لە وزە ی تیوریکیدا هە بوو تە رخانی کرد بو دامالینی ئە م رابردووە و پاکانە کردن بو نە خشی خوی؛ یان بە مانایە کی تر بو سە لماندنی بی نە خشی خوی لە و پروژە دا کە کومە لە ی کرد بە جیگە ی هیوای کریکاری کورد و لەمپەریک لە سەر ریی ناسیونالیسمی حاکم و مەحکوم لە ئیران و کوردستاندا. کارتی ئاخری عبدالله مهتدی لە م کایە دا، نووسرواە کە ی سە بارە ت بە بیهودە یی راگرتنی قە وارە یە کی تە نزیمی و ریکخراوە یی بە ناوی حیزبی کومونیستی ئیران لە سە رە تای سالی دوو هە زاردا بوو.

لە گە ل راگە یاندنی بە خاک سپاردنی حیزبی کومونیست لە لایە ن سکرتیری گشتی یە کە یە وە، مالئاوایی کردنی قە تعی لە گە ل کومە لە ی کومونیست و رادیکالیش کرا و زورنای گە رانە وە بو سە ر "ئە سل و بناخە"ی کومە لە لە لایە ن مهتدی و هاورییانی لیدرا. کومە لە ی تازە، کە خوی لە باری بیر و بوچوونە وە لە هیچ مە یدانیکدا بە ئاشکرا لە گە ل هاوبیرانی مهتدی خوی هەلنەهاواردبوو، لەناکاو کەوتە بەر هیرشی کودەتایەکی راستەوخوی بالی مهتدی بە نیوی "ساخ‌کردنەوەی سەر لەنویی کومەلەی زەحمەتکیشانی کوردستان" بە پشتیوانی ئاشکرای "هیزی سیهەم" یان "ناوبژی کە ر" واتە یە کیە تی نیشتمانی.

کودە تاکە ی ع.مهتدی دە سکە وتیکی وای نە دایە دە ستی کارگیرە کانی و سە رکردە کە ی بە ناچار بە لە شکریکی شکاوە وە رووی کردە وە بارە گای "هیزی سیهە م" و "کومە لە ی زە حمە تکیشانی کوردستانی ئیران"ی بو جاری دووە م دامە زراند.

مارکس گوتە نی، میژوو دە کری دووپات بیتە وە، بە لام جاری دووهە م بە شیوە ی تراژی_کومیک. جە ریانی ع.مهتدی ش تراژیکە بەو مانایەی کە ئەو لە بەرزترین پلەی حیزبیکی کومونیستی‌یەوە، ریک بەردەبیتەوە نیو زەلکاوی کوردایە تی. کومیکە بە و مانایە ی کە هە رچی ع.مهتدی و هاوریکانی پاکانە بو رابردووی خویان لە حزبی کومونیستدا دەکەن، لە واقیعدا زیاتر خویان بی ئابروو دەکەن و موری گیژ و وری لە ناوچاوانی خویان دەدەن. ئاخر ناکری کەسیک خوی سەرکردەی حزبیک بووبیت و تازە ئەمرو بەوە بگات کە گوایە تاقمیک هەر لە هەوەلەوە "بو نابووت کردنی کومە لە ی شورشگیر..." کومە لە یان بردە ناو ئە و حزبە وە کە ئە و سە روکی گشتی یە کە ی بوو!

"کومە لە ی" سازشکاری ع.مهتدی هە رگیز نابیتە وە بە "کومە لە ی شورشگیری زە حمە تکیشانی ئیران"ی ۲۲ سال لە مە و پیش. هویە کە شی زور بە سادە یە یی لە وە دایە کە "کومە لە ی کون" ریکخراویکی روو لە پیشی کومونیستی شورشگیر بوو کە تە نیا ناوە کە ی بە کوردستانی یە وە گریی دە دا. کومە لە ی ئە و کات، کومە لە ی خە باتگیرانی ئە کتیویست بوو کە لە مەیدانەکانی جوراوجوری ژیان و خەباتدا بەرەنگاری کونەپەرستی و ناسیونالیسم و کاپیتالیسم دە بوونە وە و

ئاسوی ئەنتەرناسیونالیستیان بە کریکار و جەماوەری زەحمەتکیش لە ئیران بە گشتی و لە کوردستان بە تایبە تی پیشان دە دا.

کومەلەی ئەمروی ع. مهتدی، کومەلەی ئاشتی‌یە لە گەل بالی بالشکاوی آیت‌الله پریزیدنت خاتە می!؛ کومە لە ی ئاسوی کوردایە تی و بارە گای بی فە ری خە لک فروشانە بە هە ر سی حکومە تی دراوسیی کوردستان؛ کومە لە ی ئە مرو کومە لە ی داواکاری "وتنە وە ی میژووی کورد بە خویندکاران"ە لە قوتابخانە و مە درە سە کانی کوردستان؛ کومە لە ی داوا کردن لە قوتابیانی کوردستانە کە لە روژی پیروزی یە کی ئە یار دا "بە فارسی قسە نە کە ن"؛ کومە لە ی بیدە نگی یە لە بە رانبە ر ژنکوژی، کومونیست کوژی، ئازادیخوازکوژی لە کوردستانی عیراق.

ع.مهتدی لە وتویژەکەی لە گەل تەلەفیزیونی یەکیەتی نیشتمانی لە سەر شەری نیوان "ی.ن.ک" و "پ.پ.ک" دا نیشانیدا کە چە ندە لیکولە رە وە یە کی سیاسی نزم نشینە و چون بووە تە بلندگوی جە لال تالە بانی. مالکردنی ع.مهتدی لە زە لکاوی کوردایە تیدا لە خوی و لە شکری شکاوی پیروز بیت!

***

ریباز.. دیالیکتیک و میتافیزیکا

نووسینی: ئافاناسیف
وە رگیرانی: حەمەعەلی حەسن

خەلک، لە میانەی زانیین و چالاکی پراکتیکدا؛ ئامانجە دیاریکراوەکان دەخەنە پیش چاوی خویان و ئەرکە دیاریکراوە کانیش دە ست نیشان دە کە ن.
بە لام تە نیا بە م کارە ناگە نە ئە نجام و مە بە ست، بە لکو دە بیت ئە و هوکار و داردە ستانە ش دیاری بکرین کە ئە م ئامانج و ئە رکانە دە ستە بە ر دە کە ن. بە م پییە ش، ئە و ریگە چارانە و داردە ستە (اسالیب) دیاریکراوانە ی کە پیویستن بو لیکولینە وە ی تیوری و چالاکی پراکتیکی، پییان دە وتریت ریباز(منهج).
تە نگە بە بی بە کارهینانی ریبازیکی دیاریکراو، بتوانین چارە سە ری هە ر گرفتیکی زانستی یان پراکتیکی بکە ین! بو نموونە، ئە گە ر بمانە ویت پیکاتە ی کیمیایی مادە یە ک بزانین، دە بیت ریبازی شیکردنە وە ی کیماییمان لە بە ردە ستدا بیت.
واتە دە بیت فیری ئە وە بین کە چون ئە و مادە یە تاقی بکە ینە وە بە هوی ناسە رە وە کیمیاییە کان (کواشف کیمیاویە) و بەم شیوەیە دەبیت ئەو مادەیە شیبکەینەوە بو پیکهینەرەکانی ئەو مادەیەو... هتد. یاخود ئەگەر ویستمان میتالیک (معون) بتوینینەوە، دەبیت لە تەکنەلوژیای تواندنەوەی میتالەکان شارەزابین، واتە دەبیت ئەو ریگەو شیوە کارانە لە زانستدا بزانین کە خە لک لە میانە ی بە رهە مهینانی میتالە کاندا بە دەستیان هیناوە. بە هە مان شیوە ش دەبیت کاربکەین، بو لیکولینەوە لە هەریەکە لە دیاردە فیسیولوژی و بیولوژیەکان؛ دەبیت ریبازیکی زانستی دیاریکراومان لە بە ردە ستدا بیت.
بە م جورە خە لک، هە ول و کوشش دە کات بو هە لهینجانی ریبازە تیوری و پراکتیکیە کان و لە م کارە شدا توانایە کی زور سە رف دە کریت.
ریباز(منهج) بریتی نیە لە لیکولینەوەکان، خەلکیش ناتوانیت بە ئارەزووی خویان و بەبی بوونی پەیوەندیە تایبە تیە کان بە دیاردە کانە وە ریباز هە لبژیرین و لیکولینە وە لە سە ر ئە و دیاردانە بکە ن.. بە لکو خودی ریباز خوی، وابە ستە ی سروشت و یاسا ناوخوییە کانی دیاردە کانە. بو نموونە: ریبازە کیمیاییەکان جیاوازن لە ریبازە فیزیاییە کان و ئە مانیش جیاوازن لە ریبازە بایولوژیە کان... هتد.
فە لسە فە ی زانستی، دە ستکە وتی زوری زانستە جیاوازە کان و چالاکیە پراکتیکیە کانی بو مروف بە دە ست هیناوە، هە ر فە لسە فە ی زانستیش ریبازیکی تایبە تی بو زانین (معریفە) دە ستە بە ر کردووە. ئە ویش دیالیکتیکی ماتریالیسیە (الجدل المادي). ئەم ریبازەش بەوە جیادەکریتەوە لە ریبازە زانستیە وردەکانی‌تر؛ کە ئەم ریبازە نەک تەنیا کلیلیکە بو کردنەوەی دەروازەی بواریکی دیاریکراوی ریالیست (واقیع)، بەلکو کلیلی هەموو گورەپانەکانی‌ترە لە سروشت و کومە لگە و هوشمە ندیتی، بە بی جیاکاری و کلیلیکە بو تیگە یشتنی فراوان و سە رجە می لە هە موو جیهان.
وشە ی دیالیکتیک، وشە یە کی یونانی رە سە نە، لە چە رخە کونە کاندا هە لهینجرا بوو لە هونە ری وتوویژ بە مە بە ستی گە یشتن بە راستی، ئە مە ش لە ریگە ی دوزینە وە ی دژایە تی و کە م وکوریە کانی نیو بیانوە کانی خودی بە رامبە رە کە و شیکردنەوەی چارەسەرکردنی ئەم دژایەتیانە. پاشان دیالیکتیک بوو بە ریبازیک بو زانینی واقیع. دیالیکتیک پشت دە بە ستیت بە دە ستکە وتە زانستی و ئە زموونە کومە لایە تی و میژوویی یە کان. دیالیکتیک دە لیت: گە ردوون (کون) بریتیە لە کرداریکی بەردەوام و سەرمەدیی جوولە و پووکانەوەی کون و لە دایک بوونی نوی، واتە (جوولە و

تازه بوونه وه).

ئه نگلس له م بواره دا ده لیت : "له فه لسه فه ی دیالیکتیکدا، هیچ شتیکی ناره ها(مطلق) و هەتاهه تایی (ابدی) نیه و له هه موو شتیکدا و بو هه موو شتیک، شوینه واری که وتنیکی بی چه ندوچوون ده بینریت و هیچ شتیک توانای به ره نگاری ئه م حاله ناکات، ته نیا کرداری به رده وامی له دایک بوون و په رش بوونه وه (اندثار) نه بیت.. کرداری بی کوتایی سه رکه وتن له نزم تره وه به ره و به رزتر"(٢)

دیالیکتیک، له دژایه تیه ناوخوییه کاندا، سه رچاوه ی جووله و به ره وپیش چوون ده بینیت، ئه و دژایه تیانه ی که لکاون به خودی شته کان و دیارده کانه وه. به م پییه ش دیالیکتیک، کرداری به ره وپیش چوون و ململانیی نوی له گه ل کوندا به وه شی ده کاته وه که له به رژه وه ندی و خزمه تی هیزه کومه لایه تیه پیشکه وتوو خوازه کان دایه و دژ به هیزه کومه لایه تیه کونه په رسته کانی سیستمی به سه رچووه. هه ر بویه ئه مرو، دیالیکتیک، له ده ستی چینی کریکار و پارته مارکسیه کانی خویدا دارده ستیکی به هیزه بو زانینی جیهان و گورینی به شیوه یه کی شورشگیرانه.

ئه و ریبازه ی به دژ و به رامبه ر داده نریت له گه ل ماتریالیزمی دیالیکتیکدا بریتیه له میتافیزیکا. سه ره تا ئه م ریبازه بو لیکولینه وه له سه ر دیارده کانی زانستی سروشتی نه شونمای کرد، پاشان له سه ده ی هه فده و هه ژده هه مدا له فه لسه فه شدا بلاوبووه وه. ئه و روژگارانه، میتافیزیکا به هه موو جوری به ره وپیش چوون و له دایک بوونی (نوی)ی ره ت ده کرده وه و وا له (جووله) ده گه یشت که ته نیا بریتیه له شوین گورینی جه سته کان له شویندا. به لام ئه مرو، له سه رده می گورانکاریه کومه لایه تیه گه وره کاندا و له سه رده می شورشه زانستیه به هیزه کاندا؛ ئیتر ناتوانریت راسته وخو، مه سه له ی به ره وپیش چوون (تطور) ره ت بکریته وه، هه ر بویه میتافیزیکای هاوچه رخ ریگه یه کی تری گرتوته به ر، ئه ویش به شیواندنی ناوه روکی خودی (به ره وپیش چوونه) و ئه م ریبازه وا پیناسه ی به ره وپیش چوون ده کات که ته نیا بریتیه له زیاد بوون و که م بوونیکی چه ندیتی (کمی)، وه ک دووباره بوونه وه یه کی ئه و شتانه ی له بوون دان، به بی له دایک بوونی (نوی).

هه روه ها میتافیزیکا، دژایه تیه ناوخوییه کان به سه رچاوه ی به ره و پیش چوون نازانیت و ره تی ده کاته وه! واته میتافیزیکای هاوچه رخ، ددان به وه دا نانیت که به ره و پیش چوون، شیوازیکی پیشکه وتنخوازانه ی هه یه و ددان به ململانیی نیوان (کون و نوی) دا نانیت که سه رکه وتنی بی چه ندوچوون هه ر بو (نوی)یه له م ململانییه دا. به م پییه ش میتافیزیکا، له به رژه وه ندی هیزه کومه لایه تیه کونه په رسته کاندایه و له ململانیدا دژ به هیزه کومه لایه تیه پیشکه وتووخوازه کان به کاری ده هینن. بو نموونه: ته حریفیه کان، که ململانیی چینایه تی و شورشی سوسیالیستی و دیکتاتوریه تی پرولیتاریا، ره ت ده که نه وه، ئه م ریبازه به کارده هینن و ده هول ده کوتن بو ئاشت بوونه وه ی کومه لایه تی نیوان چه وسینه ران و چه وساوه کان و زورنا ده ژه نن بو بیروچکه ی گورانی ئاشتیانه ی سه رمایه داریتی بو سوسیالیزم.

هه روه ها میتافیزیکا، به بناغه یه کی تیوری داده نریت بو ئه و بوچوونه دوگم و داخراوانه ی که نوینه ره کانیان زاتی ئه وه ناکه ن، ئالوگوره قووله کومه لایه تیه کانی دونیا ببینن یاخود نایانه وی ببینن و به رده وام هه ول ده ده ن که گرنگترین گرفته کانی ئیستا، به بی له به رچاوگرتنی هه ل و مه رجه گوراوه کومه لایه تیه میژووییه کان، چاره سه ر بکه ن، که به رده وام له روودان دان.

به لام ژیانی روژانه و زانست و ئه زموونی زانستی و به ره وپیش چوونی کومه لگه گه وره ترین به لگه ن بو راستی دیالیکتیک.

په راویزه کان:

١ـ سه رچاوه ی ئه م ته رجه مه یه بریتی یه له: "اسس المعاریف الفلسفیه"، تالیف افاناسییف ـ دارالتقدم، موسکو ١٩٨٥

٢ـ مارکس و ئنگلس، المولفات، الطبعه الروسیه، المجلد٢١ص٢٧٦

***

ڕانانی کتێب

ناوی کتێب: بیست و سێ ساڵ پێغەمبەرایەتی

نووسینی: علی دەشتی

وەرگێڕانی بۆ کوردی لە فارسییەوە: فریاد کەریم.

بەکر ئەحمەد "ئاسۆ"

ئەو مرۆڤەی کە خوای خولقاند
خوا هات و بە دیلی گرت.
زنجیر لە مل و
کەلەپچە لە دەست
پێی وت:
دەبێ شەو و ڕۆژ کڕنوشم بۆ بەری
کە من خوای تۆم و
تۆش...... خولقێنەری منی

« (ئه و له قسه كردندا له سه رخو و به توانا بووه و ده لين ته نانه ت له گه وره كچيك به شه رم و حه يا و حشمه تتر بووه و تواناى گه ياندنى زور بووه، زيده رويى له ئاخاوتنيدا نه بووه و مووى سه رى زور بووه و تانيوه ى گويى داده پوشى. به زورى كلاويكى سپى له سه رده نا و عه ترى له سه ر و ريشى ده دا. سروشتيكى خاكى و ميهره بانى هه بووه. هه ر كاتيك تەوقەی لەگەل کەسیکدا کردبا بەرلەو دەستی نەدەگیرایەوە. خوی جل وبەرگی خوی پینەدەکرد. لەسەر زەوی داده نيشت. هه ركه سيك ده عوه تى كردبا قبولى ده كرد و نانى جوى له گه لدا ده خوارد. له كاتى قسه كردندا، به تايبه ت كه قسه ى له سه ر فه ساد ده كرد؛ ده نگى هه لده برى و چاوانى سوور ده بوون و حاله تى قين و تووره يى به خووه ده گرت.
ئەو چاونەترس بوو، لە کاتی شەرداپشتی بە تیروکەوان دەبەست و موسولمانەکانی بوشه ر هانده دا و ئه گه ر ترسی دوژمن لە جەنگاوەرانی ئیسلام بنیشتایە، ئەوا بوخوی دەکەوتە پیش و لەهەمووان زیاترلە دوژمن نزیک دە بووە وە. بەلام بەدەستی خوی کەسی نەکوشتووە، تەنها جاریک نەبیت کە کەسیک هیرشی کردە سە ری، بە لام ئە و زووتر لیی هاتە دە ست و کوشتی. ئە مە قسە ی ئە وە:
هه ر كه سيك هاوكارى سته مگيريک بكات وا بزانيت كه سته م كاره، موسولمان نييه.
ئه و كه سه موسولمان نييه كه خوى تير بيت و دراوسيكه ى برسى بيت.
ره وشتى باش نيوه ى دينه.
باشترين جيهاد ئه و وشه هه قه يه كه دژ به پيشه وايه كى زالم بووتريت.
به هيزترينى ئيوه، كه سيكه به سه ر رق و قينى خويدا زال بيت.)
«ئەو» لەم وەسفکرنە سادە و پوزەتیڤانەدا و بەم پەیامە ئیخلاقیەوە بو ئینسان کە سیکە کە لە نیمچە دوورگە ی عەرەبدا دەنگ هەلدەبریت و دەبیتە پەیامبەری یەکیک لە ئایینە گەورەکانی دنیا؛ ئەو «محەمەد کوری عه بدوللا» یه و پيغه مبه رى ئيسلامه.
محه مه دپاش مردنى باوكى عبدوللاى كورى عه بدول موته ليب، ديته دنياوه و له تەمە نی پینج سالیدا دایکیشی لە دە ست دە دات و پاش ماوە یە کیش باپیرە گە ورە بە تواناکە شی کە تاکە پشتیوان و پاریزە ری ئە و بوو، کوچی دوایی

ده کات و دواتریش ده که ویته ژیر سه رپه رستی یه کیک له هه ژارتین، به لام جوامیرترین مامه کانی. محه مه د وه ک منالیکی بی دایک و باوک، له مالی مامیدا ده ژی، مامیکی میهره بان ودلسوز به لام هه ژار و ده ست کورت. له به ر ئه وه ی ویل وسه رگه ردان نه بیت و یارمه تی مامیشی بدات؛ حوشتره کانی «ابو طالب» و چه ند که سیکی تری ده برده له وه ر و تا ئیواره له بیابانی مروموچی مه ککه دا تاک و ته نیا روژی به سه ر ده برد.

عه لی ده شتی له بیست وسی سال پیغه مبه رایه تیدا به شوین ژیان و کردار و گه شه کردنی پاله وانیکه وه یه که کاریگه ریه کانی هه تاکو ئه مروش به قورسی له سه ر زه ینی ملیونه ها ئینسانه وه یه. ئه و ده رباره ی محه مه دی ئینسان ده نووسیت، نه ک محه مه دی له خه سله تی ئینسانی داماڵراو و به ئه فسانه کراو.

علی ده شتی ده مانباته لای موحه مه د و هاوبه شی ئه و پرسیارانه ده بیت له زه ینی منالیکدا که هه ر له ته مه نی منالی خویه وه نه هامه تی و نابه رابه ریه کانی کومه لگا به چری له سه ر میشکه بچکولانه که ی قورسای داده نیین.

(له ناو بیده نگی بی پایانی بیابان وله ته نیایی ترسناکی ئه و روژانه دا که ووشتره کان خه ریکی په یداکردنی درک و دالی مه مره و مژی بوون و هه تاوی سووره وه بوو به به رده وامی گه رمای ده وه راند، له روحی هه ستیار و خه یالاویانه ی محه مه دا هه راوهوریایه ک به رپا ده بوو، که به هاتنی شه و ده نیشته وه، چونکه ئاوابوونی روژ ئه وی به ره و حه قیقه تی ژیان ده گه رانده وه. به هاتنی ئیواره، ده بوو ووشتره کان کوبکاته وه و به ره و شار بیانباته وه و گورانیان بو بلیت. به هه ی هه ی لییان بخوریت و نه هیلیت په رش و بلاوبن، تاکو ئیواره به ساغ و سه لامه تی بیانگیریته وه بو لای خاوه نه کانیان. شه و که داده هات، ئیدی هه را و هوریا بیده نگ ده بوو بو ئه وه ی له تاریکی شه وداشکل و شیوه ی خه ون و خه یال به خووه بگریت. هه راو هوریا بیده نگ ده بوو بو ئه وه ی که سبه ینی له بیده نگی سه رتاسه ریانه ی بیاباندا سه رهه لبداته وه و به ره به ره له قولایی ده روونی ئه ودا شتیک بیته ئاراوه و برسکیت.)

به لام ده رئه نجام شتیک ده رسکیت، ئه و ده بیته پیغه مبه ر و قورئانیش ده بیته ئه و په یامه ی که خوا له ریی محه مه ده و به خه لکی بگه ینیت. ئه و قورئانه ی که ده بیته جیگای تیرامان و خویندنه وه یه کی ووردی عه لی ده شتی بو تیکسته کانی له پروژه ی بیست و سی سال پیغه مبه رایه تی دا.

علی ده شتی به پشت به ستن به خودی سه رچاوه کونه کانی زانایانی ئیسلام، ده که ویته خویندنه وه یه کی تری ئایه ته کان و هوکاری « هاتنه خواره »یان. سه رنجیکی ووردی ئه و ئال و گوره گه وره یه ده دات که به سه ر ناوه روکی ئایه ته کاندا دیت، ئه ویش به له به رچاوگرتنی هه ل ومه رج و میژووی ئه و رووداوه ی که ئایه ته کان ده رباره ی ده دوین.

خودای گه وره له مه ککه دا فه رمانیکی ئه خلاقی به پیغه مبه ره که ی ده دات و ده لیت: و لا تستوی الحسنه و لا السیئه. ادفع بالتی هی الاحسن فاذا بینک و بینه عداوه کانه عدو حمیم. واته: چاکه و خراپه یه کسان نین خراپه به چاکه پاداشت بده ره وه(تووند و تیژی به له سه ر خویی، تووره یی به خوشه ویستی و ئازاردان به به خشین) ئه و کاته دوژمنه که ت ده بیته دوستیکی نزیکت. (سوره تی فصلت ئایه تی ٣٤). به لام له مه دینه دا کاتیک ئال وگور به سه ر ته رازووی هیزه کانی پیغه مبه ری خوادا دیت ئه و کات خودا به پیچه وانه ی ئه مه وه فه رمان و حوکم به پیغه مبه ر ده دات و ده لیت: فلا تهنوا و تدعوا الی السلم و انتم الاعلون، واته: ئیستاکه بالاده ستترن. سستی مه نوینن و ئاشتی مه که ن (سوره تی محمد ئایه تی ٣٥)

سوره تی فاتیحه که به گرنگترین سوره ته کانی قورئان ده ناسریت و له سه ره تای قورئاندا دانراوه باس له راز و پارانه وه یه ک ده کات له قاپی خودا. به لام ئایا ئه مه قسه ی خودایه یان قسه ی پیغه مبه ره؟ خوداوه ند خوی نالیت: الحمد لله رب العالمین. الرحمن الرحیم. مالک یوم الدین. واته: سوپاس و ستایش شایسته ی خودایه. خودایه ک که میهره بان و به خشنده و خاوه نی روژی رزگاری و قیامه ته. ئه گه ر سوره تی فاتیحه به ووشه ی: قل! ده ستی پیبکردایه، هه روه ک له سوره ته کانی تردا هه یه ئه م گیروگرفته نه ده هاته پیش: قل هو الله احد. قل یا ایها الکافرون. قل انما بشر مثلکم... مه عقول و مه نتیقی نییه که خودا خوی بلیت: اهدنا الصراط المستقیم. صراط الذین انعمت علیهم غیر المغضوب علیهم و لا الضالین. واته: به ره و ریگای راست هیدایه تمان بکه. ریگای ئه و که سانه ی ره حمت پیکردوون، نه ک ئه وانه ی گومران و غه زه بت لیگرتوون.

دوا ده رئه نجامیک که علی ده شتی به ده ستی ده هینیت ئه وه یه که:(له ماوه ی سیانزه سالی نیوان هاتنه خواره وه ی وه حی و هیجره تدا، بانگهیشتنی محه مه د بانگه وازیکی روحانی یه و هیچی تر. ئایه ته قورئانیه کان له و سه رده مه دا هه ر هه مووی ئاموژگاری و په ند و رینومابیه و داواکردنه له خه لک بو رووکردنه چاکه و دوور بوونه له خراپه و کاری دزیو.

به لام هه ر له سه ره تای کوچکردنه وه، ئه م بانگیشته روحانییه که م ره نگ ده بیت و شه ریعه ت و ئه حکامیک جیگای ده گریته وه بو ئه وه ی موسولمانان له به رانبه ر نه یاراندا به هیز بکات و بنیادی یه که یه کی سیاسی و قه ومی دابریژیت.)

به بروای علی ده شتی: ئه گه ر چی جیاوازیه کی زوریش له نیوان قوناغی مه ککه و مه دینه دا هه یه؛ چ له رووی مه سه له کانی قورئان و چ له رووی ره وشت و کرداری محه مه ده وه؛ مه سه له یه ک هه رگیز به فه راموش نه کراوی ئاماده یی خوی هه بووه: خه ونی دروستکردنی ده وله ت.

له کاتی خویندنه وه ی بیست و سی سال پیغه مبه رایه تیدا، هه روه ک وه ک چون وه رگیری کتیبه که له پیشه کیه که یدا ئیشاره ی پیداوه، خوینه ر رووبه رووی جوریک له دیدی پان ئیرانیزم ده بیته وه که به سه ر گه لیک له بووچوونه کانی علی ده شتیدا زاله. به لام ئه مه له بایه خی خویندنه وه ی علی ده شتی بو تیکسته کانی قورئان که م ناکه نه وه.

کاتیک ئینسان له خویندنه وه ی بیست و سی سال پیغه مبه رایه تی ده بیته وه؛ بیری ده چیته وه بو ئه و وته به ناوبانگه ی که ده لی: خوا ئینسانی به شیوه ی خوی دروست کردووه. به لام گه شتیکی ووردی ناو ئایه ته کان، ناوه روکی ئه و وته یه هه لده گیریته وه: ئایا ئینسان که ی خوای دروست کرد؟

من ده ست خوشانه له فریاد که ریم ده که م و هیوادارم میژووی بیست و سی سال پیغه مبه رایه تی له پانتاییه کی فراوانتردا بگاته ده ست خوینه ران و له هه له ی چاپ زرگار بکریت، به تایبه ت له نووسینه وه ی ئایه ته کاندا.

***

چەكدارە (قەلەم)بازەكان... یا قەلەم یا نەمان!

ئامادەكردنی سەردارعبداللە

كوردستانی ئازاد! هەروەک جارانی نائازادی؛ ریگاو بانەكانی بە بازگە و خالی پشكنین چنراوە، جا هیچ بە دووری مەزانن كە چەكداری نیو ئەو خالی پشكنین و ولینانە لە دەورانی حاكمیەتی بەعس لە كوردستان تا كاتی ئیستا هە ر هە مان چە كدار بیت، یاخود قونتە راتی هە مان بنە مالە ی شورشگیر بیت!

بەهەر حال ئەوەی لیرەدا دەمانەویت قسەیەكی مزری لە سەربكەین دیاردەی قەلەمبازیە كە چەكدارە نە خوینندە وارە كانی بازگە كان فیری بوون لە پال دیاردە ی كە وبازی و كوتربازی و.... بازیدا.

ئەم چەكدارانە، هەر كەسیک بزانن لە دەرەوەی ولات گەراوەتەوە، ئوتومبیلەكەی رادەگرن و تا ناوقەد مل دەبەنە ناوەوە و بە لوتفیكەوە دەلین: "قەرەمیكمان دەیە" جا ئەم زاراوەیە تا چەندین بازگە هەروایە پاشان دیالیكتەكەی لە ناوچەیەكی تر دەگوریت بە "قەلەمیكمان بەری". خەلكی گە راوە لە دە رە وە ی ولات تا دە گاتە بە ر دە ركی مالە وە ی هە ردە بی قە رە م و قە لە م ببە خشیتە وە، جا ئە م دیاردە روشنبیریە، خە ریكە توشی مرووری فولكە كانی ناو شاریش دەبیت. بەكورتیەكەی بی قەلەمدان و بی ئارەقە بوی دەرناچیت. ئە مە و زور جار تە كلیفی خوشتر و بچوكتریش دە كریت لە وانە تە كلیفی راكیشان بو خاریج.

یەكیک لەو شوفیرە قوشمەچیانەی كە لە خەتی دهوک ـ سلیمانی كاردەكات، ئە و چە ند دە رزە نە قە لە مە زە رد و سە وزانە ی كە بە نە فە رە ئە وروپاییە كانی كریوە، دە خاتە لای خوی و لە بازگە كانی پارتی لە بری قە لە می زە رد ، سە وز دە بە خشیتە وە و لە بازگە كانی یە كیتیش زە رد دە بە خشیتە وە.

جا ئەم دیاردەی قەرەم بازیە، ئەو قسەیە دەسەلمینیت كە دەلیت: كورد هەمووی شاعیرە (بەلام لەمەو دوا نووسە ر، زانا و توژە رە وە یشی زیادكرد) ، ئە گینا خو بە خورایی داخوازی لە سە ر قە لە م وا بە رز نە دە بووە وە، بە تایبە ت لە نیو نە خویندە وارە كاندا.

جا ، پیویستە حیزبە حاكمە كان فریای چە كدارە كانیان بكە ون، یان بری قە لە می تە واویان لە گومرگە كان بو مسوگە ر بكە ن، یاخود داوا لە "نە تە وە یە كگرتووە كان" بكە ن لە بریاری ٩٨٦ ی نە وت بە رامبە ر بە خوراک: بری قە لە می تە واو بو چە كدارە قە لە م بازە كانیان مسوگە ر بكات، بە لە بە ر چاوگرتنی رە نگە كان و شیوە ی بە خشینەوەی.

پیاوسالاری و هورنلیدان!

گە ر دە تە ویت پرسیار لە پە یوە ندی نیوان ئە م دوو دیاردە یە (پیاوسالاری و هورن لیدان) بكە یت و بتە ویت وە لامیكت دە ستبكە ویت، ئە وا پیویست بە خو هیلاک كردن ناكات. هە رچی كتیب و سە رچاوە ی دنیا هە یە بگەرییت نات گە یە نیتە ئە نجام.

بو نموونە: دوزینە وە ی پە یوە ندی نیوان پلە ی گە رما و چری ماددە كان یاخود پە یوە ندی نیوان تە ز و بە رگری لە كارە بادا ئە مانە و زور نموونە ی تر: زور بە ئاسانی دە توانیت بە هوی یە كی لە سە رچاوە كان چنگت بكەویت. بە لام پە یوە ندی نیوان پیاوسالاری و هورن لیدان ئە وا وە ک وتمان پیویست بە زە حمە تیكی زور دە كات. ئیمە ش زور هە ولماندا كە ئە م نهینیە

بدوزینه وه، به لام بو ئیمه ش زور زه حمه ت بوو ته نانه ت جیی سه رسورمانیش بوو، چونکه چه ند پاپوچ و ترشیات، ده ف و کومپویته ر له یه که وه نزیکن؛ ئه م دوو زاراوه یه ش هه ر ئه وه نده!

جا بو تیگه شتن له و دوو په یوه ندیه بیینه سه ر نموونه که باشتره. پیش ئه وه ی له سلیمانیه وه بگه یته سیدسادق له سه ر شه قامه گشتیه که چه ند مالیک ریزیان به ستووه. جا له یه کیک له و مالانه پیاویکی دلپیسی شه قوه شین له گه ل ژنیکی به دبه خت ژیان به سه رده به ن. ئه م پیاوه که گویی له ده نگی هورنی شوفیره کانی سه ر شه قامه گشتیه که ده بیت که لله یی ده بیت چونکه پیی وایه بو ژنه که ی ئه و لیده دریت به جوریک پاش هه ر هورنیک ده که ویته گیانی و سه دان شه ق ده وه شینیت. جا به هوی هه لکه وتنی سروشتی ماله که یانه وه گویدریژ و مانگا شه ریانه بو په رینه وه که شوفیره کان ناچارن هورنیکی زیاتر به کاربهینن، جا ئیستا شوفیره تاکسیه کان به م به زمه یان زانیوه و له گه ل نزیکبونه وه یان له و ماله ده ست ده که ن به هورن لیدان؛ هه ر ده لیی بووکیان پییه.

جا به م نموونه یه ده رده که ویت که پیاوسالاری و که له گایی په یوه ندیه کی راسته وانه یه، واته له زیاتر لیدانی هورندا راده ی پیاوسالاریش زیادده کات.

***

هەواڵنامەی کتێب

راست کردنەوەی هەلەیەک

لە ژمارەی ١٥ ی "هانا"دا دوو نامەی نارەزایەتی دژ بە سەرکوتکرانی ئازادی لە لایەن "دەولەتی هەریم" و یەکیتی نیشتمانیبەوە بلاوکرایەوە کە ئیمزای چەندەها کەسی پیوەبوو. بە داخەوە ناوی "پشکو نجم‌الدین"بە هەلە لە ژیر نامەی یەکەمدا نووسرا بوو. ئیمە لە گەل داوای لیبوردن لە "پشکو نجم‌الدین" رادەگەیینین کە ناوی ناوبراو دەبوو لە ژیر نامەی دووەم واتە "نامەیەکی کراوە لە لەندەنەوە" نووسرابووایە.

"گوڤاری هانا"

هەواڵنامەی کتێب